

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра літургійних наук

Магістерська робота

СВЯТО В ЧЕСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО
АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО В ЛІТУРГІЙНІЙ
ТРАДИЦІЇ УГКЦ

Студент 6-го курсу: Андрій Максимович

Науковий керівник: Петро Сабат
доктор східних церковних наук,
кандидат історичних наук

Львів 2018

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО.....	15
1.1. Життя та діяльність святого і всехвального апостола Андрія до зустрічі із Ісусом Христом	16
1.2. Життя та діяльність святого і всехвального апостола Андрія Первозванного вже як учня Ісуса Христа	18
1.3. Життя та діяльність святого і всехвального апостола Андрія Первозванного після Воскресіння Ісуса Христа	20
1.4. Проповідь Євангелія Христового святим і всехвальним апостолом Андрієм на Дніпрі і Київських горах.....	23
1.5. Проповіді святого і всехвального апостола Андрія Первозванного після благословення Київських гір	25
1.6. Переставлення до Бога святого і всехвального апостола Андрія Первозванного	27
1.7. Доля мощей святого і всехвального апостола Андрія Первозванного	32
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНО-БОГОСЛОВСЬКИЙ РОЗВИТОК СВЯТА В ЧЕШЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО	36
2.1. Історичний розвиток свята в честь святого і всехвального апостола Андрія Первозванного в продовж XVII- початку XXI століття.....	37
2.1.1. <i>Свято в честь святого і всехвального апостола Андрія Первозванного та його служби в місяцесловах (календарях) і богослужбових книгах XVII-XXI століть .....</i>	<i>37</i>
2.1.2. <i>Розвиток богослужбових текстів свята в честь святого і всехвального апостола Андрія Первозванного .....</i>	<i>43</i>
А. Велика Вечірня	44
а) <i>Стихири на «Господи, ззиваю я» .....</i>	<i>44</i>
б) <i>Паремійні читання .....</i>	<i>48</i>

c) <i>Литійні стихири</i>	50
d) <i>Стихири на стиховні</i>	54
e) <i>Тропарі</i>	57
В. УТРЕНЯ	59
a) <i>Тропарі на «Бог – Господь»</i>	59
b) <i>Сідальні тропарі</i>	59
c) <i>Третій сідальний тропар</i>	62
d) <i>Прокімен та євангельське читання</i>	63
e) <i>Стихира п'ятдесятого псалма</i>	65
f) <i>Канон</i>	66
g) <i>Світільний</i>	67
h) <i>Стихири на псалмі похвальнім</i>	69
С. БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ.....	72
2.1.3. <i>РОЗВИТОК БОГОСЛУЖБОВОГО УСТАВУ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО</i>	76
2.2. <i>БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ЛІТУРГІЙНИХ ТЕКСТІВ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО</i>	79
2.2.1. <i>ВЕЧІРНЯ</i>	80
2.2.2. <i>УТРЕНЯ</i>	82
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНО-БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ІКОНИ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО	85
3.1. <i>Значення та розуміння ікони у Східній традиції</i>	85
3.2. <i>Богослов'я зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного на іконах</i>	88
3.2.1. <i>Іконографічний канон зображення апостола у Східній традиції</i>	88
3.2.2. <i>Зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного на святих іконах</i>	89
3.2.3. <i>Богослов'я кольору на іконах в честь святого і всехвального апостола Андрія Первозванного</i>	91

3.3. Історичний розвиток ікони в честь святого і всехвального апостола Андрія Первозванного у Київській Церкві в ході XI – початку XXI століть	93
3.4. Основні види зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного на іконах.....	95
3.4.1. Зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного на іконі Пресвятої Євхаристії (Апсида).....	95
3.4.2. Зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного в апостольському ряді (іконостас)	97
3.4.3. Інші іконографічні зображення святого і всехвального апостола Андрія Первозванного	99
ВИСНОВКИ	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	106
ДОДАТКИ.....	123

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Анфол Львів., 1694

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ сѣрѣчъ: цвѣтослѣдѣ или трѣфологъ, съставлѣнный ѿ
Сѣтѣи Ѡцъ ѡзображенныхъ здѣ. Всенлиа Бѣ во Трѣци Благодѣтїю,
Блѣвѣнїемъ Четверопрестѣльныхъ Костѣчныхъ Сѣтѣишѣ Патрїархъ.
Тцѣнїемѣ же ѡ ѡжидвенїемъ Брѣства при храмѣ Успенїа прѣтѣ
Бѣгоматере, в тѣпографїи ѡхъ всеоцееннѣ ѡздадѣа вѣ ЛВОВѢ вѣ
лѣто бытїа мїра 336 ѿ Воплоценїа Гѣа 1714.

Анфол. Київ., 1619

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ еѣ Бѣомъ еѣдержѣи црковнѣю еѣжѣ ѡзбраннѣ
сѣтѣхъ на вѣсъ годъ. По Чїнѣ Вѣстѣчнаго Благѣтїа ѡсправлене, ѡ по
всемѣ ѿ грѣчѣскогѣ превѣдено. ѡпечатано вѣ Ѡбнѣтѣи Ѡбѣжежїтѣльной
монастырѣа Печѣрскаго в Кїевѣ в лѣто бытїа адѣмѣа 3365 ѿ
Взполоценїа 1714 ѡнварѣ. 51. 1714.

Анфол. Львів., 1632

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ [...] ЛВОВЪ 1715.

Анфол. Львів., 1638

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ сѣрѣчъ: цвѣтослѣдѣ или трѣфологъ, съставлѣнный ѿ
Сѣтѣи Ѡцъ ѡзображенныхъ здѣ. Всенлиа Бѣ во Трѣци Блѣтїю:
Блѣвѣнїемъ Четверопрестѣльныхъ Патрїархъ : Преосѣен: Петра Могнѣ
[...]. ЛВОВЪ 1715.

Анфол. Львів., 1643

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ [...] ЛВОВЪ 1716.

Анфол. Львів., 1651

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ сѣрѣчъ: цвѣтослѣдѣ или трѣфологъ, съставлѣнный ѿ
Сѣтѣи Ѡцъ ѡзображенныхъ здѣ. Всенлиаго Бѣ во Трѣци Блѣтїю,
Блѣвѣнїемъ Четверопрестѣльныхъ Костѣчныхъ Сѣтѣишѣ Патрїархъ.
Тцѣнїемѣ же ѡ ѡжидвенїемъ Брѣства при храмѣ Успенїа прѣтѣ
Бѣгоматере, в тѣпографїи ѡхъ всеоцееннѣ ѡздадѣа вѣ ЛВОВѢ вѣ
лѣто бытїа мїра 3365 ѿ Воплоценїа Гѣа 1715.

- Анфол. Львів., 1738*   **ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ** сір҃ѣчѣ: цвѣтослаѡ ѣли трѣфологѣ, сзѣтвлѣнный ѡ С҃ѣы Ѡцѣ нзѡбражѣнныхъ злѣ. Всенлиѣ Пѣ во Трѣци Пѣтїю, Пѣвѣнїемѣ Преосѣннѣ Архїпї: вселѣ Россїи Метрѡдї: Арданагїа Тѣланїемѣ же ѣ нѣжднвѣнїемѣ Брѣствѣ при храмѣ Успенїа прѣтѣя Б҃го матерѣ, в тѣпографїи ѣхъ всеоцеѣннѣ нзддѣеѣлѣ вѣ ЛВОВѢ вѣ лѣто бытїѣ мїра „злѣз ѡ Воплощѣнїа Гдѣна „АѢлн.
- Анфол. Супр., 1783*   **ΑΝΦΟΛΟΓΙΟΝ** [...]. СѢпрель „АѢпг.
- Апост. Львів., 1666*   [...]Послѣнїа ѣлѣо Лнѣтѣя Арплїкїи [...]. ЛВОВЪ „АХѢС.
- Апост. Львів., 1696*   **ΑΠΟCΤΟΛ** [...]. ЛВОВЪ „АХ҃С.
- Апост. Львів., 2008*   *Апостол. Львів 2008.*
- Апост. Рим., 1955*   **ΑΠΟCΤΟΛΑ**. Римъ „ЛѢнѣ.
- Апост. Рим., 1969*   *Читання Апостольскїи на недїлї, празники ѣ рїзнїи потреби, Рим 1969.*
- Єван. Львів., 1636*   **ΕΒΑΝΓΕΛΙΟΝ** сір҃ѣчѣ: бл҃говѣстїе б҃годѣхновѣенныхъ Євангелїстѣ [...]. ЛВОВЪ „АХ҃С.
- Єван. Львів., 1665*   **ΕΒΑΝΓΕΛΙΟΝ** сір҃ѣчѣ: бл҃говѣстїе б҃годѣхновѣенныхъ Євангелїстѣ [...]. ЛВОВЪ „АХѢѢ.
- Єван. Львів., 1670*   **ΕΒΑΝΓΕΛΙΟΝ** сір҃ѣчѣ: бл҃говѣстїе б҃годѣхновѣенныхъ Євангелїстѣ [...]. ЛВОВЪ „АХ҃О.
- Єван. Львів., 2006*   *Святе Євангелїе. Львів 2006.*
- Мін. Поч., 1761*   **КНИГА МННІА**. Во слѣлѣ С҃ѣыѣлѣ Ѣдннѣоѣцнныѣ, жнвѣтѣворѣцїѣ, ѣ неразѣлѣмыѣ Трѣцы, Ѡцѣ ѣ Снѣ, ѣ С҃ѣѣлѣлѣ ДѢа, за держѣвы велїкагѣ Архїдѣтѣ третїагѣ, Пѣголѣвѣнїемѣ ѣгѣ Преосѣнѣствѣ кѣрѣ Силѣвѣтра Лѣкїенїеѣкагѣ РѢднѣѣкагѣ ЄѢархѣ мнѣрополїи Кїевскїѣ, Гѣлнѣцкїѣ, ѣ вселѣ Россїи, ЛѢцкагѣ ѣ Ѡѣтрогїкагѣ ѣпѣка, пронѣволѣнїемѣ препѣдѣкнѣншѣлѣ гдѣнѣ оѣѣа ѣерѣмонѣха Іпатїѣ Бѣлѣнѣскагѣ, Чїна, с҃ѣѣлѣлѣ Вадїїѣ Велїкагѣ, прѣтоархїманѣдрїѣтѣ, тѣланїемѣ ѣ нѣжднвѣнїемѣ

- Служ. Унів., 1733* ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ἢ ἕστις ἘΛΥΘΕΒΗΝΙΚΑ Σοδερжа́циз вк себѣ по чинѣ Сѣ́ѣа Росѣо́чыа Црѣ́ви Антѣ́ргѣн [...]. Уне́вз „Лѣ́лг.
- Служ. Унів., 1740* ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ἢ ἕστις ἘΛΥΘΕΒΗΝΙΚΑ Σοδερжа́циз вк себѣ по чинѣ Сѣ́ѣа Росѣо́чыа Црѣ́ви Антѣ́ргѣн [...]. Уне́вз „Лѣ́лм.
- Служ. Унів., 1747* ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ἢ ἕστις ἘΛΥΘΕΒΗΝΙΚΑ Σοδερжа́циз вк себѣ по чинѣ Сѣ́ѣа Росѣо́чыа Црѣ́ви Антѣ́ргѣн [...]. Уне́вз „Лѣ́лѣз.
- Типик, І. Дольницький Типик Української Католицької Церкви / укладений о. Исидором Дольницьким, Львів: Видавництво Отців Василіян «Місіонер» 2002.
- Треф. Поч., 1777* ΤΡΕΦΟΛΟΓΙΟΝ [...]. Почлѣ́в „Лѣ́лѣз.
- Час. Рим., 1950* ЧАСОСЛОВЪ. Вк тѣ́погрѣ́ѣн крѣ́птоферра́тскиа дѣ́нтель. Рѣ́мз „Лѣ́лн.
- Часо. Львів., 1888* ЧАСОСЛОВЪ, Гре́чески Ороло́ионз, Львѣ́вз, печѣ́тню Станропѣ́нѣкагѣ Забедѣ́нѣа при Хра́мѣ́ о́успѣ́нѣа пречѣ́стѣа Бѣ́омѣ́тере, „Лѣ́лн.

ВСТУП

Усе своє життя людина тягнеться до чогось кращого, хоче бачити перед собою певний взірець для наслідування – якою вона повинна бути або як повинна чинити. Постійно порівнюючи себе із кимось, людина старається вдосконалюватися. Звісно, людина завжди може рівнятися на Того досконалого, який ніколи не вчинив гріха тобто Ісуса Христа Богочоловіка. Проте люди здебільшого шукають собі кумира тут, на землі, серед таких самих грішних і недосконалих людей, якими є кожен із них. У християнстві найкращим прикладом для вірних, які прагнуть досконалості, є святі. Саме тому Церква кожен день у календарі присвячує певному святому, щоб християни могли почерпнути від них щось досконале, та втілювати у своєму житті. Переважно святі, яких Церква вшановує, не одразу народились такими довершеними – кожен із них долав свій особистий шлях. Серед них не тільки багатні і знатні але навіть прості рибалки. У цій науковій роботі ми говоритимемо саме про одного простого рибалку, який, слухаючи голос Христа, вирішив стати ловцем людей (Мт 4:19)¹.

Постать святого всехвального апостола Андрея Первозванного неможливо назвати непомітною у Святому Письмі. Він активно служив і бажав пізнати Бога ще до зустрічі з Ісусом Христом. Апостол Андрей першим відгукнувся на поклик самого Бога і, зробивши крок Йому назустріч, був обраний у колегію дванадцяти. Його часто згадують у різних епізодах життя Ісуса Христа. Апостол Андрей був місійним учнем, який долав великі території, проголошуючи Добру Новину. Святий апостол Андрей також тісно пов'язаний із землями сучасної України. За переданням, вирушивши на північ, він піднявся був на гору і благословив там місце,

---

¹ У даній дипломній роботі використовуватиметься винятково *Святе Письмо Старого і Нового Завітів* / пер. за давньоєврейськими і грецькими текстами І. Хоменка. Рим 2007, якщо буде використовуватися інший переклад, то це вказуватиметься у посиланні.

пророкуючи, що там повстане величне місто Київ. Саме через нього, його проповідь і наше слухання, християнство вперше прийшло на землі Руси-України².

Коротко описуючи його життя, варто згадати, що народився апостол Андрей у Палестині, у місті Витсаїда. Він був звичайним рибалкою разом зі своїм братом Симоном. Як учень Хрестителя Йоана він пішов за тим, на кого вказав учитель. Ісус Христос радо прийняв своїх перших учнів – за весь час проповідування він зібрав їх чимало, проте виділив серед них дванадцятьох. Після Вознесіння Ісуса апостоли розійшлися по різних кінцях світу, проповідуючи Євангеліє. Апостол Андрей пішов був на землі Греції і на північ аж до Скіфії. Доживши до старості, святий апостол Андрей прийшов у місто Патри, де, навернувши усіх його жителів, був замучений за те на смерть за наказом місцевого правителя. Його розіп'яли були на хресті буквою «Х». Моці апостола Андрея зберігалися протягом довгого часу у місті його мученицької смерті, проте через декілька століть їх перевезли в Константинопіль і поклали в храмі Святих Апостолів.

Актуальність даної теми полягає в тому, що, апостол Андрей як Христовий учень, що першим пішов за Ісусом, був також тим, хто першим приніс Добру Новину про Нього на Київській землі. Сьогодні апостол Андрей Первозванний та свято в його честь у літургійній традиції УГКЦ втратили своє первісне значення. Його не виділяють серед інших апостолів, що може служити пригадуванням вірним про його особливе заступництво перед Всемогутнім Богом за нашу державу і Церкву. Актуальність цієї дипломної роботи полягає в необхідності відновлення літургійного вшанування апостола Андрея в день його свята, що тісно пов'язано із відродженням і розвитком літургійного життя в УГКЦ.

---

² С. ШЕВЧУК, «Переднє слово» // Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011, с. 5.

Об'єктом праці є свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного у літургійній традиції Української Греко-Католицької Церкви.

Предмет праці – систематичне представлення історії виникнення цього свята (тобто життя святого апостола Андрія Первозванного), а також розвиток його друкованих літургійних текстів та іконографічних зображень різного типу у Київській Церкві, а зокрема в УГКЦ.

Метою праці є дослідження свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного у літургійній традиції УГКЦ.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

а) на основі історико-літературних джерел та аналітичної літератури представити життя та діяльність святого всехвального апостола Андрія Первозванного;

б) проаналізувати появу та історичний розвиток друкованих богослужбових текстів цього свята у літургійній традиції УГКЦ;

в) зробити порівняльний аналіз деяких важливих літургійних текстів свята видань XVII-XXI століть;

г) висвітлити богословський зміст літургійних текстів;

г) дослідити та представити історичний та богословський розвиток іконографії всехвального апостола Андрія Первозванного у Київській Церкві та охарактеризувати деякі сучасні його зображення у храмах УГКЦ;

Щоб виконати усі наведені вище завдання, у цій роботі використаємо наступні наукові методи: а) аналітичний; б) компаративний; в) синтетичний; г) описовий; г) хронологічний.

Новизна праці полягає в тому, що свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного у літургійній традиції УГКЦ буде представлено вперше. Науково-теоретичне значення цієї роботи полягає в розкритті життя й діяльності всехвального апостола Андрія Первозванного.

Результати дипломної роботи надіємось зможуть бути взяті до уваги під час реформування і упорядкування літургійного життя в УГКЦ.

Наукова праця матиме наступні межі:

1. Літургійні межі – передбачатимуть висвітлення свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного в контексті літургійного року УГКЦ.

2. Хронологічні межі:

- період I ст., у якому буде представлено життя і діяльність святого апостола Андрея.
- період XVII-початку XXI століття, який репрезентуватиме розвиток літургійних текстів цього свята в літургійній традиції УГКЦ.
- період XI-початку XXI століття, що презентуватиме розвиток іконографії святого і всехвально апостола Андрея Первозванного.

Важливо сказати, що окремих праць, зосереджених винятково на дослідженні постаті святого всехвального апостола Андрея Первозванного, не вдалося знайти. Проте існують книги, які висвітлюють той чи інший аспект, котрий допоможе нам у цьому дослідженні.

Всехвальний Андрей Первозванный – апостол Христовий, був свідком усіх євангельських подій. Розповіді про нього, його походження і життя можемо почерпнути із Святого Письма. Для дослідження буде використано також *Повість минулих літ*³, де розповідається про благословення ним Київських гір. Послугуватимемося також Життями Святих та Грецькими переданнями про життя всехвального апостола Андрея Первозванного. Щоб дослідити розвиток богослужбових текстів свята в честь святого апостола Андрея, будемо використовувати богослужбові книги XVII-XXI століть, тобто усі друковані видання, які були у вжитку в УГКЦ. Насамперед

---

³ *Літопис Руський: Повість минулих літ (За Іпатівським списком)* / перекл. Леоніда Махновця. Київ 1989.

візьмемо до уваги перший друкований слов'янський Анфологійон, опублікований у Києві в 1619 році, де можемо знайти службу свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного. Окрім цього видання, порівнюємо тексти наступних джерел: *Львівські Анфологійони 1632, 1638, 1643, 1651, 1694 та 1738 року, Почаївську Мінею 1761 року, Почаївський Трефологійон 1777 року та Супрасльський Анфологійон 1783 року*. У третьому розділі дипломної роботи для дослідження використаємо різні монографії та статті, що допоможуть як найглибше розглянути і розкрити розвиток зображення апостола Андрея Первозванного в Христовій Церкві.

Магістерська робота складатиметься із змісту, списку скорочень, вступу, основної частини (трьох розділів із підрозділами), висновків, списку використаної літератури та додатків.

Перший розділ праці буде поділено на шість підрозділів. Перший та другий підрозділ представлятимуть життя апостола Андрея до зустрічі із Спасителем та вже його як учня Месії. У третьому та четвертому підрозділі буде представлено місійну діяльність Андрея Первозванного, зокрема його проповідь на Скіфських землях як апостола Київської Церкви. У п'ятому підрозділі йтиметься про мученицьку смерть всехвального апостола Андрея Первозванного в місті Патри. Шостий підрозділ розповідатиме про його долю мощей, а саме де вони зберігалися, куди переносилися і де зберігаються по сьогодні.

Другий розділ складатиметься із двох основних підрозділів (підрозділ ділитиметься на три підпункти). У першому підрозділі розглянемо історичний розвиток свята в честь святого апостола Андрея Первозванного. Проаналізуємо розвиток богослужбових текстів свята таких богослужінь, як Велика Вечірня, Утренья та Божественна Літургія. В окремому підпункті розглянемо богослужбовий устав цього свята. У другому підрозділі представимо богословський аналіз літургійних текстів свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного.

У третьому розділі буде представлено богословський аналіз та розвиток ікони в честь святого всехвального апостола Андрея у Східній традиції, зокрема в УГКЦ. Розділ ділитиметься на чотири підрозділи. У першому підрозділі проаналізуємо загальне розуміння ікони у східній традиції Церкви. У другому підрозділі розглянемо богослов'я ікони апостолів, зокрема всехвального Андрея Первозванного. Цей підрозділ включатиме зображення лику та одягу святого апостола Андрея, а також символіку кольорів, поширену здебільшого на цих святих іконах. У третьому підрозділі проаналізуємо розвиток та значення іконографії на Київських землях, починаючи від часів розквіту і поширення християнства на Руських землях по сьогодні. У четвертому підрозділі розглянемо основні типи зображення святого і всехвального апостола Андрея Первозванного.

Наприкінці роботи буде подано список використаної літератури, та додатки. У них подамо матеріали, що доповнюватимуть теми другого і третього розділів.

Для другого розділу представимо фотокопії аркушів літургійних текстів свята в честь святого і всехвального апостола Андрея Первозванного із першої друкованої літургійної книги *Анфологіону Київського 1619 року*. Для третього розділу подамо деякі іконографічні зображення апостола Андрея Первозванного, які візуально допоможуть нам поглянути на різного типу ікони в честь всехвального апостола Андрея, датовані різними віками та збережені у різних місцях Київської Церкви, а також його сучасні зображення у храмах УГКЦ.

У дипломній роботі буде представлено свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного в літургійній традиції УГКЦ. Вона не виключає подальшого глибшого дослідження цієї теми та може послужити добрим взірцем для тих, хто захоче провести ширше дослідження.

РОЗДІЛ 1

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО¹

Першими взірцями і учителями після Господа нашого Ісуса Христа, безумовно, були Його учні, Його апостоли. Він сам, посилаючи їх у світ як учителів, дає їм місію зробити учнями усі народи і хрестити їх в ім'я Святої Трійці (Мт 28:18-20). Так і роблять святі апостоли, що заповідав їм Господь. Серед усіх апостолів Христа був один дуже особливий. Бувши одним із головних учнів Ісуса, був братом першоапостола і навіть Церквою його названо Первозваним². Він не входив у трійку улюблених учнів Христа (Мт 17:1, Мт 26:37, Мр 9:2, Мр 14:33), проте мав нагоду бути першим учнем Ісуса Христа і певною мірою стати тим четвертим апостолом (Мк 3:18).

Святий Апостол Андрей Первозванний є унікальною постаттю в історії Христової Церкви та історії в цілому. Особливу роль він відігравав для Візантійської Церкви, так як, за переданням, саме він поставив там першого єпископа³. Також Андрей Первозванний посідає важливе місце в історії Київської Церкви. За легендою, він вважається апостолом слов'ян. У «Повісті Минулих Літ» розповідається про те, що він, проповідуючи Христове Євангеліє, був на Київських горах і благословив це місце своєю апостольською рукою⁴.

---

¹ В назві першого розділу магістерської роботи використовується офіційна назва свята, взята з Римського часослова: *ЧАСОСЛОВК. ВЪ ТѢПОГРАФІИ КРЪПТОФЕРРАТСКІА СВЯТЫЯ. РИМЪ. МЦН.*

² Ф. ДВОРНИК, *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, Санкт-Петербург: Издательский Центр «Гуманитарная Академия» 2007, с. 159.

³ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви. Апостоли и первые ученики Христа*, Москва: 2008, с. 78.

⁴ *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

Завдання цього розділу полягає в тому, щоб, беручи за основу історичні джерела⁵ та літературу, представити життя та діяльність святого всехвального апостола Андрея Первозванного, а також розкрити детальніше особливості Його життя не тільки до зустрічі з Ісусом Христом та під час Його проповіді, але й звернути увагу на його подорожі, проповіді, чуда та смерть, про які дізнаємося із легенд багатьох народів.

1.1. ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ДО ЗУСТРІЧІ З ІСУСОМ ХРИСТОМ

Із Святого Письма та передань нам відомо, що апостол Андрей походив родом із Витсаїди⁶, проте жив у Капернаумі разом зі своїм братом апостолом Петром (Мт 4:18; Мр 1:16,29; Йо 1:44)⁷. З імені святого апостола Андрея можемо побачити, що його сім'я була відкритою на розуміння культур інших народів. Ім'я Андрей є грецьким, що не дивно, так як грецька культура тісно увійшла в культуру єврейського народу⁸. Згодом зв'язок із культурою Греції допоможе святому апостолу Андрею в проповіді Євангелія грецькому народові⁹. Так як в Єврейському народі батько відігравав важливу роль у сім'ї, то Ісус Христос неодноразово називає ім'я батька апостола Петра, рідного брата Андрея (Мт 16:17; Йо 1:42). Батько

⁵ Головним історичним джерелом для дослідження життя святого всехвального апостола Андрея Первозванного буде Святе Письмо, так як апостол є невід'ємною частиною історії приходу, проповіді, смерті, воскресіння і творення церкви у Новому Завіт. Хоч і про Андрея, брата Симона Петра, згадується не багато, проте завдяки різним подіям, описаним у Новому Завіті, що пов'язані чи то із життям самого апостола, чи то із життям брата Петра ми можемо дізнатися багато фактів про місце народження, життя, знання мов та багато інших вагомих правдивих рис апостола Андрея. Також допоміжним джерелом стане слов'янський літопис «Повість минулих літ», який теж чітко у легенді показує прив'язаність святого апостола Андрея до слов'янських народів.

⁶ Витсаїда – місто Андрея, Петра і Филипа, яке знаходиться на північному заході берега озера Тиверіадського. Але це не та Витсаїда, де Христос нагодував п'ять тисяч людей кількома хлібами (Пор: Лк 9:10).

⁷ «Православная энциклопедия» // Патриарха Московского Алексия II (ред.), т. 2, Церковно-научной центр «Православная энциклопедия», с. 370.

⁸ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 73.

⁹ З передання знаємо, що Апостол Андрей був першим, хто поставив єпископа Візантії, тобто став основоположник Грецької церкви: Пор: БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 74.

святих апостолів був євреєм і його звали Йона¹⁰ (Йо 1:42; Мт 16:17), або Йоан¹¹. Ми лише можемо здогадуватися, що батько Петра та Андрея був багатим рибалкою, одним із багатьох рибалок на Галілейському озері¹². Але також у літературі можемо знайти інформацію про те, що вони були із бідної сім'ї¹³. Однак це не так переконливо, так як із Євангелія дізнаємося, що вони мали човна та були професійними рибалками¹⁴. Нам мало відомо про дитячі роки святого апостола Андрея, але із Євангелія можемо дізнатися, що Андрей був разом зі своїм братом Петром рибалками (Мт 4:18-20). «Він мав принаймні малу освіту, був думаючою людиною і поза щоденною працею на хліб» шукав і чекав избавління Ізраїля в обіцяному усьому народові Месії¹⁵. Також, аналізуючи передання, можемо здогадатися, що він був одним із неодружених апостолів на відмінну від свого брата Петра (Мр 1:30)¹⁶. Апостол Андрей був глибоко віруючою особою, він шукав істину і чекав приходу Месії¹⁷. Свідченням цього є його учнівство у Предтечі Христового, Йоана Хрестителя (Йо 1:15-42). Почувши слова свого першого вчителя, він полишає усе і йде за Христом, через що і називають його Первозванним¹⁸.

¹⁰ Д. РОСТОВСКИЙ, *Життя святих, на руском языке. Изложение по руководству «четых - миней», XI: месяц Ноябрь, Рождества Богородицы Свято-Пафнутьев Боровский Монастырь*, 1997, с. 809.

¹¹ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее, I: жития, Библиотека «Христианского востока»*, Издательство: С.-Петербургского Университета, 2005, с. 25.

¹² А. ПОНОМАРЕВ, «Андрей Первозванный», *Православная богословская энциклопедия*, Том I // сайт: Православная онлайн-библиотека «Святоотеческое наследие», <<http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/pravoslavnaja-bogoslovskaja-jenciklopedija/tom-1/andrej-pervozvannuj.html>>, (дата звернення: 12.02.2018).

¹³ Д. ДОРОЖИНСЬКИЙ, *Праздники церковного року. Діло нашого спасення представлено у празниках церковного року з додатком життєписів найзнаменитіших творців східного богослуження*, Львів: Свічадо 2013, с. 331.

¹⁴ Д. ДОРОЖИНСЬКИЙ, *Праздники церковного року*, с. 331.

¹⁵ А. ТРУХ, *Життя Святих, духовні читання для Українського народу на кожен день Божого року, IV: жовтень, листопад, грудень*, Видавництво отців Василіян, Канада, 1960, с. 183.

¹⁶ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих, четъї мінеї, III: листопад* / перекл. Валерій Шевчук, Видавництво «Свічадо», Львів, 2007, с. 563.

¹⁷ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 74.

¹⁸ «Православная энциклопедия», II, с. 370.

1.2. ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО ВЖЕ ЯК УЧНЯ ІСУСА ХРИСТА

Апостол Андрей разом із ще одним апостолом Іваном¹⁹ були першими, хто пішов слідом за Христом. Відразу після того, як вони відправилися за Месією, у них був діалог із Ним, під час якого вони спитали в Нього, де Він «перебуває» (Йо 1:39). Апостоли не були байдужі до Месії, вони повірили повністю Йоану і пішли за Ісусом. Вони не хотіли говорити з Ним по дорозі, мимохідь, але напросилися в гості, щоб роздумливо та з відкритим серцем прийняти зерно доброї новини²⁰. Так як було пізно, близько десятої години²¹, то вони на ніч залишилися із Христом Господом (Йо 1:37-39). Святий Августин пише: «“О щасливий день, той день, котрий вони перебували в Христа Спасителя! Хто бо може оповісти те, що вони тоді чули з Божественних уст Ісуса”»²².

Пізніше, коли Андрей зустрів свого брата Петра, він сповістив йому, що вони «знайшли Месію» (Йо 1:40), таким чином він стає першим, хто розказує майбутньому першоапостолу про Христа Господа. Йоан Золотоустий у своєму похвальному слові святому апостолу Андрею Первозванному пише: «Андрей народився до життя після Петра, і перший він привів Петра до Євангелії»²³. Андрей – це апостол, який завжди прагне залишатися в тіні, бути на другому місці. У більшості випадків, коли його згадує Святе Писання – це розповіді про те, що він когось приводить до Христа: чи то свого брата Петра, чи то юнака з хлібами (Йо 6:8-9), чи то греків (Йо 12:20-22). Усе це біблійний дослідник Берклі поєднує в чесноту

---

¹⁹ Берклі в своєму коментарі на Євангеліє від Йоана припускає, що цим другим апостолом може бути саме апостол та євангеліст Йоан, так як він згадує у своєму Євангелії. У цьому уривку дуже багато дрібних деталей, що є притаманно для прямого свідка саме цих подій. Пор: У. БАРКЛИ, «Комментарий Беркли», Євангеліє Йоана, Глава 1 // сайт: Библия онлайн, <<https://bible.by/barclay/43/1/>> (дата звернення 08.02.2018).

²⁰ У. БАРКЛИ, «Комментарий Беркли».

²¹ Згідно з даними, які наводять Берклі та Лопухін, це була 16 година (якщо перевести на сучасний спосіб обрахунку в добі) Пор: У. БАРКЛИ, «Комментарий Беркли».

²² І. ЛУЦЫКЪ, *Иллюстровани життя святыхъ, котрыхъ память греко-католицка Церковь на каждый день въ році почитає*, II, Ставропігійського Інститута, под управлінням Михаїла Рефця, Львов, 1907, с. 625.

²³ Й. ЗОЛОТОУСТИЙ, *Похвальне слово святому апостолу Андрею Первозванному*, (Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*), XI, с. 825.

місіонерства в апостолі Андрєєві, він ділиться доброю новиною, приводячи до Ісуса кожного з людей²⁴.

Євангелист Матей згадує першу зустріч Андрєя з Ісусом дещо по-іншому, він каже, що після спокус у пустині Христос, проходячи повз берег, побачив Андрєя з братом Петром і покликав їх іти за Ним (4:18-20). Він пообіцяв їх зробити рибалками людей – і ті вмить залишили сіті та пішли слідом за Ним. Ця історія ніяк не заперечує розповідь Йоана, вона лише підкреслює те, що вони були готові до приходу Месії, вони чекали Його і, тільки почувши Його голос, пішли за Ним. Таку саму історію подають євангелисти Лука (1:16) і Марко (1:16-18). Скажу навіть більше, у них обох ці історії ідентичні, що й підкреслює перепис цього опису в Луки від Марка²⁵.

Наступне місце в Святому Письмі, де згадується апостол Андрєй, є вибір дванадцяти апостолів, серед яких він посідає почесне друге місце відразу після свого брата Петра (Мт 10:2; Лк 6:14)²⁶. Проте євангелист Марко згадує Андрєя четвертим, так як першими він називає улюблених учнів Ісуса (Мк 3:18)²⁷.

Наступною розповіддю, де у Євангелії згадується ім'я і діяльність апостола Андрєя – це помноження хлібів (Йо 6:8-9). Він приводить до Ісуса юнака, як колись привів до Спасителя свого брата Петра²⁸. Андрєй мав неабияку місію – сповістити Христа про хлопчика, який мав із собою п'ять ячмінних хлібів і дві риби²⁹. Андрєй цю новину приносить разом із своїм земляком Филипом, що підказує нам, що вони могли мати якусь особливу місію в колі апостолів³⁰. Андрєй каже Ісусові про п'ять хлібів і дві риби, хоч сам не вірить у те, що каже, так як після цих слів звучить «Та що це на таку

²⁴ У. БАРКЛИ, «Комментарий Беркли».

²⁵ У. БАРКЛИ, «Комментарий Беркли».

²⁶ «Православная энциклопедия», с. 370.

²⁷ «Симона, якому дав ім'я Петро, Якова, сина Заведєя, та Йоана, брата Якова, й дав їм ім'я Воанергес, у перекладі - Сини грому» (Мк 3:16-17).

²⁸ А. ТРУХ, *Життя Святих*, IV, с. 185.

²⁹ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 76.

³⁰ «Православная энциклопедия», с. 370.

многоту!» (Йо 6:9). Проте, як нам відомо, Христос бере ці хліби і рибу та робить так, що насичує велику кількість людей, помножуючи їжу, про яку сповіщає апостол Андрей.

Також апостола Андрея євангелист Марко згадує, коли він разом з Петром, Яковом і Йоаном питають Ісуса Христа про кінець усього (Мр 13:1-4)³¹. Він стає учасником цієї важливої бесіди, входячи в число шукаючих правди і надії³². Можна згадати ще одну подію, яка вже згадувалась раніше, а саме про ситуацію в Єрусалимі, що відбулася перед початком страстей Ісуса Христа. Євангелист Йоан пише, що на свято Пасхи в святе місто прийшли також греки, а Андрей разом із Филипом, маючи грецькі імена, були посередниками між еллінами та Ісусом (12:20). «Ісус говорить двом учням, а через них – всьому грецькому світу»³³.

Варто згадати ще такі важливі події в житті Ісуса Христа, де згадується апостол Андрей: Тайна вечеря, при явленні Христа по Воскресінні, під час Вознесіння (Дія 1:13) і остатній момент, коли Новий Завіт згадує апостола Андрея – це вибір дванадцятого апостола на місце Юди та Зіслання Святого Духа на апостолів (Дія 2:1)³⁴. Саме Зіслання Святого Духа на апостолів починає нову історію апостола Андрея вже не як учня, а як учителя, апостола та місіонера.

1.3. ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО ПІСЛЯ ВОСКРЕСІННЯ ІСУСА ХРИСТА

Про життя апостола Андрея після П'ятидесятниці у Святому Письмі ми більше нічого не знаходимо, лише із переказів, легенд, проповідей та життя святих можемо дізнатися про його місійну діяльність. Існує легенда, що перед тим, як апостоли розійшлись по світу, вони були у печері, щоб скласти

³¹ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 77.

³² А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 26.

³³ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 77.

³⁴ «Православная энциклопедия», с. 370.

апостольський символ віри і кинути жереб³⁵, хто куди піде голосити Євангеліє Христа Спаса. За цим переказом, жереб для першоапостола Андрея випав на Вітанію, Грецію, Македонію, Фракію і Скіфію, куди і відправився Андрей Первозванний³⁶. «Життя Святих» Дмитра Ростовського подає розширений список міст, який випав на апостола Андрея: «Витинійскія, Пропонтидскія, с Халкидоном и Византією, Тракією и Македонією, простирающіяся до самого Чернаго Моря и Дуная, а также – Тессалія, Еллада Ахаія, Аминтин, Трапезунт, Ираклія и Амастрида»³⁷. За переданням, він пройшов усі ці місця і навіть більше. Ще із самих початків нам відома не одна традиція проповіді та життя Святого апостола Андрея³⁸.

Згідно із апокрифічним твором «Діяння Андрея», апостол почав проповідувати Євангеліє на південному узбережжі Чорного моря, рухаючись на захід через Понт і Вітанію³⁹. Відвідуючи усі міста, що стрічалися йому по дорозі, він врешті дістався Візантії. Також є згадки, що Андрей поставив єпископа в місті Аргірополі, яке розташоване поблизу Візантії. Про це повідомляє Вселенський Константинопольський патріархат, що їх першого єпископа поставив першоапостол Андрей⁴⁰. Більшість джерел називає цього першого єпископа Візантії Стахієм. Згадує про нього навіть святий апостол Павло у своєму посланні до Римлян (16:9)⁴¹. Він був одним із сімдесятьох, був вірним учнем Андрея та улюбленим Павлові⁴². Ісус Христос ще за свого життя звертав увагу на Греків, це ми можемо знайти і порівняти в Євангелії, коли саме Андрей Первозванний приводить представників грецького народу до Ісуса Христа, говорить їм про

³⁵ Зокрема про жереб і місце проповіді апостола Андрея, говорив такий твір як «Martyrium prius», що імовірно було переробкою «Acta Andreae». Пор: А. ВИНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 28.

³⁶ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный», *Церковь Христова, Рассказы из истории христианской Церкви* // сайт: Библиотека православной литературы, <http://www.librarium.orthodoxy.ru/orlov/o_andrey.htm> (дата звернення 12.02.2018).

³⁷ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 810-811.

³⁸ «Православная энциклопедия», с. 370.

³⁹ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁴⁰ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁴¹ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 812.

⁴² А. ВИНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 269.

зерно, що має вмерти і воскреснути (Йо 12:20)⁴³. Святі отці коли говорять про Константинопіль «Місто апостолів», то основний акцент ставлять на апостоли Андрею, так як саме він є просвітителем Візантії⁴⁴. Після майбутньої столиці східного християнства Константинополя, він мандрує у Фракію, а згодом і в Македонію, де був у Філіппінах та Тесалоніках⁴⁵. Далі святий апостол пішов в Ахаю, де побував в Коринті, Мегері та Патрах і де прийняв свою мученицьку смерть⁴⁶. Також є згадка, що святий апостол побував у Римі і аж після того відправився у Візантію⁴⁷. Існує розширений варіант проповіді святого апостола Андрея, де згадується проповідь доброї новини Скіфам, а також язичницьким племенам, таким як саки, согдійці та сармати⁴⁸. Ще знаходиться коротка розповідь про апостола Андрея, яка міститься в збірці про апостолів, яку приписують Дорофею, єпископу Тирському (IV століття), який стверджував, що апостол Андрей був на побережжі Вітанні, Понти, Фракії, Скіфії, потім у місті Савеста, а насамкінець у Патрах Ахійських в Пелопоннесі, де і був замучений на смерть⁴⁹.

Важливо також згадати «Життя Андрея», яке було написане Епіфанієм Монахом приблизно в IX столітті. Воно говорить, що святий апостол Андрей зробив три подорожі вздовж Чорного моря. Перша подорож пролягала через Антіохію, яку він відвідав разом із своїм братом Петром. Далі вони пішли в Тіану, Анкару, Синапу, де звільнили з темниці апостола Матея⁵⁰. Взагалі ця історія звільнення є дуже важливою, так як можемо побачити, що на допомогу апостолові Матею посилає Андрея Первозванного сам Ісус Христос. Так саме Ісус Христос за легендою об'являється апостолу Андрею і, називаючи його благословенним,

⁴³ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 78.

⁴⁴ А. ПОНОМАРЕВ, *«Андрей Первозванный»*.

⁴⁵ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁴⁶ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁴⁷ Г. ОРЛОВ, *«Святой апостол Андрей Первозванный»*.

⁴⁸ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁴⁹ А. ПОНОМАРЕВ, *«Андрей Первозванный»*.

⁵⁰ «Православная энциклопедия», с. 371.

відправляє в місто людодів – Синапу⁵¹. Саме в Синапі апостол Андрей зробив, напевно, найбільше із чуд та оздоровлень: є згадки про зцілення хворих, творення безлічі чудес і звільнення людей від злих духів⁵². Згодом брати розділились, Петро пішов на захід, а Андрей на північ. Також Епіфаній згадує, як Андрей разом із Матеєм та сімома іншими учнями проповідували в синагозі, яку згодом поставили як храм⁵³ для християн. Як зазначається, усе це відбувалося в Амасії, де їх слухала сила-силенна народу і, кричачи, просили оздоровлень⁵⁴. Друга його подорож лягла знову в Антіохію, з якої він пішов у Ефес, за переданням, разом із апостолом Йоаном. І там йому ще один раз об’явився був Ісус Христос, який сказав іти в Скіфію.

1.4. ПРОПОВІДЬ ЄВАНГЕЛІЯ ХРИСТОВОГО СВЯТИМ І ВСЕХВАЛЬНИМ АПОСТОЛОМ АНДРЕЄМ НА ДНІПРІ І КИЇВСЬКИХ ГОРАХ

Ще з дитинства, через уста батьків та вчителів ми чули, що апостолом України вважається святий апостол Андрей Первозванний. Ця легенда прийшла до нас із різних житій святих, які вже згадувалися раніше, проте основним джерелом цієї легенди є давньоруський літопис «Повість минулих літ», створений Нестором Літописцем⁵⁵. Можемо лише здогадуватися, що легенда про апостола Андрея переповідалася, найімовірніше, аж до Нестора через передання⁵⁶. На сторінках літопису святому апостолу присвячено мало сторінок, однак деякі деталі допоможуть глибше зрозуміти апостольство Первозванного учня Ісуса Христа у слов’янських народах.

⁵¹ Згідно цієї книги, даний фрагмент міг бути написаний Псевдо-Дорофеєм. Пор: А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 322.

⁵² Д. Дорожинський, *Празники церковного року*, с. 333.

⁵³ Згадується, що цей храм мав назву Пресвятої Богородиці.

⁵⁴ Люди голосили: «Служителю Божий, через тебе хай змилюється над нами Бог» Пор: Д. Дорожинський, *Празники церковного року*, с. 333-334.

⁵⁵ *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

⁵⁶ І. Луцькь, *Илюстровани життя святыхъ*, с. 626.

За літописом, його перебування на слов'янських землях є між визволенням Матея з міста людодів, подорожжю до Риму і другим поверненням до міста Синапи⁵⁷. Перш ніж піднятися по Дніпру в сторону київських гір, апостол пройшов південними землями Криму і довгий час перебував там, проповідуючи Христа в Херсонесі⁵⁸. Також є згадки, що він голосив Добру Новину у Севастополі разом зі своїм учнем Симоном Хананейським⁵⁹. Після чого апостол Андрей, проповідуючи на півдні Скіфії⁶⁰ (сучасної України) дізнається про гирло Дніпра, яке, на його думку, мало привести до Риму⁶¹. Так, дещо дивний опис подій, але, попри все це, він разом зі своїми учнями, піднімаючись ввєрх по ріці, причалює до берега, де залишається на спочинок. Зранку апостол Андрей, прокинувшись та побачивши гори навколо місця їх спочинку, сказав своїм учням дуже важливі слова про майбутнє Києва міста та його Церкви⁶². Поставивши Хрест і поблагословивши те місце, де в майбутньому з'явиться град Київ, він вирушив далі, уверх по Дніпру, до земель Новгороду, а тоді повернув у Рим⁶³. Пророцтво святого апостола Андрея збулося, він, прийшовши від греків, приніс нам віру, так як і потім Київська земля прийняла віру від братів із Візантії. Таку аналогію робить у своєму житті Димитрій Ростовський, проте можна ще доповнити, що після цього святий апостол попрямував до вічного міста Риму. Це може нам підказувати про благословення нашої Церкви із римського престолу верховних апостолів⁶⁴.

Є кілька фактів, які демонструють нам важливість постаті апостола Андрея для Руських земель. Як відомо, його на теренах сучасної України

⁵⁷ *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

⁵⁸ «Православная энциклопедия», с. 373.

⁵⁹ Ф. ДВОРНИК, *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, с. 235,237.

⁶⁰ Про подорож апостола Андрея Первозванного до Скіфії згадує також Оріген. Пор: Ф. ДВОРНИК, *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, с. 226.

⁶¹ *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

⁶² Апостол Андрей сказав такі слова своїм учням: «“Бачите ви гори сі? Так от, на сих горах возсіяє благодать божа, і буде город великий, і церков багато воздвигне бог”». Пор: *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

⁶³ *Літопис Руський: Повість минулих літ*, с. 3.

⁶⁴ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 812.

почали особливо почитати із XI століття⁶⁵. Молодший син Ярослава Мудрого, Всеволод Ярославич, при хрещенні отримав друге ім'я Андрей (1030 р.)⁶⁶. У 1086 році Всеволод-Андрій збудував Андріївський монастир, що в Києві. А через три роки в Переяславі митрополит Єфрем освятив собор, що був збудований із каменю на честь Св. Андрея Первозванного⁶⁷. Також відомо, що на тому місці, де апостол благословив Київ, смоленський князь Мстислав Романович у 1212 році встановив церкву Воздвиження Чесного Хреста, а в XVII столітті Церкву було перебудовано та названо на честь святого апостола Андрея Первозванного⁶⁸. Також знаходимо в нашій Київській традиції відбиток саме Андріївського хреста. Він вагомо вплинув на зображення хреста у нашій традиції, так як одну із перетинок його хреста використали як нижнє рамено Київського хреста, що було зроблено на честь святого апостола Андрея Первозванного⁶⁹.

1.5. ПРОПОВІДІ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО ПІСЛЯ БЛАГОСЛОВЕННЯ КИЇВСЬКИХ ГІР

Два роки він перебував в Скіфії і в околицях⁷⁰, а опісля відправився в Нікомидію, Іраклію і Амастриду⁷¹. За переданням, він ще раз повертається в Єрусалим на Пасху, а звідти пішов проповідувати у світ⁷².

---

⁶⁵ «Православная энциклопедия», с. 373.

⁶⁶ «Православная энциклопедия», с. 373.

⁶⁷ «Православная энциклопедия», с. 373.

⁶⁸ І. Луцькь, *Илюстровани життя святыхъ*, с. 626.

⁶⁹ Д. Дорожинський, *Празники церковного року*, с. 336.

⁷⁰ Судячи по часу та аналізуючи літературу, можна сказати, що Андрей два роки перебував саме у Витинії. Згадується, що він там перебував два роки, навернув велику силу народу і навіть поставив колишню синагогу християнським храмом, а тоді вже пішов далі через Нікомидію, Халкедон, Іраклію в сторону Візантії. Пор: Д. Дорожинський, *Празники церковного року*, с. 334.

⁷¹ «Православная энциклопедия», с. 371.

⁷² Д. Дорожинський, *Празники церковного року*, с. 334.

У ранніх розповідях про життя святого апостола, які мають назву «Діяння Андрія і Матея»⁷³, їхні діяння проходять в місті людодів Мирні⁷⁴. Історія про це місто дуже важлива. Із цього твору, а також з інших передань знаємо, що воно найменш привітно зустріло християнство, а особливо апостолів. Узагалі знаходимо, що в самому місті люди жахливо ставилися не тільки до гостей з-поза міста, але і до самих себе: «кровожерні і грубі, дикіші за диких звірів»⁷⁵. Місто, де люди їли замість хліба людей⁷⁶. Місто людодів називали Синопа, де було замкнено апостола Матея. Але є також згадка, що Андрей двічі був у цьому місті. Коли він прийшов у Синопу вдруге, люди, які там жили, не забули його діяння, різні чуда, але найбільше вони пам'ятали звільнення апостола Матея, за що його тяжко побили. Про це побиття також згадує у своєму «Житті святих» Дмитро Ростовський. Він пише, що його «кидали об землю, взявши його за руки і за ноги, таскали, били палицями, кидали камінням, виривали йому пальці і зуби», проте лишаючись вірним Христу Спасителю, він був цілим і неушкодженим, бо Господь зціляв його⁷⁷. Далі він відправився в Самосату, де полемізував із різними філософами. Вирушивши в третю свою подорож, Андрей почав її зі славного міста Едесси, де залишив апостола Юду Тадея. Прийшовши в Сусанію, залишив там апостола Матея, а сам вирушив в Абазію, де також розпрощався зі своїм учнем і другом Симоном Канонітом. Після важких проповідей в попередніх містах святий апостол вирушив в Боспор і Феодосію, де його радо прийняли і уважно слухали Євангеліє Христа Спасителя. Він відчував, що потрібен тим містам, які не хотіли його приймати, і через це апостол Андрей втретє вирушив в Синопу і поставив там Єпископа Філолога. Також він поставив єпископа Тихика в Халкедоні,

⁷³ «Acta Andreae et Matthiae» – твір, який виник приблизно в IV столітті і був дуже популярним на сході, особливо в Середземномор'ї. Автор є невідомий. Цей твір виглядає як роман, який в основі має розповідь прогоди апостолів у місті людодів. Пор: А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 29.

⁷⁴ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁷⁵ А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 268.

⁷⁶ А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 324.

⁷⁷ Д. Ростовский, *Жития святых*, XI, с. 811.

і, прибувши у Візантію, поставив єпископом Аргиропольським Стахія. Далі, ідучи через Македонію, він приходить в Патри, де був кинутим в тюрму, а потому його розіп'яли⁷⁸.

Під час своїх подорожей Андрей Первозванний творив безліч чуд та зцілень⁷⁹. Передання повідомляє, що він воскресив вбитого чоловіка в місті Синопі, де, як вже згадувалось, його не сприймало тутешнє населення, бажаючи вбити. Є згадки про те, що він зцілював хворих, виганяв бісів, це привертало багато уваги не лише людей, що по-справжньому шукали Бога, але й мучителів⁸⁰. Важко не згадати велике чудо апостола в місті Нікея, що у північно-західній частині Малої Азії. Апостол, навчаючи народ слова життя, і, знаючи, що на східних воротах є ті, хто не пускає людей у місто, вигнав із них усіх бісів та дозволив усім бажаючим проходити тією брамою⁸¹. Також є згадки, що він знищував ідолів, присмирив розбійників і навіть перемиг дракона⁸². Його подорожі не були лише у славі та благословенні людей, які його зустрічали. Андрея безліч разів мучили, били та мордували. Він зносив страшні страждання, проходив через різні випробовування і терпіння, проте тримався і вірив у свого Учителя до кінця⁸³.

1.6. ПЕРЕСТАВЛЕННЯ ДО БОГА СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Апостол Андрей, пройшовши безліч міст і навернувши масу людей, дійшов і до свого «Гетсиманського саду», будучи готовим прийняти смерть та зустрітися зі своїм Учителем. Він є той перший учень, який давно прагне

⁷⁸ «Православная энциклопедия», с. 371-372.

⁷⁹ «Православная энциклопедия», с. 370.

⁸⁰ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

⁸¹ Це чудо ми можемо зустріти в Григорія Турського та в Епіфанія Монаха. Пор: А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 267.

⁸² «Православная энциклопедия», с. 371.

⁸³ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

зустрічі зі своїм улюбленим Богом та радо приймає усі терпіння в дорозі і так само наприкінці життя.

Із джерел дізнаємося, що святий апостол Андрей віддав своє життя в місті Патрах, будучи перед тим ув'язненим⁸⁴. Він прийшов в це місто у глибокій старості і був настільки вдалим проповідником, що опустіли цьому місті усі язичницькі храми⁸⁵. Якщо читати передання більш детально, то можемо віднайти те, що коли апостол Андрей прийшов у місто Патри Ахійські, він робив безліч чудес, зцілював народ, серед якого згадується також брат дружини правителя «мудрий Стратоклій»⁸⁶. За іншим джерелом, він називався Сосій, який був зцілений святим апостолом від важкої недуги, а сам апостол перебував у нього багато тих славних днів⁸⁷. Своїм словом, натхненним Святим Духом, Андрей навертав багато людей. У той час увірувала в Христа «дружина місцевого правителя Егеата Антипата, яка називалась Максимілла»⁸⁸, а згодом зцілилася через нього⁸⁹.

Не всім подобалось навернення людей до віри в Ісуса Христа, не всі могли сприймати таку різку перемену із язичництва на християнство, яке було дуже вигідним для правителів. Для того часу що наслідники Ісуса Христа, були зовсім іншими, а їх віра була чимось новим і невідомим. Упійманий та ув'язнений був святий Андрей за наказом місцевого правителя Егета Антипати (Егея)⁹⁰. Є також думки, що цей цар був біснуватим⁹¹. Між апостолом і царем були певні дискусії, Андрей з усієї любові прагнув спасти його душу і розповісти Егею про Христа, проте той

⁸⁴ «Православная энциклопедия», II, с. 370.

⁸⁵ Д. ДОРОЖИНСЬКИЙ, *Праздники церковного року*, с. 334.

⁸⁶ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 813.

⁸⁷ Д. ТУПТАЛО, *Жития Святых*, III, с. 565.

⁸⁸ Також про це зцілення, а також про інші події, ми можемо знайти розповіді в оригінальному творі «Acta Andreae», що в перекладі означає «Діяння Андрія». Цей твір не дійшов до нас у повному обсязі, проте є переписи з оригіналу, які вважають достовірними копіями. Їх є три: два тексти із X століття та один із XIV-XV століття. Цей текст є авторитетним, так як його неодноразово згадують отці церкви. Пор: А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 26.

⁸⁹ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 813.

⁹⁰ Інший автор подає ім'я правителя як Егей, а не Егета: Пор: Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

⁹¹ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 270.

цього слухати не хотів⁹². Егей лякав апостола розп'яттям на хресті, проте Андрей цього не боявся, а навпаки говорив, що «“Коли б боявся хресної покари, то не славив би хреста ніколи”»⁹³. Відомо, що коли правитель розгнівався, то вкинув святого апостола Андрея в темницю. Проте люди, яких він привів до Ісуса Христа, невтомно приходили до нього, слухали його слово і приймали зцілення. Попри те, люди страшенно розгнівалися на свого правителя і забажали вбити його, однак апостол їх зупинив, кажучи « “Не перетворюйте миру Господа [...] у дьявольський бунт”»⁹⁴. Бунту не було, а самі люди перебували біля апостола і слухали Добру Новину вдень та вночі. Правитель злився, що апостола Андрея слухає безліч людей, через що він і запечатав власною печаткою тюрму, у якій був апостол. До нього приходили різні учні, з якими він ділив хліб, уділяв їм Таїнства, а також, поклавши руки на Стратокла, поставив його єпископом⁹⁵. Після цього правитель ще більше збісився⁹⁶ і віддав апостола на розп'яття, так як переживав, що може зчинитися заколот чи бунт, адже велика сила народу ішла до нього⁹⁷. Перед тим, як його повели на розп'яття, відбувся суд над Андреем, цар хотів звести святого апостола, але апостол був твердий у своїй вірі⁹⁸. Після першої відмови зречення Егет повелів бити апостола, а потім страшив його хрестом, проте Андрей чітко висловлював своє бажання і нагороду бути розіп'ятим як його Учитель Христос⁹⁹. Коли святого апостола Андрея привели до місця його мучень, то він, побачивши свій хрест, не зблід і не настрахався, а радісно прийняв його. За переданням, його розпинали на березі моря, на піску був забитий його хрест¹⁰⁰. Перед тим, як його мали розіп'ясти, він попросив так само, як і Петро, його брат, щоб його розіп'яли не так, як

⁹² Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 566.

⁹³ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 566.

⁹⁴ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 568.

⁹⁵ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 317.

⁹⁶ Д. РОСТОВСКИЙ, *Жития святых*, XI, с. 813.

⁹⁷ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

⁹⁸ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 569.

⁹⁹ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 569.

¹⁰⁰ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 275.

Христа Спасителя¹⁰¹. Він вважав себе недостойним такої смерті, тому Андрея розіп'яли латинською буквою Х, якою зараз прийнято називати Андріївський Хрест¹⁰². Вартує згадати також, що в «Менол. Вас.¹⁰³ (X ст.), [...] святий апостол Андрей представлений розіп'ятим на звичайному чотирикінцевому великому хресті»¹⁰⁴.

Багато з отців згадує що, коли апостол Андрей побачив свій хрест, то з радістю в очах почав молитися до нього глибокими словами: «“О добрий, святий хресте, за яким я тужу вже так довго! Спокійно і з радістю приходжу до тебе. Ти прийняв мого Спасителя, прийми й мене, Його учня, щоб через тебе я дійшов до Нього!”»¹⁰⁵. Є також інші джерела, що подають дуже схожі слова, де святий апостол величає свій хрест. Андрей говорить, що до того, як на ньому помер Спаситель Христос, це було прокляття і він був страшний усім людям, а тепер ми з любов'ю споглядаємо на нього і бажаємо отримати його, як дар¹⁰⁶. Також святий Бернард порівнює апостола Андрея з ангелом, кажучи, що так сприймати свій хрест не може проста людина¹⁰⁷. Прийшовши на те місце, він сам зняв із себе одіж і віддав у руки мучителям¹⁰⁸. Апостола Андрея лише прив'язали до хреста. Так навмисне зробив цар Егет, щоб святий довше мучився і не швидко помер¹⁰⁹. «Прив'язали його ноги і зап'ястя, не пробивали йому ні рук, ні ніг, ні колін, тому що так було наказано проконсулом»¹¹⁰. Мучеництво на хресті тривало два дні. До нього і надалі приходило багато людей, які повністю оточували його хрест¹¹¹ і висловлювали своє невдоволення, щодо мучень святого праведника. Андрей казав людям, що така воля Христа Господа і просив їх

¹⁰¹ БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 79.

¹⁰² БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви*, с. 79.

¹⁰³ Менол. Вас. – це коротка оповідь про апостола Андрея, взята із збірки «Про апостолів», яку приписують єпископу Гирському, Дорофею (IV ст.). Пор: А. ПОНОМАРЕВ, «*Андрей Первозванный*».

¹⁰⁴ А. ПОНОМАРЕВ, «*Андрей Первозванный*».

¹⁰⁵ А. ТРУХ, *Життя Святих*, IV, с. 186.

¹⁰⁶ А. ПОНОМАРЕВ, «*Андрей Первозванный*».

¹⁰⁷ А. ТРУХ, *Життя Святих*, IV, с. 186.

¹⁰⁸ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 570.

¹⁰⁹ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 570.

¹¹⁰ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 275.

¹¹¹ Людей було приблизно двадцять тисяч. Пор: Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 570.

нічого не робити для його звільнення¹¹². Він і надалі, висячи на хресті день і ніч, навчав людей та все більше укріплював їх у вірі в єдиного Бога. Проте люди, не витримавши, другого дня прийшли до царя та кричали, щоб той зняв його з хреста. Егет зі страху пішов до місця розп'яття, щоб звільнити апостола¹¹³. «Коли ж слуги хотіли відв'язати його, не могли торкнутися до нього», бо руки їхні від дотику ставали немов мертві, і не відчували нічого¹¹⁴. На сході сонця третього дня його мук небесне світло освітило¹¹⁵ Андрея Первозванного, в той час він молився до Господа¹¹⁶.

«Господи Ісусе Христе! Не попусти звільненому мені бути від хреста, на ньому заради імені Твого я є повішений, але прийми мене, Вчителю мій, Якого полюбив, Якого пізнав, Якого ісповідую, Якого бачити бажаю, у Ньому я є тим, чим є! Прийми, Господи, Ісусе Христе, дух мій у мирі, бо час уже настав прийти мені до Тебе й бачити Тебе, бажаного! Прийми, Учителю мій добрий, а не повели спершу бути знятим із хреста, доки приймеш духа мого!»¹¹⁷.

Його обличчя сяяло не земним світлом, а так сяяло, що ніхто не міг дивитися. Це сяння тривало півгодини до моменту, поки він не відійшов до Господа¹¹⁸. Є також ще інша згадка самої молитви, яку промовляв святий апостол перед відходом до Господа¹¹⁹.

«Не допусти, Владыка, чтобы подвешенного на дереве меня снова освободили. Не позволь, чтобы распятого на Твоем таинстве спустили. Иисусе, Сыне Божий, распростертого по Твоему подобию не дай совлечь. Отец, Сын и Святой Дух, познавших Твое величие, возложивших Тебя, возлюбивших Тебя и уверовавших в Тебя благодаря моей проповеди сохрани невредимыми от враждебного беса, укрепи их в Твоей вере и даруй им дерзновение перед Тобой, чтоб славить Тебя, Истинного Бога нашего. Иисусе Христе, Которого я видел, Которого имею,

¹¹² Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 570.

¹¹³ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 570-571.

¹¹⁴ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 571.

¹¹⁵ Про це світло, дуже чітко описує такий твір як: «Лист дияконів і пресвітерів Ахійських». Ще його називають «Passio Andreae». Цей твір датується IV-VI століттям і був написаний латинською мовою. В своїй основі лист передає мучеництво і страждання святого апостола Андрея в Патрах. Вважається, що цей твір був написаний в Ахії, а з часом був доповнений різними деталями, які ставлять під сумнів, але прикрашають історію смерті апостола Андрея. Пор: А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 27.

¹¹⁶ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 571.

¹¹⁷ Д. ТУПТАЛО, *Життя Святих*, III, с. 571.

¹¹⁸ Д. ДОРОЖИНСЬКИЙ, *Праздники церковного року*, с. 335.

¹¹⁹ А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 278.

Которого люблю, в Котором есмь и буду, прими меня в мире в вечные Свои кущи, дабы благодаря моему уходу случился приход к Тебе многих моих сородичей, чтобы они упокоились в Твоем величии»¹²⁰.

Після цього він мирно і в спокої відійшов до Бога¹²¹. За переданням і так, як подає наша літургійна традиція по сьогодні, апостол Андрей відійшов до Господа 30 листопада в 67¹²² році за правління і наказу гоніння імператора Нерона¹²³. Також у джерелах можемо знайти, що Егет після поховання мощей святого Апостола хотів помститися усім християнам, а особливо своїй дружині, проте злий дух напав на нього, і, він довго мучившись посеред міста, помер¹²⁴. Існує також версія, що вночі він збожеволів і таємно від усіх у повній тиші помер, стрибнувши з великої висоти власного преторію¹²⁵.

1.7. ДОЛЯ МОЩЕЙ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

За переданням, після смерті святого апостола Андрея Первозванного Максимілла, учениця апостола Андрея і християнка, зняла його святе тіло і, намазавши його цінними пахощами, з великою пошаною «поклала його у своєму гробівці»¹²⁶, що був близько моря біля місця його ув'язнення¹²⁷. Потрібно чітко підкреслити сміливий учинок дівчини, яка власноруч, на очах у всіх, відв'язала з хреста апостола Андрея¹²⁸. Мощі апостола були розміщені в храмі і люди не відходили від них два дні¹²⁹. Максимілла і Ефідама були весь час при мощах святого апостола, не відходячи від них до

¹²⁰ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

¹²¹ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

¹²² «Православная энциклопедия», II, с. 370.

¹²³ Г. ОРЛОВ, «Святой апостол Андрей Первозванный».

¹²⁴ Д. ГУПТАЛО, *Житія Святих*, III, с. 572.

¹²⁵ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 278.

¹²⁶ Д. ГУПТАЛО, *Житія Святих*, III, с. 571.

¹²⁷ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 278.

¹²⁸ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 278.

¹²⁹ А. ВИНОГРАДОВЫМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 330.

кінця життя¹³⁰. Упродовж певного часу моці святого апостола знаходилися в місті його смерті – Патрах¹³¹. А у 355 році¹³² моці святого апостола Андрея були перенесені до Візантії, де їх розмістили у «священному жертovníку»¹³³ у церкві святих Апостолів¹³⁴ поруч із мощами євангелиста Луки та Тимотея¹³⁵. За переданням, моці до Константинополя приніс святий Артем за наказом імператора Костянтина¹³⁶. Його метою було звести моці святих до Константинополя, створюючи для себе, так би мовити, своєрідний оберіг¹³⁷. Проте, за іншою версією, моці наказав принести Констанцій II, син імператора Костянтина. Ця версія історії виглядає більш правдивою і згадується у ще одного автора, який каже, що метою перевезення мощей було підсилення авторитета імператора у Константинополі¹³⁸. Коли слуги імператора прийшли до Патрів, щоб забрати святі моці, люди почали голосно ридати і просили не забирати святих мощей. Люди настільки хотіли залишити моці Андрея у себе, що були готові віддати життя за них¹³⁹. Побачивши їх сум і розпач, до них своїм словом звернувся архієпископ, який проголосив до натовпу і заспокоїв їх, даючи можливість поцілувати останки апостола, попрощатися з ним¹⁴⁰. Один із отців цього міста, який був глибоко віруючим, обцілював святі моці від голови до ніг і таємно від усіх

¹³⁰ А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 318.

¹³¹ А. ПОНОМАРЕВ, *«Андрей Первозванный»*.

¹³² Олександр Пономарьов, Діонісій Дорожинський та Православна енциклопедія вказує 357 рік. Пор: А. ПОНОМАРЕВ, *«Андрей Первозванный»*; «Православная энциклопедия», 374; Д. ДОРОЖИНСЬКИЙ, *Праздники церковного року*, с. 336.

¹³³ Д. ТУПТАЛО, *Житія Святих*, III, с. 572.

¹³⁴ За переданням, ця церква була збудована з метою поховань мощей апостолів, священників та імператорів для того, щоб утвердити авторитет імператора, показати його сан на рівні з священниками та святими апостолами. Пор: Ф. ДВОРНИК, *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, с. 160.

¹³⁵ Про цю подію ми можемо знайти в «Martyrium alterum» (IV ст.), що є переробкою «Діяння Андрея». Тут говориться, що моці апостола Андрея були перенесенні за юстиніанському перебудові храму і знаходяться під престолом Апостолейона в Константинополі. Пор: А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 28.

¹³⁶ А. ПОНОМАРЕВ, *«Андрей Первозванный»*.

¹³⁷ А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 331.

¹³⁸ Ф. ДВОРНИК, *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, 160.

¹³⁹ А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 331.

¹⁴⁰ Архієпископ говорив такі слова: «“Мужи братья и сограждане, как мы желаем покровительства и заступления Первозванного, так и могущественный и непобедимый наш император хочет его защиты. Поэтому если угодно апостолу и любит он нашего могущественного императора больше нас, то пусть взойдет на повозку, а если нас любит больше императора, не взойдет”». Пор: А. ВІНОГРАДОВИМ, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 331.

відкусив мізинець з правої ноги апостола, щоб залишити в Патрах як оберіг для міста і себе¹⁴¹. Після прощання з мощами їх було поставлено на воза і відвезено в Константинопіль. Також говориться, що під час перевезення мощей багато слуг імператора зцілилися і відбулося безліч чуд¹⁴². Знаходимо також інші відомості, що розповідають про моці трьох апостолів які разом із мощами Андрія Первозванного були перенесені у новий храм Святих Апостолів і поставленні під престолом аж у VI столітті за правління імператора Юстиніана I¹⁴³.

Існує також одна легенда про долю мощей святого апостола. Вона говорить, що один із вірних міста Патри, охоронець святих мощей Регул, дізнавшись, що Констанцій I хоче забрати моці в Константинопіль, забрав їхню частину і, сівши в корабель, довго плив. За легендою, він приплив у Шотландію, де також по-особливому почитають святого апостола Андрія. Моці в Шотландії були урочисто перенесено в собор, який було збудовано у 1318 році. З приходом реформації і релігійних війн у 1559 році було зруйновано храм, а моці знищено до тла¹⁴⁴.

Мусимо також зауважити, що до Константинополя були перенесені не усі моці, а лише тіло святого апостола, без голови¹⁴⁵. Також цікавим є факт побудови храму у Візантії на честь святого апостола, що збудував цар Аркадій¹⁴⁶. Під час завоювання Царгорода хрестоносцями (1208 р.) кардинал Петро Капуанський переніс моці святого до міста Амальфи, що в Італії¹⁴⁷. Голова святого апостола довгі роки залишалась в Патрах¹⁴⁸. А у 1418 році¹⁴⁹ голову святого апостола Андрія Первозванного було перенесено до Риму і поставлено в соборі апостола Петра¹⁵⁰. Як говориться,

¹⁴¹ А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 331.

¹⁴² А. Виноградовым, *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I, с. 331.

¹⁴³ «Православная энциклопедия», с. 374.

¹⁴⁴ «Православная энциклопедия», с. 374-375.

¹⁴⁵ «Православная энциклопедия», с. 374.

¹⁴⁶ І. Луцькь, *Илюстровани життя святихъ*, с. 626.

¹⁴⁷ «Православная энциклопедия», с. 374.

¹⁴⁸ «Православная энциклопедия», с. 375.

¹⁴⁹ Олександр Пономарьов вказує 1458 рік. Пор: А. Пономарев, *«Андрей Первозванный»*.

¹⁵⁰ І. Луцькь, *Илюстровани життя святихъ*, с. 626.

голову забрав Тома Палеолог, спасаючи її від нападу Турок зі сходу¹⁵¹. Це перенесення відбулося за папи Пія II¹⁵². Частинка тих мощів залишилась у місті Амальфі, а частина була поставлена в Афонському Андріївському скриті¹⁵³. У 1964 році папа Павло VI передав святі мощі в місто кончини святого апостола – Патри. Це був величний подарунок-повернення для Грецької Православної Церкви. Мощі були торжественно перенесенні, і вже в 1974 році в Патрах було завершено довголітнє будівництво храму на честь всехвального апостола Андрія Первозванного¹⁵⁴. Там, у ковчезі, знаходиться голова святого апостола, а за престолом – великий Андріївський хрест, тобто частинки того хреста, на якому і віддав духа святий апостол¹⁵⁵.

Мощі апостола Андрія, посилають великі ласки для божого люду, а його життя по сьогодні є великим прикладом мужності та християнського життя в місіонерстві. Він є особливим учителем для слов'янських народів, який велично прославляється і оспівується в багатьох церковних піснеспівах. До глибокої старості святий апостол Андрей йшов з міста до міста, щоб голосити Добру Новину про свого учителя і Бога, Ісуса Христ

---

¹⁵¹ «Православная энциклопедия», с. 375.

¹⁵² А. ПОНОМАРЕВ, «Андрей Первозванный».

¹⁵³ А. ПОНОМАРЕВ, «Андрей Первозванный».

¹⁵⁴ «Православная энциклопедия», с. 375.

¹⁵⁵ «Православная энциклопедия», с. 375.

розглянемо розвиток богослужбових текстів *Великої Вечірньої, Утренньої та Божественної Літургії*. Також буде представлений аналіз свята різних літургійних видань та років.

2.1. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО В ПРОДОВЖ XVII- ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

У цьому підрозділі буде представимо історичний розвиток свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного. Проведемо методом огляду наявність свята в місяцесловах та богослужбових книгах, а також розглянемо розвиток богослужбових текстів свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного. Як вже вище згадувалось, аналізуватимемо такі богослужіння, як *Велика Вечірня, Утреня, Божественна Літургія*.

2.1.1. СВЯТО В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО ТА ЙОГО СЛУЖБИ В МІСЯЦЕСЛОВАХ (КАЛЕНДАРЯХ) І БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГАХ XVII-XXI СТОЛІТЬ

Інформацію про свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного знаходимо у місяцесловах та друкованих богослужбових книгах XVII століття. Хоч усі ці книги не були видані Унійною Церквою, та все ж таки вона послуговувалася цими книгами.

Через те, що постать апостола Андрія не викликала суперечок між двома Церквами³, свято в його честь без жодних проблем вшановували обидві Церкви в один день - 30 листопада. Тому у всіх богослужбових

---

³ Мова іде про Українську Православну Церкву і Українську Церкву яка прийняла Унію з Римом 1596 року.

книгах, які ми розглядатимемо пізніше, не знайдемо значних змін у вшануванні цього святого.

Такі літургійні книги як Євангелія і Апостол, дане свято згадує усвоїх місяцесловах, вказуючи тим самим на важливість вшанування даного святого в тому часі. Ці згадки знаходимо у *Львівських Євангеліях 1636⁴, 1665⁵ та 1670⁶ років та у Львівських Апостолах 1666⁷ і 1696⁸ років. Київський Требник 1646 року* також у своєму місяцеслові згадує день святого апостола Андрія⁹.

Якщо говорити про *Літургікони XVII століття*, бачимо, що не у всіх них міститься інформація про це свято. Це спричинено здебільшого тим, що в них записані тільки найбільші літургійні свята. Лише в *Літургіконі*, виданому у *Вільно 1692¹⁰*, згадується це свято. Існує не багато Літургіконів XVII століття, які не подають цих текстів: Літургікон з *Вільно 1617¹¹ року*, Київський 1629¹² року та Супрасльський Літургікон 1695¹³ року. Серед інших богослужінь цього святого знаходимо тексти також для *Вечірні та Утрени*. Містяться вони в богослужбових книгах, які активно використовувались

⁴ Місяцеслов // ЄВАНГЕЛІОН сирѣчь: бѣговѣстїе бѣодѣновѣныхъ євангелїстѣ [...]. Львѣвъ „лхѣс, арк. тѣз. = *Єван. Львів., 1636.*

⁵ Місяцеслов // ЄВАНГЕЛІОН сирѣчь: бѣговѣстїе бѣодѣновѣныхъ євангелїстѣ [...]. Львѣвъ „лхѣс арк. тѣл. = *Єван. Львів., 1665.*

⁶ Місяцеслов // ЄВАНГЕЛІОН сирѣчь: бѣговѣстїе бѣодѣновѣныхъ євангелїстѣ [...]. Львѣвъ „лхо, арк. тѣн. = *Єван. Львів., 1670.*

⁷ Місяцеслов // [...] Поглѣніа ѿбо Анѣты ѿплїкїн [...]. Львѣвъ „лхѣс, арк. сѣ. = *Апост. Львів., 1666.*

⁸ Місяцеслов // АПОСТОЛ [...]. Львѣвъ „лхѣс, арк. сѣл. = *Апост. Львів., 1696.*

⁹ Місяцеслов // ЕУХОЛОГИѦ ѿбо Молитвѣсловъ ѿнѣ ТРЕБНИКѦ [...]. Кїевъ „лхѣс, с. в.д.л.

¹⁰ ЛЕИТОУРГИКОН сї сѣтъ СЛУЖБЕНИКѦ съ дѣрѣжѣць вѣсѣбѣ почїнѣ Сѣтъѣлѣ вѣстѣчїнѣмѣ Црѣквї Анѣтѣрїн [...]. Кїльнѣно „лхѣв, арк. рѣг-рѣд. = *Служ. Віль., 1692.* В даному служебнику зустрічаємо повний текст тропаря гл.4, кондака гл.2, та скородчений текст Євангелія, що стосується даного святого.

¹¹ *Літургікон 1617 року виданий у Вільно* (Титульна сторінка даного Літургікону не збереглась).

¹² ЛЕИТОУРГИКОН сї сѣтъ: СЛУЖБЕНИКѦ ѿ Анѣтѣрїнї ѿ: Васїліа, Іѡанна Златѣстѣлѣ, ѿ прѣждѣсїцїнѣныхъ: [...]. Кїевъ „лхѣд.

¹³ ЛЕИТОУРГИКОН сї сѣтъ СЛУЖБЕНИКѦ: Сѣдѣрѣжѣць вѣсѣбѣ почїнѣ Сѣтъѣлѣ вѣстѣчїнѣмѣ [...]. Супраслѣ „лхѣс.

унійним духовенством тих років: *Київський Анфологiон 1619 року*¹⁴ та *Львівські Анфологiони 1632*¹⁵, *1638*¹⁶, *1643*¹⁷, *1651*¹⁸, *1694*¹⁹ років.

Говорячи про XVIII століття, варто сказати, що воно було багатшим літургійними книгами, які видавала Унійна Церква. Свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного збереглося і впродовж усього століття святкувалось як велике литійне свято. У різних літургійних книгах XVIII століття знаходимо тексти, які підтверджують той факт, що свято активно святкувалося в Унійній Церкві. У цьому столітті свято представлене також в Апостолі та Євангелії Львівського видання 1706 року²⁰ і *Требнику 1719 року*²¹. Також є інші богослужбові книги, на сторінках яких знаходимо згадку про це свято. Йдеться про такі літургійні книги, як: *Почаївський Молитвослов 1739 року*²², *Унівський Молитвослов 1740 року*²³, *Почаївські Часослови 1760*²⁴, *1777*²⁵ років, *Почаївські Молитвослови 1768*²⁶,

¹⁴ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 450-468.

¹⁵ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *АНФОЛОГИОН* [...]. Львів, 1632. арк. рѣз-рѣз. = *Анфол. Львів., 1632*.

¹⁶ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *АНФОЛОГИОН* [...]. Львів, 1638. арк. рѣз-рѣз. = *Анфол. Львів., 1638*.

¹⁷ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *АНФОЛОГИОН* [...]. Львів, 1643. арк. рѣз-рѣз. = *Анфол. Львів., 1643*.

¹⁸ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *АНФОЛОГИОН* [...]. Львів, 1651. арк. рѣз-рѣз. = *Анфол. Львів., 1651*.

¹⁹ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *АНФОЛОГИОН* [...]. Львів, 1694. арк. рѣз-рѣз. = *Анфол. Львів., 1694*.

²⁰ Місяцеслов // *Мѣсяцесловъ на недѣльнѣмъ вѣсѣмъ мѣсѣцѣ* [...]. Львів, 1706. арк. кѣз.

²¹ Місяцеслов // *ТРЕБНИК* [...]. Львів, 1719. Припускаємо, що дане свято є в цьому требнику, дивлячись загально на увесь місяцеслов, проте сторінка де б мало саме свято знаходитися є повністю відсутня, через пошкодження.

²² Місяцеслов // *МОЛИТВОСЛОВЪ* [...]. Почаїв, 1739. арк. тѣз.

²³ Місяцеслов // *МОЛИТВОСЛОВЪ* [...]. Унів, 1740. арк. вѣз.

²⁴ Місяцеслов // *ЧАСОСЛОВЪ* на мѣсѣцѣ вѣсѣмъ мѣсѣцѣмъ [...]. Почаїв, 1760. арк. кѣз.

²⁵ Місяцеслов // *ЧАСОСЛОВЪ* [...]. Почаїв, 1777. арк. кѣз.

²⁶ Місяцеслов // *МОЛИТВОСЛОВЪ* вѣсѣмъ мѣсѣцѣмъ на недѣльнѣмъ вѣсѣмъ мѣсѣцѣмъ [...]. Почаїв, 1768. арк. кѣз.

1779²⁷, 1793²⁸ років, *Супрасльський Служебник 1763 року*²⁹, *Почаївська Євангелія 1768*³⁰ року та *Почаївські Апостоли 1768*³¹ та 1783³² років. Проте вартує згадати, що у *Почаївському Часослові 1791*³³ року немає згадки про це свято. Причина відсутності згадки не в його зникненні, а в тому, що у це видання увійшли лише більші свята. Можемо зробити висновок, що приблизно в той період впала значимість даного свята.

Говорячи про тогочасні Літургїкони (Служебники), можна сказати, що в більшості з них не тільки наявна згадка про дане свято, але супроводжується вона також текстами тропарів, кондаків, Євангелій, що відносяться до літургійного вшанування даного свята. Ці тексти зустрічаємо в *Унівських Служебниках 1733*³⁴, 1740³⁵ та 1747³⁶ років та у *Почаївському Служебнику 1791*³⁷ року. Важливо зазначити, що є також

²⁷ Місяцеслов // *МОЛНТВОСЛОВЪ* въ немже чинъ часѡвъ црковныхъ и пробныхъ спасительныхъ моленій [...]. Почаевъ „Аѳѡд“, арк. рїд.

²⁸ Місяцеслов // *МОЛНТВОСЛОВЪ* [...]. Почаевъ „Аѳѡг“, арк. вї.

²⁹ Місяцеслов // *ЛЕИТОУРГИКОН* иї љтѣ СЛУЖЕБНИКЪ Содержащї въ себѣ по чинѣ Сѣгьѣлѣ Восточныя Цркви Антѡргїн [...]. Сѡправа „Аѳѡг“, арк. сїл. = *Служ. Супраж.*, 1763.

³⁰ Місяцеслов // *СВѦНГЕЛИОН* [...]. Почаевъ „Аѳѡн“, арк. тїл.

³¹ Місяцеслов // *АПОСТОЛЪ* [...]. Почаевъ „Аѳѡн“, арк. тѡ.

³² *АПОСТОЛЪ* иї љтѣ: книга дѣланїи ѿ покланїи сѣгьихъ ѿпѣвалъ [...]. Почаевъ „Аѳѡг“, арк. љѣ.

³³ *ЧАСОСЛОВЪ* содержащї въ себѣ чинъ моленїи ноцныхъ ѿ дневныхъ [...]. Почаевъ „Аѳѡл“.

³⁴ В даному служебнику ми зустрічаємо повний текст Тропаря гл. 4, Кондака гл.2 і скородчений текст Євангелія на цей день. Пор: *ЛЕИТОУРГИКОН* иї љтѣ СЛУЖЕБНИКЪ Содержащї въ себѣ по чинѣ Сѣгьѣлѣ Восточныя Цркви Антѡргїн [...]. Уневъ „Аѳѡл“, арк. рѣг-рѣд. = *Служ. Унів.*, 1733.

³⁵ Місяцеслов // *ЛЕИТОУРГИКОН* иї љтѣ СЛУЖЕБНИКЪ Содержащї въ себѣ по чинѣ Сѣгьѣлѣ Восточныя Цркви Антѡргїн [...]. Уневъ „Аѳѡл“, арк. рѣл = *Служ. Унів.*, 1740. В даному служебнику ми зустрічаємо посний текст Тропаря гл.4, Кондака гл.2 і повний текст Євангелія на цей день.

³⁶ *ЛЕИТОУРГИКОН* иї љтѣ СЛУЖЕБНИКЪ Содержащї въ себѣ по чинѣ Сѣгьѣлѣ Восточныя Цркви Антѡргїн [...]. Уневъ „Аѳѡл“, арк. рѣд. = *Служ. Унів.*, 1747. В даному служебнику ми зустрічаємо повний текст Тропаря гл.4, Кондака гл.2 і скородчений текст Євангелія на цей день.

³⁷ *ЛЕИТОУРГИКОНЪ* иї СЛУЖЕБНИКЪ содержащї въ себѣ по чинѣ Сѣгьѣлѣ Восточныя Цркви Антѡргїн [...]. Почаевъ „Аѳѡл“, арк. љлз = *Служ. Поч.*, 1791.

маючи власних стихир на *Вечірню* і *Утренню*. Збереглися лише тропарі і кондаки цього свята. Знаходимо згадку про свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного в *Жовківському Часослові 1910*⁴⁷ року, *Львівському Часослові 1933*⁴⁸ року та *Римських Часословах, 1950*⁴⁹, *1962*⁵⁰ років, у місяцесловах богослужбових книгах, *Вечірні і Утрені 1912*⁵¹, *1945*⁵² років Жовківського видання, у *Львівському Служебнику 1905 року*⁵³, *Служебнику митрополита Андрея Шептицького 1929 року*⁵⁴ та *Римських Служебниках 1942*⁵⁵, *1952*⁵⁶ років. Згадка про це свято є також у *Молитвословах 1975*⁵⁷ та *1990*⁵⁸ та *Апостолах 1955*⁵⁹, *1969*⁶⁰ років. У перевиданні *Вечірньої і Утренньої 1937*⁶¹ року, згадки про свято не знаходимо, оскільки у цьому виданні місяцеслов відсутній.

Про ХХІ століття можемо сказати, що свято збереглось до сьогодні, а інформацію про нього знаходимо в місяцесловах Апостола *2008*⁶² року,

⁴⁷ Місяцеслов // ЧАСОСЛОВЪ содержѣщѣ въ себѣ послѣдованіе всѣхъ службъ Церковныхъ [...]. Жовква, дїї, с. 448-449.

⁴⁸ Місяцеслов // Іерейський Молитвослов, переклад о. Яр. Левицький, Львів 1933, с. 413.

⁴⁹ Місяцеслов // ЧАСОСЛОВЪ. Въ тѣпографіи крѣптоферратіка обітатель. Римъ, дїї, с. цѣкъ.цѣкъ = Молитв. Р., 1950.

⁵⁰ Місяцеслов // ЧАСОСЛОВЪ. Въ фотолітографіи А.Д.Б.Д. Римъ, дїї, с. цѣкъ.

⁵¹ Місяцеслов // ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на празники неподвижні [...]. Жовква 1912, с. 1046.

⁵² Місяцеслов // ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ та інші богослуження [...]. Мондер 1945, с. 1069.

⁵³ Місяцеслов // ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ σιρѣчъ: СЛУЖБЕННІКЪ содержѣщѣ въ себѣ по чинѣ стѣмъ восточныхъ Церкве дїтѣргіи [...]. Львовъ, дїї, = Служ. Львів., 1905.

⁵⁴ Місяцеслов // ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ σιρѣчъ СЛУЖБЕННІКЪ содержѣщѣ въ себѣ по чинѣ стѣмъ [...]. Львовъ, дїї, л. рѣї.

⁵⁵ Місяцеслов // СЛУЖБЕННІКЪ. Въ тѣпографіи крѣптоферратіка обітатель. Римъ, дїї, арк. фѣї = Служ. Рим., 1942.

⁵⁶ Місяцеслов // дїтѣргіонъ сі ѣртъ СЛУЖБЕННІКЪ. Въ фотолітографіи Г. Д. Ц. Римъ, дїї, с. фѣї = Служ. Рим., 1952.

⁵⁷ Місяцеслов // Молитвослов. Вечірні Утрені: Недільні-Щоденні-Загальні. Рим 1975, с. 369 = Молитв. Р., 1975.

⁵⁸ Місяцеслов // Молитвослов. Часослов-Октоїх-Триодь-Мінея. Рим-Торонто 1990, с. 1329 = Молитв. Р-Т., 1990.

⁵⁹ Місяцеслов // АПОСТОЛЪ. Римъ, дїї, с. хїї = Апост. Рим., 1955.

⁶⁰ Місяцеслов // Читання Апостольські на неділі, празники й різні потреби. Рим 1969, с. 217-218 = Апост. Рим., 1969.

⁶¹ Місяцеслов // ВЕЧІРНД І УТРЕНД та інші богослуження [...]. Жовква 1937.

⁶² Місяцеслов // Апостол. Львів 2008, с. 550 = Апост. Львів., 2008.

Євангелії 2006⁶³ та 2012⁶⁴ року, календарях *Службників* 2007⁶⁵ та 2012⁶⁶ років.

2.1.2. РОЗВИТОК БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТІВ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

У цьому підпункті розглянемо розвиток літургійних текстів свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного. До огляду богослужбових текстів візьмемо до уваги такі богослужіння, як *Велика Вечірня з Литією, Утрення і Божественна Літургія*. Для дослідження використовуватимуться богослужбові книги XVII-XXI століть. З XVII століття розглянемо видання *Київського Анфологіону 1619 року* та *Львівських Анфологіонів 1632, 1638, 1643, 1651 та 1694 років*. Із XVIII століття проаналізуємо *Львівський Анфологіон 1738 року, Почаївську Мінею 1761 року, Почаївський Трефологіон 1777 року* та *Супрасльський Анфологіон 1783 року*. Для аналізу XX століття ми розглянемо Львівські *Ізборники 1873⁶⁷ та 1887⁶⁸ років*. В аналізі літургійних текстів *Великої Вечірньої і Утрені* мало згадуватимемо про богослужбові книги XIX-XXI століття, тому що в цьому періоді ми не зустрічаємо текстів на богослужіння в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного, окрім згадки про них у деяких місяцесловах. Знаходимо це все у таких літургійних книгах, *Вечірня і Утреня 1912, 1937, 1945 років*, а також *Молитвословах 1975 та 1990 років*.

⁶³ Місяцеслов // *Святе Євангеліє*. Львів 2006, с. 132 = *Єван. Львів., 2006*.

⁶⁴ Місяцеслов // *Читання Євангелія, день за днем*. Свічадо, Львів 2012, с. 293-294.

⁶⁵ Місяцеслов // *Священна і Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*. Львів 2007, с. 244.

⁶⁶ Місяцеслов // *Священна і Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого*. Львів 2012, с. 174.

⁶⁷ Мінея // *ИЗБОРНИКЪ БЛАГОПOTРЪБНЫХЪ ЦЕРКОВНЫХЪ ЧИНОВЪ И СЛУЖ [...]*. Львѡвѣ 1873.

⁶⁸ Мінея // *ИЗБОРНИКЪ БЛАГОПOTРЪБНЫХЪ ЦЕРКОВНЫХЪ ЧИНОВЪ И СЛУЖ [...]*. Львѡвѣ 1887.

У кінці аналізу кожної змінної частини на богослужіннях даного свята буде подано порівняльні таблиці, які демонструватимуть зміну або, можливо, незмінність даних літургійних текстів свята в честь святого апостола Андрія. У таблицях використовуватимуться тексти двох століть XVII – XVIII століття. З XX століття проаналізуємо лише тропар і кондак, які залишилися у вжитку до сьогодні.

А. Велика Вечірня

У нашій праці із богослужінь в честь святого апостола Андрія Первозванного розглянемо *Велику Вечірню*, яка, як показують літургійні тексти, була литійним богослужінням, всенічним⁶⁹. До змінних частин *Великої Вечірньої* належать стихири на «*Господи, взиваю я*», паремійні читання, литійні стихири, стихири на стиховні і тропарі.

а) Стихири на «Господи, взиваю я»

Уперше в друкованих виданнях зустрічаємо стихири на «*Господи, взиваю я*» і стихири наславна *Великої Вечірньої* у *Київському Анфологоні* 1619 року⁷⁰. Також ті самі тексти подають *Львівські Анфологоні* 1632⁷¹, 1638⁷², 1643⁷³, 1651⁷⁴ та 1694⁷⁵ років. Фактично жодної різниці в текстах немає, наявні лише

---

⁶⁹ Про те що богослужіння є всенічне, є згадка на Стихирах Литійних в Анфологоні Львівському 1738 року // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 169.

⁷⁰ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 450-451.

⁷¹ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 166-167.

⁷² Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 173-174.

⁷³ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 197-198.

⁷⁴ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 187-188.

⁷⁵ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1694, арк. 187-188.

незначні зміни в деяких словах та скороченнях. Також простежуємо, що *Анфологійон Львівський 1619* року виглядає коротшим - не через те, що кількість слів у наступних виданнях додали, але через те, що у першому друкованому *Анфологійоні* робили набагато більше скорочень, ніж у наступних виданнях.

У XVIII столітті ці самі стихири знаходимо у *Львівському Анфологійоні 1738*⁷⁶ року, *Почаївській Мінеї 1761*⁷⁷, *Почаївському Трефологійоні 1777*⁷⁸ року та *Супрасльському Анфологійоні 1783*⁷⁹ року.

Нижче представленні тексти із деяких видань у таблицях наочно дають нам побачити різницю, яка сформувалася протягом століть:

---

⁷⁶ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 167-168.

⁷⁷ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

⁷⁸ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 170.

⁷⁹ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783 с. 210-211.

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ⁸⁰ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ⁸¹ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ⁸² .
<p>Гл҃азъ д̄.</p> <p>Пс̄: Звѣи свѣиш,</p> <p>Иже Прѣтчеомъ свѣтомъ взображенъ . ѿгда илїиѣ, ѡццественое . ѿ ѿцѣи славы взїавъ, чл҃комъ рѡдъ, забл҃годѣроуе сп҃тнѣ възхотѣвъ . тогда первѣе славне, к̄ немѣ притече: просвѣще помышленїемъ . свершенїемъ, л҃чею того бж҃тва . чл҃мже и проповѣдникъ, и апл҃зъ бывъ, хл҃ бл҃ ншего, ѿг҃оже млн: сп҃тнѣ, и просвѣтитн дш҃а наша.</p> <p>Трижды</p>	<p>Гл҃азъ д̄.</p> <p>Пс̄: Звѣанныи совѣише:</p> <p>Иже Прѣтчею свѣтомъ взображенъ: ѿгда ѡзрѣнїе сор҃тавное славы ѿ ѿцескѣи воїа, чловеческїи рѡдъ за бл҃годѣроуе сп҃тнѣ хотѣ. тогда первыи ты славне, конемъ притече: ѡзрѣнъ бывъ взрѣдмѣ, свершеннѣишею л҃чею тогѡ бж҃тва: ѡноуаже и проповѣдникъ и апл҃зъ былъ хл҃ бл҃гъ ншего, ѿг҃оже молн, сп҃тнѣ и просвѣтитн дш҃а наша.</p> <p>Трижды</p>	<p>На Гд҃и воззвахъ ст҃ихирѣ на н̄. Гл҃азъ, д̄.</p> <p>Подобенъ: Звѣанныи свѣише:</p> <p>Иже предтѣчевымъ свѣтомъ боображенъ: ѿгда ѡзрѣнїе ѡпор҃тавное славы ѿ ѿцескѣи гл҃авнѣа, чловеческїи рѡдъ за бл҃годѣроуе сп҃тнѣ хотѣ: тогда первыи ты славне кз немѣ притекъз ѿнѣ, ѡзрѣнъ бывъ вз рѣдмѣ, свершеннѣишею л҃чею, тогѡ бж҃тва: ѡноуаже и проповѣдникъ и апл҃зъ бывъ хр҃та бл҃гъ ншего. ѿг҃оже молн, сп҃тнѣ и просвѣтитн дш҃ы наша.</p> <p>Трижды.</p>
<p>Иже Прѣтчевѣмъ гл҃омъ ѡглашенъ, ѿгда прѣто всетѡне, слово възплотїса . жнѡтѣз намъ подава: и сп҃сѣнїе, на землїи бл҃говѣстѣва . тогда томѣ прл҃ре, послѣдовалъ ѿнѣ . и себѣ верховнаго: и прѣтаго, їакъ начатка томѣ ѡрт҃налъ ѿнѣ . ѿг҃оже и ѡвѣдѣвъ, и вѣвѣстнѣ,</p>	<p>Иже прѣтчевымъ гл҃омъ ѡглашенъ: ѿгда прѣтоѣ слово възплотїса жнѡтѣз намъ подава, и сп҃сѣнїе ѡццимъ на землїи бл҃говѣстѣва . тогда томѣ прѣмѣдрѣ послѣдовалъ ѿнѣ: и себѣ верхъ плода, їакъ начатокъ прѣтѣи томѣ ѡрт҃налъ ѿнѣ: ѿг҃оже и познавъ, и вѣвѣстнѣ ѿнѣ рѡдникѣ тѡемѣ бл҃гъ ншего. ѿг҃оже молн,</p>	<p>Иже предтѣчевымъ гл҃омъ ѡглашенъ: ѿгда всетѡне слово възплотїса, жнѡтѣз намъ подава, и сп҃сѣнїе ѡццимъ на землїи бл҃говѣстѣва: тогда томѣ, прѣмѣдрѣ послѣдовалъ ѿнѣ, и себѣ крайнее и всетѡне, їакъ начатокъ томѣ ѡрт҃налъ ѿнѣ: ѿг҃оже и познавъ, возвѣстнѣ ѿнѣ</p>

⁸⁰ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 450-451.

⁸¹ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 167-168.

⁸² Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 170.

<p>срѣдникѣ твоѣмѣ, Бѣа нѣшего . ѿгѣже мѣнѣ, спѣти, нѣ просвѣтити дѣша нѣша:</p>	<p>спастнѣ нѣ просвѣтити дѣша нѣша. Трѣжды.</p>	<p>срѣдникѣ твоѣмѣ, Бѣа нѣшего. ѿгѣже молнѣ, спастнѣ нѣ просвѣтити дѣшы нѣша. Гж. (г ж)</p>
<p>Иже нѣз неплѣдове прозѣбшомѣ о҃чѣнкѣ бѣвѣз . ѿгда дѣвѣтвѣное, рѣжѣвѣ възѣлѣ. бл҃гочѣстїа о҃чѣтѣлѣ, нѣ цѣломѣрїа, показѣла чѣстотѣ . Тогда ты теплѣнѣшїи, добродѣтели рачѣтель, Андрейѣ бл҃женѣе бѣистѣ . возхождѣнїа вз срѣци своѣмѣз полѣгаа . нѣ ѿ славы кѣ неглѣнѣнѣи, взѣла славѣ, Хѣ Бѣа нѣшего . ѿгѣж мѣнѣ: спѣти, нѣ просвѣтити дѣша нѣша:</p>	<p>Иже нѣз неплѣдове прозѣбшемѣ о҃чѣнкѣз бѣвѣз: ѿгда дѣвѣтвѣнное рѣжѣвѣ възѣлѣ: бл҃гочѣстїа о҃чѣтѣтель, нѣ цѣломѣдрїа, показѣла чѣстотѣ. тогда ты теплѣнѣшїи добродѣтели рачѣтель, Андрейѣ бл҃женѣе бѣистѣ, возхождѣнїа во срѣци своѣмѣ полѣгаа: нѣ ѿ славы ко ненѣрѣченѣнѣи взѣтѣла славѣ, Хѣ Бѣа нѣшего. ѿгѣже молнѣ, спастнѣ нѣ просвѣтити дѣша нѣша. Дѣвѣжды.</p>	<p>Иже нѣз неплѣдове прозѣбшемѣ о҃чѣнкѣз бѣвѣз, ѿгда дѣвѣтвѣнное рѣжѣвѣ възѣлѣ, бл҃гочѣстїа о҃чѣтѣтель, нѣ цѣломѣдрїа показѣла чѣстотѣ. тогда ты теплѣнѣшїи добродѣтели рачѣтель, Андрейѣ бл҃женѣе бѣмѣз ѿснѣ, возхождѣнїа вз срѣце твоѣмѣз полѣгаа: нѣ ѿ славы кѣ ненѣзрѣченѣнѣи взѣла ѿснѣ славѣ Хрѣста Бѣа нѣшего. ѿгѣже молнѣ спастнѣ нѣ просвѣтити дѣшы нѣша. Дѣвѣжды.</p>
<p>Слава, гл҃гѣз дѣ. Анатѣліа: Рыбѣю ловѣтѣвѣ, ѿстаѣль а҃плѣ . чѣлкнѣ о҃глоблѣешнѣ, трѣстїю проповѣдѣнїа - метѣа ѣкоже о҃днѣцѣ, бл҃гѣтїи лѣценїе - нѣ възводѣ нѣз глѣбннѣ лѣстнѣ, гл҃зѣкнѣ вѣла: андрѣе а҃плѣ, вѣхѣбномѣ ѣдннѣкрѣвннѣе . нѣ вѣелѣнѣнѣ, ѣдннѣпоповѣстнѣтелю вѣелѣннѣнѣ . мѣнѣтнѣа неперѣтѣнѣ ѿ нѣлѣз, вѣѣрою нѣ любѣвѣю, хвалѣлѣцнѣ вѣе хвалнѣе прѣнѣшѣтнѣю, пѣмѣмѣтѣ твоѣо:</p>	<p>Слава, гл҃гѣз гѣ. Анатѣліево. Рыбѣнѣю ловѣтѣвѣ ѿстаѣлѣз, а҃плѣ, чѣлкнѣ о҃глоблѣешнѣ трѣстїю проповѣднѣ: метѣа ѣкѣже о҃днѣцѣ, бл҃гѣтѣа лѣценїе: нѣ възводѣ нѣз глѣбннѣ лѣстнѣ гл҃зѣкнѣ вѣла, андрѣе а҃птѣоле. вѣрхѣбномѣ вѣ ѣдннѣкрѣвннѣнѣ: нѣ вѣелѣннѣа кѣпнѣо проповѣднѣче вѣелѣгѣннѣнѣ, молѣла не прѣстѣа ѿнѣа, нѣже вѣѣрою нѣ любѣвѣю хвалѣлѣцнѣ вѣсѣхѣалнѣе прѣнѣшнѣ, чѣтнѣю пѣмѣмѣтѣ твоѣо.</p>	<p>Слава, Гл҃гѣз дѣ. Анатѣліа: Рыбѣз ловѣтѣвѣ ѿстаѣлѣвѣз а҃плѣ, чѣловѣкнѣ о҃глоблѣешнѣ трѣстїю проповѣднѣ: ннѣзпѣдѣлаа, ѣкоже о҃дѣ бл҃гочѣстїа лѣценїе, нѣ възводѣ нѣз глѣбннѣ лѣстнѣ гл҃зѣкнѣ вѣла, андрѣе а҃плѣ: вѣрхѣвнагѣ вѣнѣ ѣдннѣкрѣвннѣнѣ, нѣ вѣелѣннѣа кѣпнѣо проповѣднѣче вѣелѣгѣннѣнѣ, молѣла не прѣстѣнѣ ѿ нѣлѣз, вѣѣрою нѣ любѣвѣю бл҃гохвалѣлѣцнѣхѣ, вѣсѣхѣалнѣе прѣнѣшнѣ чѣстнѣю пѣмѣмѣтѣ твоѣо.</p>

Первозванного. Важливо зазначити, що паремійні читання, які є в більшості Львівських Анфологіонів, подано також у *Почаївській Мінеї 1761*⁹⁰ року, *Почаївському Трефологіоні 1777*⁹¹ року та *Супрасльському Анфологіоні 1783*⁹² року.

У ХІХ столітті з усіх богослужбових книг лише у *Молитвослові 1990* року, розміщено 3 читання, точніше, тільки посилання на них - без текстів і вказаних сторінок, де можна дане читання знайти в *Молитвослові*⁹³.

Усі раніше згадані читання у богослужбових книгах однакові та розміщені в тому самому порядку. Щоб детальніше ознайомитися із порядком читань, які містять деякі літургійні книги, подаємо їх у наступній таблиці.

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ⁹⁴ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ⁹⁵ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ⁹⁶ .	МОЛИТВОСЛОВ Рим-Торонто 1990 ⁹⁷ .
Ⲭⲟⲃⲟⲣⲏⲁⲓ ⲡⲟⲗⲏⲏⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲤⲤⲉⲛⲓⲉ. Ⲥⲁⲕⲓⲗⲟ. ⲏⲓ Ⲓⲗⲁ ⲁ̅.	Ⲭⲟⲃⲟⲣⲏⲁⲓ ⲡⲟⲗⲏⲏⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲤⲤⲉⲛⲓⲉ. Ⲥⲁ̅. ⲏⲓ	Ⲭⲟⲃⲟⲣⲏⲁⲓ ⲡⲟⲗⲏⲏⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲤⲤⲉⲛⲓⲉ. Ⲓⲗⲁⲃⲁ, ⲁ̅.	І Петра 1:1-25;2:1-6;
«ⲡⲉⲧⲣⲟⲃ, ⲁⲓⲡⲓⲗ ⲓⲉ ⲕⲁⲃⲁ, ⲏⲥⲑⲣⲁⲗⲏⲏⲙⲓⲗ ⲡⲏⲏⲥⲉⲗⲏⲥⲟⲤⲉⲙⲓⲗ ⲣⲁⲤⲣⲉⲃⲁⲏⲓⲁ [...].»	«ⲡⲉⲧⲣⲟⲃ, ⲁⲓⲡⲓⲗ ⲓⲉ ⲕⲁⲃⲁ, ⲏⲥⲑⲣⲁⲗⲏⲏⲙⲓⲗ ⲡⲏⲏⲥⲉⲗⲏⲥⲟⲤⲉⲙⲓⲗ ⲣⲁⲤⲣⲉⲃⲁⲏⲓⲁ [...]».	«ⲡⲉⲧⲣⲟⲃ, ⲁⲓⲡⲓⲗ ⲓⲏⲥⲁ ⲕⲣⲓⲧⲟⲃⲟⲃ, ⲏⲥⲑⲣⲁⲗⲏⲏⲙⲓⲗ ⲡⲏⲏⲥⲉⲗⲏⲥⲟⲤⲉⲙⲓⲗ ⲣⲁⲤⲣⲉⲃⲁⲏⲓⲁ, [...]».	-

⁹⁰ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176-177.

⁹¹ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 170-172.

⁹² Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 211-213.

⁹³ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Молитв. Р-Т.*, 1990, с. 1329.

⁹⁴ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 451.

⁹⁵ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 168-169.

⁹⁶ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 170-172.

⁹⁷ Паремійні читання Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Молитв. Р-Т.*, 1990, с. 1329.

<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲑⲁⲗⲓⲙⲟ. Ⲓⲁ. Ⲓⲗⲁ Ⲃ.</p>	<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲑⲁ. ⲛⲁⲁ.</p>	<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲓⲗⲁⲃⲁ, Ⲃ.</p>	<p>І Петра 2:21-25,3:1-9;</p>
<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ, ⲕⲣⲓ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲁ ⲡⲟ ⲛⲁⲥⲗ, ⲛⲁⲗⲓⲛ ⲱⲣⲧⲁⲃⲗⲱ ⲱⲃⲣⲁⲑⲗ [...].»</p>	<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ: ⲕⲣⲓ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲁ ⲑⲁ ⲛⲁ, ⲛⲁⲗⲓⲛ ⲱⲣⲧⲁⲃⲗⲱ Ⲑⲃⲣⲁⲑⲗ [...].»</p>	<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ, ⲕⲣⲓⲧⲟⲥⲗ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲁ ⲡⲟ ⲛⲁⲥⲗ, [...].»</p>	<p>-</p>
<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲑⲁⲗⲓⲙⲟ. Ⲓⲁ. Ⲓⲗⲁ ⲁ.</p>	<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲑⲁ. Ⲓⲁ.</p>	<p>Ⲯⲉⲛⲉⲣⲁⲛⲁⲓ ⲡⲟⲥⲗⲁⲛⲓⲁ ⲡⲉⲧⲣⲟⲃⲁ ⲛⲧⲉⲛⲓⲉ. Ⲓⲗⲁⲃⲁ, ⲁ.</p>	<p>І Петра 4:1-11.</p>
<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ, ⲕⲣⲓⲱ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲁⲃⲱⲱⲱ ⲑⲁ ⲛⲁⲥⲗ ⲡⲗⲟⲧⲧⲓⲱ . [...]».</p>	<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ: ⲕⲣⲓⲧⲱ ⲟⲩⲉⲱ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲱⲱⲱ ⲑⲁ ⲛⲁⲥⲗ ⲡⲗⲟⲧⲧⲓⲱ, [...]».</p>	<p>«Ⲡⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲛⲓⲛ, ⲕⲣⲓⲧⲱ ⲡⲟⲥⲧⲣⲁⲃⲁⲃⲱⲱⲱ ⲑⲁ ⲛⲱ ⲡⲗⲟⲧⲧⲓⲱ, [...]».</p>	<p>-</p>

с) Литійні стихири

Як уже згадувалося раніше, *Велика Вечірня*, яка молитовно супроводжує вірних у свято апостола Андрія Первозванного, була литійною і мала власні *литійні стихири*. Ми можемо побачити, що протягом XVII-XVIII століть тексти кардинально не змінювались: були збережені в тій самій послідовності і лише деякі скорочення та окремі слова зазнали змін. Простежуємо такі тексти в *Анфологоні Київському 1619*⁹⁸ року, *Анфологонах Львівських*

⁹⁸ Литійні стихири Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 451-452.

	<p>оумирѣ, ѡ спасѣ дѣшѣ наша.</p>	<p>наша оумирѣ, ѡ спасѣ дѣшы наша.</p>
<p>Въспоймъ вѣрній, Петрова ерѣдника андреа, хѣла оуѣника · тѣнѣо, мѡре мрѣжамн испытѣвъ ѡногдѣ, рыбы оуловилъ ѣ. нѣѣже вселѣннѣю, трѡстїю оулоблѣетъ крѣтною · ѡ гѣзыки ѡ лѣтн ѡ брацаѣ, кз крѣченїю · ѡ хѣл прѣстола, прѡсї мїра мїровн, ѡ дѣлам нѣнм вѣлїю мѣтѣ:</p>	<p>Воспоймъ вѣрній Петрова ерѣдника андреа, хѣла оуѣника: тоѡ бо мѡре мрѣжамн испытѣл ѡногдѣ, рыбы оуловилъ ѣстѣ: нынѣ же вселѣннѣю трѡстїю оулоблѣетъ крѣтною. ѡ гѣзыки ѡ прѣлестн ѡбращѣетъ кз Креченїю: ѡ хѣл прѣстола прѡсїтѣ мїра мїровн, ѡ дѣлам нѣнм вѣлїа мѣлостн.</p>	<p>Воспоймъ вѣрній Петрова ерѣдника андреа, хрѣтѡва оуѣеника, тоѡ бо мѡре мрѣжамн испытѣвъ ѡногдѣ, рыбы оуловн: нынѣ же вселѣннѣю трѡстїю лѡвнтѣ крѣтѣ, ѡ гѣзыки ѡ прѣлестн ѡбращѣетъ ко креченїю: ѡ хрѣтѣл прѣстола прѡсїтѣ мїра мїрѣ, ѡ дѣшамъ нашымъ вѣлїа мѣлостн.</p>
<p>Огнь оумный, просвѣщающъ помыслы, ѡ опалѡющъ грѣхн, вѣдѣтръ прїемъ вз срѣцн, аплаз хѣз ѡ оуѣникъ · сїлетъ оуѣо, тѣннмн лѣчамн оуѣенїн, вз гѣзычскн не просвѣченнѣ срѣцѣ · опалѡютъ же пакн, сѣновнма нечестнѣвѣ бланодѣанїа · Огнь бо дѣла, таковоѣ ѡмат дѣнѣтѣво. ѣ чѣдо странно, ѡ стрѣшно! брѣнный лѣзыкъ, брѣнное сѣстѣтѣво, тѣло прѣстѣное, оумный ѡ неבעцѣстѣвннѣ, прїемлетъ рѣзѣмъ · но ѣ тѣнннѣ не нзрѣченнѣ, ѡ зрїтелю нѣннѣ · мѣн оузарнѣтнѣа дѣлам нѣнм:</p>	<p>Огнь оумный, просвѣщающъ мѣслн, ѡ опалѡющъ грѣхн: вѣдѣтръ прїемъ вз срѣцн: аплаз хѣз ѡ оуѣникъ. сїлетъ оуѣо, тѣннмн лѣчамн оуѣенїн, вз гѣзычскнхъ непросвѣченннхъ срѣцѣхъ: сзжнлетъ же пакн хвѣстнма нечестнѣвнхъ бланодѣанїа: Огнь бо дѣла, таковоѣ ѡматъ дѣнѣтѣво. ѣ чѣдо странно ѡ стрѣшно: брѣнный лѣзыкъ, брѣнное сѣстѣтѣво, тѣло перѣстѣное: оумный же ѡ неבעцѣстѣвннн прїѣтѣ рѣзѣмъ. но ѣ тѣнннѣ не нзрѣченннхъ, ѡ зрїтелю нѣнннхъ: молн оузарнѣтнѣа дѣшамъ нашнмъ.</p>	<p>Огнь оумный просвѣщающъ мѣслн, ѡ опалѡющъ грѣхн, вѣдѣтръ прїемъ вз сѣрцѣ аплаз хрѣстова ѡ оуѣникъ, сїлетъ оуѣо тѣнннѣвннмн лѣчамн оуѣенїн, бо гѣзычскнхъ непросвѣченннхъ сѣрцѣхъ: сжнлетъ же пакн хвѣстнма нечестнѣвнхъ бланодѣанїа, Огнь бо дѣла таковоѣ ѡматъ дѣнѣтѣво. ѣ чѣдо странно ѡ стрѣшно! брѣнный лѣзыкъ, брѣнное сѣстѣтѣво, тѣло перѣстѣное, оумноѣ ѡ неבעцѣстѣвннѣ прїѣтѣ знѣнїе: но ѣ тѣннннѣ не нзрѣченннхъ, ѡ зрїтелю нѣнннхъ, молн оузарнѣтнѣа дѣшамъ нашымъ.</p>
<p>Гѣ ѡ. Творенїе Малаѣа. Желѣмаго Гѣа вкплѡтн вѣдѣвз на землн ходѣца, бѣговѣдѣ первозѣаннѣ · сзкрѣвннкѣ вкплѡ рѣдѣла: оуѣрѣтохѡм ѣ сїмѡнѣ</p>	<p>Гѣа, ѡ. Малаѣево. Желѣмаго Гѣа вк плѡтн оуѣвѣдѣвз, на землн ходѣца, бѣговѣдѣ первозѣаннѣ: сѣннокрѡвномѣ вкплѡ, рѣдѣла:</p>	<p>Гѣа, ѡ. Творенїе Малаѣа: Желѣмаго Гѣа, бо плѡтн оуѣвѣдѣвз на землн ходѣца, бѣговѣдѣ первозѣаннѣ, сѣннокрѡвномѣ вкплѡлъ сѣн рѣдѣла: оуѣрѣтохѡмъ</p>

<p>желіемаго · Єписѣ же дѣвѣици възопѣлаз ѣси: ѿмже ѡбразомъ желіетъ ѣлень на источникъ водныа, еице желіе душа моа къ тебе Хѣ Іе · чѣмъ и желанію приложилъ еси · Крѣга радн възходнши, кз немѣже възжелѣлъ ѣси · Іако истинный оучникъ, и мѣры подобникъ бывъ Крѣгомъ того стѣти · чѣмъ и славы причастникъ егѡ бы · прилежнъ мѣи ѡ душа ншѣ.</p>	<p>ѡберѣтохомъ ѡ іомне желіемаго. єписѣ же дѣвѣици възопѣла ѣси: ѿмже ѡбразомъ желіетъ ѣлень на источникъ водныа: еице желіетъ душа моа къ тебе, Хѣ Іеже. ѡноудже и желаніе кз желанію приложъ: Крѣга радн възходнши, кнеудже възжелѣлъ ѣси, іакъ истинный оучникъ: и мѣры подобникъ бывъ Крестомъ того стѣти. чѣмъ и славы причастникъ егѡ бытъ: прилежнъ мѣи ѡ душа ншѣ.</p>	<p>ѡ сімѡне желіемаго. Єписѣ же дѣвѣици възопѣлаз ѣси: ѿмже ѡбразомъ желіетъ ѣлень на источникъ водъ, еице желіетъ душа моа кз тебе Хрѣте Іеже. ѡноудже, и желанію желаніе приложнвъ, крѣгомъ преходнши, кз немѣже възжелѣлъ ѣси іакъ истинный оучникъ, и мѣры подражателъ крестомъ того стѣтѣи. чѣмъ и славы ѡбщникъ егѡ бывъ, прилежнъ молиа ѡ душахъ нашихъ.</p>
<p>Слава. Гласъ. ѿ. Андреа Іерлѣмскѣ. и анатолі.</p> <p>Проповѣдника вѣры, и слѣдъ слова, андреа въ схвалѣмъ · тои бо, и згленны члѣки ѡблѣетъ · ѣ мѣрѣ трѣсти, Крѣтъ ѣ рѣка держѣ · и іако ѿже метѣл сілѣ, възводитъ душа, ѡ лѣтѣи вѣрѣ · и приноситъ Іен, даръ блгопріятѣ прѣш · того вѣрѣи, еъ ликомъ оучникъ Хвѣи въ схвалѣмъ · да млѣтѣа елѣ, іако да млѣтнвз едетъ наш ѣ днѣ ежнѣи.</p>	<p>Слава, глѣ, ѿ. Андреа Іерлѣмѣ: и ѿ анатоліево.</p> <p>Проповѣдника вѣры, и слѣдъ слова, Андреа възхвалѣмъ. тои бо и згленны члѣвѣки оублѣетъ: въ мѣрѣ трѣсти Крѣтъ въ рѣкахъ держѣ: и іакъ оудѣ метѣл сілѣ, възводитъ душа ѡ лѣтѣи вѣрѣи: и приноситъ Іден, даръ блгопріятнз прѣшн. того вѣрѣи, ѣ лицѣ оучникъ Хвѣихъ възхвалѣмъ. да молѣтѣа еъ нѣмъ: іакъ да млѣтнвз едетъ намъ, въ днѣ еднѣи.</p>	<p>Слава, гласъ, тоиже. Андреа Іерлѣмѣнина: и ѿ анатоліево.</p> <p>Проповѣдника вѣры, и слѣдъ слова, Андреа възхвалѣмъ. тои бо и зг ленны члѣвѣки оублѣетъ, въ мѣрѣ трѣсти крѣтъ въ рѣкахъ держѣ: и іакъ оубже ннзидѣла сілѣ, възводитъ души ѡ лѣтѣи вѣрѣи, и приноситъ Ігѣ даръ блгопріятнз прѣшн. того вѣрѣи въ лицѣ оучникъ Хрѣтовѣихъ възхвалѣмъ, да молѣтѣа еъ нѣмъ, іакъ да млѣтнвз едетъ намъ въ днѣ еднѣи.</p>
<p>И нынѣ, Бѣгородиченъ: Влѣце прѣмѣи моа, рѣзъ чѣи.</p>	<p>И нынѣ, Бѣгородиченъ. Влѣце прѣмѣи молѣтѣвы рѣзъ: нуды и печѣли.</p>	<p>И нынѣ, Бѣгородиченъ. Влѣце прѣмѣи молѣтѣвѣ рѣзѣвъ:</p>

d) Стихири на стиховні

Стихири на стиховні свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного вперше знаходимо у *Київському Анфологоні 1619*¹¹¹ року. У цьому виданні є три власні стихири свята. «Слава» також присвячена Апостолу Андрею, а «І нині» є вже з Передпразництва Різва Христового. У самому *Київському Анфологоні 1619*¹¹² року ця стихира на «І нині» подана в скороченому варіанті. В інших богослужбових книгах XVII століття зустрічаємо ті самі стихири, що і в *Київському Анфологоні*, проте стихира на «І нині» подається в них повністю: *Анфологони Львівські 1632*¹¹³, 1638¹¹⁴, 1643¹¹⁵, 1651¹¹⁶ та 1694¹¹⁷ років.

У XVIII столітті *стихири на стиховні* цього свята тотожні із текстами XVII століття. Стихира «І нині» також подана повністю, а не в скороченому варіанті у *Львівському Анфологоні 1738*¹¹⁸ року, *Почаївській Мінеї 1761*¹¹⁹ року, *Почаївському Трефологоні 1777*¹²⁰ року та *Супрасльському Анфологоні 1783*¹²¹ року.

Наочно можемо побачити розвиток *стихир на стиховні* свята в честь святого апостола Андрея Первозванного у наступній таблиці:

¹¹¹ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 452-453.

¹¹² Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 453.

¹¹³ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1632*, арк. 168-169.

¹¹⁴ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1638*, арк. 175-176.

¹¹⁵ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1643*, арк. 199-200.

¹¹⁶ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1651*, арк. 189.

¹¹⁷ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1694*, арк. 189.

¹¹⁸ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 169.

¹¹⁹ Стихири на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.), 1761*, арк. 178-179.

¹²⁰ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв., 1777*, арк. 172.

¹²¹ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр., 1783*, с. 214-215.

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹²² .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹²³ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹²⁴ .
<p>Настѣ ст҃ры, подобны · Гл̃: ѿ · Радѣна по́нником:</p> <p>Радѣна словесное нѣо, славу Бж҃ію всегда повѣдала · первыи, Х҃а зовѣща послѣшла теплѣ · и бѣ ѿстѣпнх ѿ нѣмз съ пребывала · ѿ негоже просвѣщала, оубѣдѣла ѿ сн свѣтз вторыи · и нѣже въ тлѣ, мѣнѣми своѣми просвѣни ѿ сн, бл҃гостн, того оуподоблѣла · мѣмже прѣтоѣ, твое, съвершѣемз торжество · и мѣмъ ракъ, радѣно цѣлѣем · ѿ нѣмже источѣши, сп҃ніе просѣцим, и вѣлію мл҃ть:</p>	<p>На стиховнѣ ст҃ры. гл̃: ѿ · По: Радѣна по́ртннѣ:</p> <p>Радѣна словесное нѣо, славу Бж҃ію всегда повѣдала: первыи Х҃а зовѣща послѣшлавъ теплѣ: и бѣ ередостѣнѣла съ нѣмз пребывала · ѿ него же просвѣщала, оубѣдѣла ѿ сн свѣтз вторыи: и нѣже въ тлѣ, мѣнѣми своѣми просвѣтѣла ѿ сн, бл҃гстн того подражала. тѣмъже прѣтоѣ твое съвершѣемз торжество, и мѣмъ ракъ радостнѣ цѣлѣем: ѿ нѣмже источѣши сп҃ніе просѣцим, и вѣлію мл҃ть.</p>	<p>На стиховнѣ, ст҃хры, Глѣз, ѿ · Подобенз: Радѣна:</p> <p>Радѣна словесное нѣо, славу Бж҃ію всегда повѣдающе: первыи Х҃та зовѣща послѣшлавъ теплѣ, и везѿстѣпнх съ нѣмз пребывала, ѿ негѣже просвѣщала оубѣдѣла ѿ сн свѣтз вторыи, и сѣща во тлѣ мѣнѣми твоеми просвѣтѣла ѿ сн, бл҃гостн того подражала. тѣмъ же всегѣо твое совершѣемз торжество, и мѣмъ ракъ радостнѣ цѣлѣем: ѿ немъже источѣши спасѣніе просѣцим, и вѣлію мл҃сть.</p>
<p>Ст҃і: Въ всю зѣмлю, нзыде:</p>	<p>Ст҃і: Въ всю зѣмлю и зынде вѣц:</p>	<p>Ст҃хз: Во всю зѣмлю нзыде вѣщаніе нхз, и въ концы вселѣнных гл҃голы нхз.</p>
<p>Первыи добродѣтели Обрѣтѣтель · мѣрѣрадн на мѣ прѣлежѣцаго андрѣе, бѣорѣзѣмне ѿстѣвом · съвокѣпнѣла ѿ мѣ разжжѣною любѣію · крѣвннѣ въпѣ: ѿгѣже проповѣдала прѣци въ дѣтѣ, Обрѣтѣхом ·</p>	<p>Первыи въ добродѣтелих Обрѣтѣтз, бл҃госѣрдѣ радн, на шнм ѿбложѣннагв, андрѣе бѣомѣре ѿстѣвомз: съвокѣпнѣла ѿ мѣ раждежѣною любѣію, ѿднокрѣвномѣ вопѣ: ѿгѣже проповѣдала Прѣци въ дѣтѣ,</p>	<p>Первыи добродѣтели Обрѣтѣтель, бл҃гострѣбѣ радн на шнмз ѿбложѣнногмѣ, андрѣе бѣомѣре, ѿстѣвомз, съвокѣпнѣла ѿ сн разжжѣною любѣію, ѿднокрѣвномѣ вопѣ: ѿгѣже проповѣдала прорѣцы въ</p>

¹²² Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 452-453.

¹²³ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 169.

¹²⁴ Стихира на стиховні Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв., 1777*, арк. 172.

<p>граднікз єґò лѣпоуѣ · взипоіемз дшїю н помышлеіемз, іако свѣтлом наставлѣемн, єґòвѣмн свѣтлоостѣмн · нòцпз прѣлестн н тмѣ неразѣмїа ѿ женѣмз · Х҃а блѣвѣце, подіюцаго міровн бєлію млѣть:</p>	<p>ѡберѣтòхом. градн ко єґò красотѣ, да прнвлечєнн бѣдемз дшїю іє помышлєніем: іакѡ да кз свѣтѣ наставлѣемн тоґò свѣтлòмн: нòцпз прѣлестн н тмѣ невѣдєніа ѿженем, Х҃а бл҃гословѣце: подіюцаго міровн бєлію млѣть.</p>	<p>дѣѣ, ѡберѣтòхомз, градн кз єґò красотѣ, да прнвлечєнн бѣдемз н дшїю н помышлєніемз, іакѡ да свѣтлòвòдѣемн тоґò свѣтлостѣмн, нòцпз прѣлестн н тмѣ невѣдѣніа ѿженемз, Х҃҃т҃а бл҃гословѣце подіюцаго мїрѣ бєлію мнлостѣ.</p>
<p>ѿ. Нєл повѣд:</p>	<p>С҃тї. Нєл повѣдїютз слѣвѣ Б҃жїю:</p>	<p>С҃тїхз: Нєл повѣдїютз слѣвѣ Б҃жїю, творєніє же рѣкѣ єґò возвѣцїлєтз твєрдѣ.</p>
<p>Іа҃зыкн н҃же невѣдѣшл б҃а, іако н҃з глѣбннн нєлїмїа о҃лòвнлз єґн, мрѣжєю тѣоїхз словєєз · н вѣмѣцїлєшн іавѣ слннл мòрл · кòнѣ нзрѣдѣ іавнлє єґн бл҃чєствєдїюцаго мòрєм, прншпѣмѣтнє · н тлѣнїє нєбòжїа нє єдшн, сòль ч҃тнѣю вложн мїростѣ своò · єґн же н прєчюдншлєл пїлє слѣвнє, єднствєнѣн мїростн єґтѣднѣ вннмїюцєн · Х҃а невѣдѣцєн, подіюца мїровн бєлію млѣть:</p>	<p>Іа҃зыкн, невѣдѣшл б҃а: іакѡ н҃з глѣбннн невѣдєніа о҃лòвнл єґн, мрѣжєю тѣоїхз словєєз: н возмѣцїлєшн іавѣ слннл мòрл, кòнѣ н зрѣдєнз іавнлє єґн, бл҃чєствєдїюцагѡ мòрємз, прншпѣвѣемнн, н єзгннчїє єєбòжїа нєєдшнвнн: сòль ч҃тнѣю вложнвнн мїростѣ тѣоò: єґнже н о҃днѣншлєл іпїлє слѣвнє, єдѣлєшн мїростїю н҃же єєтѣ днѣ вннмїюцїн, Х҃а невѣдѣшлє подіюцагѡ мїровн бєлію млѣть.</p>	<p>Іа҃зыкн невѣдѣшл б҃а, іакѡ н҃з глѣбннн невѣдѣніа о҃лòвнлз єґн мрѣжєю тѣоїхз словєєз: н возмѣцїлєшн іавѣ слнлл мòрл, кòнѣ хрѣствєншнн іавнлє єґн, бл҃дѣчєствєдїюцагѡ мòрємз, прншпѣвѣемнн, н гннлостѣ єєзбòжїа нзєдшнлз єґн, сòль чєстнѣю вложнвз мѣдростѣ тѣоò, єґнже н о҃днѣншлєл іпїлòтòлє слѣвнє, єдѣлєшн мѣдростн єєзєтѣднѣ прнєвòдїюцїнєл, Х҃҃т҃а нє вѣдѣцє подіюцагѡ мїрѣ бєлію мнлостѣ.</p>
<p>Сл: Іа҃: ҃. Гємїанов.</p> <p>Скрòвннкл петрòвл, н Х҃бл о҃чїннкл, рѣблємз хнтрєцл, н лòвцл єлком, є пѣснє почтєшн андрєа іпїл · Ієбл о҃чєò о҃чєніа вєл нлєкзѣвз повєлѣмн · н іакò лцїєніє рѣблєм, плòтѣ єєззакòнннм прєдлєтз, н тѣхз</p>	<p>Слѣвл: Глѣєз, ҃. Гєрмїанов.</p> <p>Скрòвннкл Петрòвл, н Х҃бл о҃чїнннкл: рѣбєз іа҃чєлєл, н лòвцл члєкòм: вє пѣснє почтѣ іандрєа іпїл. Ієòвнм̀ бò о҃чїнїамз вєѣ нлєкзѣвз повєлѣмн: н іакѡ лцїєніє рѣблєм, плòтѣ єєззакòнннм прєдл, н тѣѣ</p>	<p>Слѣвл, Глѣєз ҃. Гєрмѣаново.</p> <p>Скрòвннкл Петрòвл, н Х҃҃тòвл о҃чїнннкл, рѣбєз лòвнчєлєл, н лòвцл чєлòвѣкѡвєз, вє пѣснєхз почтїмз іандрєа іпїл: Інїєòвнмз бò о҃чїнїєлм̀ вєѣхз нлєкзѣвз догмѣтлмн, н іакѡ лцїєніє рѣблємз, плòтн єєззакòнннмз</p>

*Почаївський Трефологійон 1777*¹³³ року та *Супрасльський Анфологійон 1783*¹³⁴ року).

У XIX столітті ми зустрічаємо тропарі і кондаки даного свята у місяцесловах *Молитвослова 1950*¹³⁵, *1975*¹³⁶ та *1990*¹³⁷ років.

Для наочного порівняння подаємо тропарі різних видань у наступній таблиці:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹³⁸ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹³⁹ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹⁴⁰ .	МОЛИТВОСЛОВ Рим-Торонто 1990 ¹⁴¹ .
Тропа́рь, гла́съ д̣: Іѣкѡ ѿплѡм первозва́нный, ѿ верхо́внаго ѿсты́и брѣтѣ · влѣѣ всѣхъ, андрѣе, моли́са, мѣръ вселѣннѣи дарова́ти, ѿ дѣшѣмъ на́шымъ бѣлю́ мѣтъ.	Тропа́рь, гла́съ д̣: Іѣкѡ ѿплѡмъ Первозва́нный, ѿ верхо́вномоу ѿсты́и брѣтѣ, влѣѣ всѣхъ ѿндрѣе моли́са, мѣръ вселѣннѣи дарова́ти, ѿ дѣшѣмъ ѿшѣмъ бѣлю́ мѣтъ.	Тропа́рь, гла́съ, д̣: Іѣкѡ ѿплѡмъ первозва́нный, ѿ верхо́внаго ѿсты́и брѣтѣ, влѣѣ всѣхъ ѿндрѣе моли́са, мѣръ вселѣннѣи дарова́ти, ѿ дѣшѣмъ на́шымъ бѣлю́ мѣлоу.	Тропар, глас 4 Як первозванний з апостолів і як верховного рідний брат, молися, Андрію, Владиці всіх, щоб подав вселенний мир і душам нашим велику милість.
-	-	Слѡва, ѿ ны́нѣ: Бѣгѡрѡдиченъ. воисѣнъ.	Кондак, глас 2 Прославимо благовісника мужності, що є його ім'ям, і первозванного між Христовими учнями, та й Петрового брата, бо, як колись давно йому, так сьогодні до нас він каже: Прийдіть, ми знайшли Жаданого.

¹³³ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 172.

¹³⁴ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 215.

¹³⁵ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Час. Рим.*, 1950, с. 926-927.

¹³⁶ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Молитв. Р.*, 1975, с. 424.

¹³⁷ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Молитв. Р-Т.*, 1990, с. 1329.

¹³⁸ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 453.

¹³⁹ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

¹⁴⁰ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 172.

¹⁴¹ Тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Молитв. Р-Т.*, 1990, с. 1329.

В. Утреня

Не менш важливим богослужінням, яке глибоко розкриває суть кожного свята, є *Утреня*. Свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного - не виняток. Це свято мало Велику Утреню, яка містила у собі наступні змінні частини: *тропарі на «Бог – Господь»*, *сідальні тропарі, величання, сідальний тропар після величання, прокімен, євангельське читання, стихира п'ятдесятого псалма, канон, світильний, стихири на псалмі похвальному*.

а) Тропарі на «Бог – Господь»

Хоч тропарі на «Бог – Господь» вважаються змінною частиною свята¹⁴², проте жоден із Анфологіонів не подає тексту цих тропарів, окрім одного - *Почаївського Анфологіону 1777*¹⁴³ року, який містить згадку про них.

б) Сідальні тропарі

Уперше *Сідальні тропарі* знаходимо у першоджерелі друкованих видань - *Київському Анфологіоні 1619 року*¹⁴⁴. У наступних *Анфологіонах* подано ті ж стихири, однак із внесенням незначних змін, що стосуються не змісту, а граматики та скорочень тексту (Львівські Анфологіони 1632¹⁴⁵, 1638¹⁴⁶, 1643¹⁴⁷, 1651¹⁴⁸ та 1694¹⁴⁹ років)

¹⁴² Пор: Типик Української Католицької Церкви / укладений о. Ісидором Дольницьким, Львів: Видавництво Отців Василян «Місіонер» 2002, с. 29 = Типик, І. Дольницький.

¹⁴³ Тропарі на «Бог – Господь» Великої Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Почаїв., 1777*, арк. 172.

¹⁴⁴ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 453-454.

¹⁴⁵ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів., 1632*, арк. 169.

¹⁴⁶ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів., 1638*, арк. 176.

¹⁴⁷ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів., 1643*, арк. 200.

¹⁴⁸ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів., 1651*, арк. 190.

¹⁴⁹ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів., 1694*, арк. 190.

Ті самі Сідальні тропарі подають богослужбові книги XVIII століття: *Львівський Анфологійон 1738¹⁵⁰ року, Почаївська Мінея 1761¹⁵¹ року, Почаївський Трефологійон 1777¹⁵² року та Супрасльський Анфологійон 1783¹⁵³ року.*

Щоб наочно побачити, як протягом століть змінювались у різних виданнях сідальні тропарі та їхній порядок у богослужбових книгах, подаємо порівняння текстів із різних видань у наступній таблиці:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹⁵⁴ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹⁵⁵ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹⁵⁶ .
<p>Сѣдальнѣ глагѣ ѿ.</p> <p>Подобенѣ: Гробѣз твоѣ:</p> <p>Іако Бжѣтвѣннаго о҃учника, ѿ первоЗвѣннаго вѣрѣхъ Хѣбѣ о҃учникъ · похвалѣемъ тѣа любовію андрѣе апле · ѿ вѣрно взпѣемъ тѣи: ѿЗвѣни стѣдо своеѣ, ѣмѣже ѿ Пѣ о҃убѣрнѣа · всѣкѣа печѣли, ѿ но҃ужда, ѿ смѣщеніа, ѿ всѣкого ѿслобленіа:</p>	<p>Сѣд: Глѣ, ѿ.</p> <p>Пѣ: Гробъ твоѣ:</p> <p>Іако бжѣвѣннаго о҃учника, ѿ первоЗвѣннаго вѣрѣхъ Хѣбѣ о҃учникъ: похвалѣемъ тѣа любовію андрѣе апостоле, ѿ вѣрно вопѣемъ тѣи: ѿЗвѣни стѣдо своеѣ, ѣже тѣ ѿ Пѣа о҃убѣрѣно бысть: всѣкѣа печѣли ѿ но҃жды, ѿ соблазнѣ, ѿ всѣкѣа ѿслобленіа.</p>	<p>По ѿ. Стѣхологѣи Сѣдальнѣ, Глагѣ, ѿ.</p> <p>Подобенѣ: Гробѣз твоѣ:</p> <p>Іако бжѣтвѣннаго о҃учника, ѿ первоЗвѣннаго вѣрѣхъ ХрѣтоВыхъ о҃ученикѣвѣз похвалѣемъ тѣа любовію андрѣе апле, ѿ вѣрнѣ вопѣемъ тѣи: ѿЗвѣни пѣтвѣ твоѣ, ѣже ѿ Пѣа вѣрнѣа ѣси, всѣкѣа скорѣни ѿ но҃жда, ѿ соблазнѣвѣз, ѿ всѣкагѣ ѿслобленіа.</p> <p>Два҃жды.</p>
<p>Слава: Паки тогож.</p>	<p>Сла: тож.</p>	
<p>І ѿ нынѣ, вѣгорѣдиченѣ:</p> <p>Рѣцѣ твоѣ о҃гнѣнѣ, ѿнѣ простѣрши о҃умліѣ · помоциз на҃мъ</p>	<p>І ѿнѣ, вѣгорѣдиченѣ:</p> <p>Рѣцѣ твоѣ Прѣчѣннаа стѣгѣнѣ, ѿнѣ простѣрши о҃умнѣнѣ: помоциз</p>	<p>Слава, ѿ нынѣ: вѣгорѣдиченѣ:</p> <p>Рѣки твоѣ, четнѣа, стѣгѣа нынѣ простѣрши о҃умнѣнѣ, помоциз на҃мъ ѿ стѣгѣа пода҃ждѣ,</p>

¹⁵⁰ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 170.

¹⁵¹ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.), 1761*, арк. 179.

¹⁵² Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Треф. Поч., 1777*, арк. 173.

¹⁵³ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр., 1783*, с. 215.

¹⁵⁴ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 453-454.

¹⁵⁵ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 170.

¹⁵⁶ Сідальні тропарі Утрени свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Треф. Поч., 1777*, арк. 173.

<p>Ѡ сѣ́лаго подѣ́жь · њ дѣ́ждь бѣвѣ́дно житїе пре проводїти, слава́цим твоє́ прѣто́е Рѣ́ткѡ · њ ꙗ́кь влѣ́ще воспнсѣ́ющимъ Ѡтроковѣ́це наде́ждь њ похва́ль:</p>	<p>намѣ́ Ѡ сѣ́лаꝝ подѣ́ждь, њ бевѣ́дныѝ дѣ́ждь живѡ́тъ препроводїти, слава́цим твоє́ пресѣ́то́е Рѣ́ткѡ: њ ꙗ́кь влѣ́щѣ воспнсѣ́ющимъ Ѡтроковѣ́це, наде́ждь њ похва́ль.</p>	<p>њ дѣ́ждь бевѣ́днѡ жїзнь совершїти, слава́цимъ твоє́ пресѣ́то́е Рѣ́ткѡ, њ ꙗ́кь влѣ́ще Ѡтроковѣ́це напнсѣ́ющимъ наде́ждь њ хва́ль.</p>
<p>сѣ́дленъ, гла́съ ꙗ́.</p> <p>По́: Бѣ́твенныа вѣ́ры:</p> <p>Первозва́нна ꙗ́кь Ѡвѣ́стѣ́е Хѣ́, таїнника њзрѣ́на андрѣ́е бл҃женне · њ повелѣ́нїа ѣ́го дерзостнѡ проповѣ́да вселеннѣ́й ꙗ́коже крылатъ, порѣ́щала њ о́чѣ ꙗ́зыческаа рѣ́стоа́нїа · то́ ꙗ́ко Б҃а мѣ́н, дарова нам вѣ́лю мѣ́тъ. Два́жды.</p>	<p>Сѣ́д: Гла́съ ꙗ́.</p> <p>По́: Бѣ́твенныа вѣ́ры:</p> <p>Пѣ́рваго ꙗ́кь Ѡвѣ́стѣ́е Хѣ́, зовѣ́ща: таїнника њзрѣ́на андрѣ́е бл҃женне, њ повелѣ́нїа ѣ́го: бысто проповѣ́да вселеннѣ́й ꙗ́коже пернатъ, порѣ́щала њ о́чѣ ꙗ́зыческаа собо́рнїа. то́го ꙗ́кь Б҃а мѣ́н, дарова́ти намъ вѣ́лю мѣ́тъ.</p>	<p>По ѣ́. сѣ́холо́вїи сѣ́дленъ, Гла́съ ꙗ́. Подобенъ: Бѣ́твенныа вѣ́ры:</p> <p>Первозва́нна ꙗ́кь Ѡвѣ́стѣ́е Хрѣ́то́въ, таїнника њзрѣ́днѣ́нїа андрѣ́е бл҃женне, њ повелѣ́нїа ѣ́го о́вѣрднѡ возвыша́юща вселеннѣ́й, ꙗ́коже ко пернатъ, провѣ́стїаъ ѣ́н ꙗ́зыкъвъз сова́нїа. то́го ꙗ́кь Б҃а мо́н, дарова́ти намъ вѣ́лю мѣ́лостъ. вж. (Два́жды.)</p>
<p>-</p>	<p>Сла́ва: то́ж.</p>	
<p>Сла́ва, њ ны́нѣ, вѣ́городнченъ:</p> <p>Бѣ́твеннаа вѣ́ сѣ́ ꙗ́ сло́ва, ѣ́дннѡ всѣ́стїа вѣ́городнчелннїе, ѣ́тото́ю ꙗ́глы превѣ́шѣ́ша · ꙗ́чеже вѣ́ менѣ́ бы́вша, ѡ́скверне́на плѡ́тскїми прегрѣ́шенїи · ѡ́чїстїи прѣ́стїаа всѣ́стїа, твоѡ́ми мѣ́твами, ꙗ́ко всемо́щїа:</p>	<p>њ ны́нѣ: вѣ́городнченъ.</p> <p>Бѣ́твеннаа бы́сть кѣ́нїа сло́ва, ѣ́дннѡ прѣ́стїаа вѣ́городнчелннїе, ѣ́тото́ю ꙗ́глы превѣ́шѣ́ша: ꙗ́чеже вѣ́ ꙗ́ менѣ́ бы́вша, ѡ́скверне́нна плѡ́тскїми прегрѣ́шенїи: ѡ́чїщающїи ма прѣ́стїаа всѣ́стїа, твоѡ́ми мѣ́твами ꙗ́кь всемо́щнаа.</p>	<p>Сла́ва, њ ны́нѣ. вѣ́городнченъ:</p> <p>Бѣ́твеннаа кѣ́нїа была́ ѣ́н сло́ва, ѣ́дннѡ прѣ́чїстїаа Мѣ́н Дѣ́во, чїстото́ю ꙗ́глы превозше́дшаа. ꙗ́че вѣ́хъ менѣ́ пѣ́рстъ бы́вша, ѡ́скверне́на плѡ́тскїми прегрѣ́шенїи, ѡ́чїстїи мо́лїтвъ твоѡ́хъ бѣ́твенными во́дами, пода́ющїи, чїстїаа вѣ́лю мѣ́лостъ.</p>

с) Третій сідальний тропар

Третій сідальний тропар, що співається в унійній традиції після величання на свято в честь святого апостола Андрея, представлений у всіх виданнях вищезгаданих *Анфологіонів* XVII-XVIII ст. Усі вони мають однакове змістове наповнення, трапляються тільки незначні зміни в скороченнях різних видань. Сідальний тропар знаходимо у *Анфологіоні Київському* 1619¹⁵⁷ року, *Анфологіоні Львівському* 1632¹⁵⁸, 1638¹⁵⁹, 1643¹⁶⁰, 1651¹⁶¹, 1694¹⁶² та 1738¹⁶³ років, а також в *Почаївському Трефологіоні* 1777¹⁶⁴ року та *Супрасльському Анфологіоні* 1783¹⁶⁵ року.

Для наочного порівняння цих літургійних текстів із деяких богослужбових книг, які були згадані вище, пропонуємо ознайомитися із наступною таблицею:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹⁶⁶ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹⁶⁷ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹⁶⁸ .
<p>СѢДЛЕНЪ, ГЛАГОЛЪ СѢ. ПОДОБЕНЪ: СЪВѢЩАЮЩЕ:</p> <p>ѦПЛА ВЪН ВЪСХВАЛНШ, ѦКО САМОВИДЦА СЛОВА, Ѧ БЖІВНАГО ПРОПОВѢДНИКА, Ѧ ІЗЫКОВ ДХОВНАГО ЛОВИТЕЛА . ѦКО ВЪНІСТННЪ, ІЖЕ ПРІВЕДЕ НАСЪ ВЪ ПОЗНАНІЕ ХІА ѦНДРЕЙ ПГО ГЛІВЫЙ, ВЕЛІЙ СЫН НАШЪ</p>	<p>СѢД: ГЛА, СѢ.</p> <p>ПѢ: СОВЕЗНАЧАЮЩЕ СЛОВО.</p> <p>ѦПТОЛА ВЪН ВОСХВАЛНМЪ, ѦКВ САМОВИДЦА СЛОВА: Ѧ БЖІТВЕНАГО ПРОПОВѢДНИКА, Ѧ ІЗЫКОВ ДХОВНАГО ЛОВИТЕЛА, ѦКВ ВО ІСТНННЪ: ѦКО ПРІВЕДЕ НАСЪ ВЪ ПОЗНАНІЕ ХЕО, ѦНДРЕЙ</p>	<p>СѢ^: ГЛАГОЛЪ, СѢ.</p> <p>ПОДОБЕНЪ: СОВЕЗНАЧАЮЩЕ СЛОВО:</p> <p>ѦПЛА ВЪН ВОСХВАЛНМЪ, ѦКВ САМОВИДЦА СЛОВА, Ѧ БЖІТВЕНАГО ПРОПОВѢДНИКА, Ѧ ІЗЫКОВЪ ДХОВНАГО ЛОВЦА, ѦКВ ВОІСТНННЪ: ѦКО ПРІВЕДЕ</p>

¹⁵⁷ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 454.

¹⁵⁸ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 169.

¹⁵⁹ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 176.

¹⁶⁰ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 200.

¹⁶¹ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 190.

¹⁶² Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1694, арк. 190.

¹⁶³ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

¹⁶⁴ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 173.

¹⁶⁵ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 215-216.

¹⁶⁶ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 454.

¹⁶⁷ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

¹⁶⁸ Третій сідальний тропар свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 173.

століття: *Львівському Анфологіоні 1738 року*¹⁷⁵, *Почаївській Мінеї 1761 року*¹⁷⁶, *Почаївському Трефологіоні 1777 року*¹⁷⁷ та *Супрасльському Анфологіоні 1783 року*¹⁷⁸. Важливо згадати, що прокімени у всіх вищезгаданих книгах XVII-XVIII ст. повним текстом не подаються, лише кількома словами або в дуже скороченому вигляді.

Щоб наочно переглянути прокімени на дане свято із деяких запропонованих літургійних книг, пропонуємо розглянути їх у таблиці нижче:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹⁷⁹ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹⁸⁰ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹⁸¹ .
Прѣ: Глѣ, ѿ.	Прок: Глѣ, ѿ.	Прокіменъ, глѣзъ ѣ.
Во всю зѣмлю ѿзыде вѣщаніе ѿ,	Во всю зѣмлю ѿзыѣ.	Во всю зѣмлю ѿзыде вѣщаніе ѿхъ.
Сгѣхъ: Нѣла повѣдаютъ.	Сгѣ: Нѣла повѣдаютъ глѣвѣ божъ:	Сгѣхъ: Нѣла повѣдаютъ глѣвѣ Бжѣно:

Якщо говорити про *Євангельське читання*, можна сказати те саме, що і про *прокімен*. Усі тексти подають одне і те ж *Євангельське читання*, а саме Євангеліє від Матея, дев'яте зачало: *Київський Анфологіон 1619*¹⁸² року, *Львівські Анфологіони: 1632*¹⁸³, *1638*¹⁸⁴, *1643*¹⁸⁵, *1651*¹⁸⁶, *1694*¹⁸⁷, *1738 року*¹⁸⁸ років, *Почаївській Мінеї 1761 року*¹⁸⁹ та *Почаївському Трефологіоні*

¹⁷⁵ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 170.

¹⁷⁶ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.), 1761*, арк. 179.

¹⁷⁷ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Треф. Поч., 1777*, арк. 173.

¹⁷⁸ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Супр., 1783*, с. 216.

¹⁷⁹ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 454.

¹⁸⁰ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 170.

¹⁸¹ Прокімен Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Треф. Поч., 1777*, арк. 173.

¹⁸² Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Київ., 1619*, с. 454.

¹⁸³ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1632*, арк. 169.

¹⁸⁴ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1638*, арк. 176.

¹⁸⁵ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1643*, арк. 200.

¹⁸⁶ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1651*, арк. 190.

¹⁸⁷ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1694*, арк. 190.

¹⁸⁸ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1738*, арк. 170.

¹⁸⁹ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.), 1761*, арк. 179.

1777 року¹⁹⁰. Проте лише одна із книг подає його повністю у своєму *Анфологоні- Супрасльський Анфологон 1783*¹⁹¹ року. Решта літургійних книг подають лише ім'я Євангелиста і зачало, де можна знайти дане Євангеліє.

Для наочного представлення та порівняння зачал Євангельського читання із деяких видань, що подаємо їх в наступній таблиці:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ¹⁹² .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ¹⁹³ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ¹⁹⁴ .
ЄВАНГІЄ МАТ. Д. ЕА, ЗАЧАЛО Д.	ЄВАНГІЄ, МАТ. ЗА: Д.	ЄВАНГІЄ МАТ. Д. ЕА, ЗАЧАЛО, Д.

е) Стихира п'ятдесятого псалма

Стихиру п'ятдесятого псалма на Утрені вперше в друкованих виданнях зустрічаємо у *Київському Анфологоні 1619 року*¹⁹⁵. Можна відразу сказати, що усі *Анфологоні* XVII-XVIII століття подають одну і ту ж *стихиру*, проте жоден із них не подає її в повному варіанті, лише скорочену (Львівські *Анфологоні*: 1632¹⁹⁶, 1638¹⁹⁷, 1643¹⁹⁸, 1651¹⁹⁹, 1694²⁰⁰ та 1738 року²⁰¹ років, *Почаївський Трефологон 1777 року*²⁰², *Супрасльський Анфологон 1783*²⁰³).

¹⁹⁰ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Треф. Поч.*, 1777, арк. 173.

¹⁹¹ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 216.

¹⁹² Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 454.

¹⁹³ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

¹⁹⁴ Євангельське читання Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Треф. Поч.*, 1777, арк. 173.

¹⁹⁵ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 454.

¹⁹⁶ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 169.

¹⁹⁷ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 176.

¹⁹⁸ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 200.

¹⁹⁹ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 190.

²⁰⁰ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1694, арк. 190.

²⁰¹ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

²⁰² Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Треф. Поч.*, 1777, арк. 173.

²⁰³ Стихира п'ятдесятого псалма Утрені свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 216.

Почаївська Мінея 1761 року²⁰⁴ - єдина богослужбова книга, у якій представлено повний текст цієї стихири. Подавався текст скорочено тому, що текст цієї стихири був згаданий раніше. Це та сама стихира, що співається на Великій Вечірні²⁰⁵.

Щоб наочно побачити, як саме в деяких Анфологіонах даного свята XVII-XVIII століття виглядали стихири 50-того псалма, подаємо їх у наступній таблиці:

АНФОЛОГІОН, Київ 1619 ²⁰⁶ .	АНФОЛОГІОН, Львів 1738 ²⁰⁷ .	ТРЕФОЛОГІОН, Почаївський 1777 ²⁰⁸ .
Ст҃ра. Проповѣдника вѣр҃ы.	Поєм ст҃ра, Гл҃, ѿ. Проповѣдника вѣр҃ы:	По ѿ мѣ Фл҃мѣ ст҃х҃ра. Гл҃сз: ѿ. Проповѣдника вѣр҃ы:

f) Канон

Київський Анфологійон 1619 року²⁰⁹ подає на свято апостола Андрія один канон, який має у собі сідальний тропар після третьої пісні, кондак, ікос та синаксарій після шостої пісні. Щодо синаксарію, то варто зазначити, що не всі Анфологійони подають читання «життя святого» по шостій пісні канону. Ця традиція втратилась вкінці XVII століття і була лише в Київському Анфологійоні 1619 року²¹⁰, Львівських Анфологійонах: 1632²¹¹, 1638²¹²,

²⁰⁴ Стихира п'ятдесятого псалма Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

²⁰⁵ Дивись вище, *Велика Вечірня* в свято святого і всехвального апостола Андрія Первозванного, стихири «І нині» на *литії*.

²⁰⁶ Стихира п'ятдесятого псалма Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 454.

²⁰⁷ Стихира п'ятдесятого псалма Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170.

²⁰⁸ Стихира п'ятдесятого псалма Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Треф. Поч.*, 1777, арк. 173.

²⁰⁹ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 455-467.

²¹⁰ Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 462.

²¹¹ Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 172-173.

²¹² Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 179-180.

1643²¹³, 1651²¹⁴, 1694²¹⁵ років. Усі Анфологіони XVII-XVIII століття подають текст за прикладом Київського Анфологіону 1619 року²¹⁶ - Львівські Анфологіони: 1632²¹⁷, 1638²¹⁸, 1643²¹⁹, 1651²²⁰, 1694²²¹ та 1738 року²²² років, Почаївська Мінея 1761 року²²³, Почаївський Трефологіон 1777 року²²⁴, Супрасльський Анфологіон 1783²²⁵, окрім синаксару, про який було сказано вище.

g) Світільний

Світільний, який традиційно слідує за *каноном*²²⁶ у свято в честь святого апостола Андрія Первозванного, знаходимо у першому друкованому виданні *Київського Анфологіону 1619 року*²²⁷. За прикладом цього видання усі інші богослужбові книги XVII-XVIII століття, про які згадувалося вище, також мають *світільний*, поданий в однаковій послідовності, без значних змін. Трапляється лише кілька скорочень та заміни деяких слів близькими за значенням (Львівські Анфологіони: 1632²²⁸, 1638²²⁹, 1643²³⁰, 1651²³¹,

²¹³ Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 203-205.

²¹⁴ Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 193-194.

²¹⁵ Синаксарій Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1694, арк. 193-194.

²¹⁶ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 455-467.

²¹⁷ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 169-174.

²¹⁸ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 176-181.

²¹⁹ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 200-207.

²²⁰ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 190-196.

²²¹ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1694, арк. 190-196.

²²² Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1738, арк. 170-175.

²²³ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179-186.

²²⁴ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Треф. Поч.*, 1777, арк. 173-177.

²²⁵ Канон Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Супр.*, 1783, с. 216-226.

²²⁶ Типик, І. Дольницький, с. 37.

²²⁷ Світільний Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Київ.*, 1619, с. 467.

²²⁸ Світільний Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1632, арк. 174-175.

²²⁹ Світільний Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1638, арк. 181.

²³⁰ Світільний Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1643, арк. 207.

²³¹ Світільний Утрени свята Св. Ап. Андрія Первозванного // *Анфол. Львів.*, 1651, арк. 196-197.

	воспѣваюцнхъ тѣ.	воспѣваюцнхъ тѣ.
<p>Тайноу҃чѣль Бѣжѣвнаго, смотрѣніа . ѿже нѣбернѣзъ бѣ ѣ пѣрвыѣ, наоучѣнїа словеснѣ, Андрей Бѣговѣдецъ . вопїа глѣдъ, икрѣвника Петра ѡбѣдѣвъ: ѡбрѣтохъ м месїю, ѣгоже писанїа, и прѣрци проповѣдаша:</p>	<p>Тайноу҃чѣтель Бѣжѣвнаго смотрѣніа Хрѣтово: ѿже нѣбернѣзъ бысть въ пѣрвыхъ, о҃чѣнникъ быти словѣ, Андрей Бѣговѣдецъ, вопїа глаголетъ: (ѣдинокрѣвнаго Петра о҃бѣдѣвъ:) ѡбрѣтохъ м Месїю: ѣгоже писанїа и Прорѣци прѣпроповѣдаша.</p>	<p>Тайноу҃чѣтель Бѣжѣвнаго смотрѣніа Хрѣтово, нѣбернѣзъ въ пѣрвыхъ, о҃чѣнникъ быти словѣ, Андрей Бѣговѣдецъ, вопїа глѣдъ, ѣдинокрѣвнаго Петра о҃бѣдѣвъ: ѡбрѣтохъ м Месїю: ѣгоже писанїе и Прорѣци прѣпроповѣдаша.</p>
<p>Ѡ҃чѣскїи тѣ градъ, пѣстырѣ стѣжѣ, и влѣстѣла Бѣжѣвнаго . и бѣдѣ всѣчѣскнхъ, нѣблѣнѣла и хранѣтѣла тѣ, Андрей прѣмѣре, бл҃годарнѣ чѣтѣтъ . но млѣ бѣпрѣстѣннѣ ѡ нем, спѣтнѣ небрѣднѣ:</p>	<p>Ѡ҃чѣскїи тѣ градъ пѣстырѣ стѣжѣ, и влѣстѣла градъ Бѣжѣвнаго: и бѣдѣ всѣчѣскнхъ, нѣблѣнѣла и хранѣтѣла тѣ, Андрей прѣмѣре, бл҃годарно чѣтѣтъ. но млѣ бѣпрѣстѣнно ѡ немъ, спѣтнѣ небрѣднѣ.</p>	<p>Пѣтрскїи тѣ градъ пѣстырѣ стѣжѣ, и градодѣржѣца Бѣжѣвнаго, и бѣдѣ всѣчѣскнхъ нѣблѣнѣла и хранѣтѣла, Андрей прѣмѣре, бл҃годарно чѣтѣтъ тѣ: но молнѣ небрѣстѣнно ѡ немъ, спѣтнѣ небрѣднѣ.</p>
<p>Слѣва, глѣдъ нѣ. Самогласнѣ. Анатѣома, или Андрей Іерѣмїитѣ. Проповѣднѣка вѣрѣ, и слѣжнѣтѣла словѣ, Андрей всѣхвѣлнѣмъ . тѣнѣ бо нѣзгласнѣннѣ члѣкн о҃блѣдѣтъ . въ мѣсто трѣстнѣ Крѣтъ ѣ рѣкѣ держѣ . и ѣкоже о҃же метѣлѣ слѣдъ, вѣвѣднѣтъ дѣла, ѡ лѣстнѣ вѣрѣжѣлѣ . и прнѣнѣтъ Іен, дѣрѣ бл҃гопрнѣтѣнѣ прнѣнѣ . прнѣнѣ тогѣ вѣрнѣнѣ, сѣ лнѣкн о҃чнѣкн Хѣбѣ всѣхвѣлнѣмъ . да мѣлѣтѣ ѣмѣ: ѣко да мѣтнѣ бѣдетѣ намъ, ѣ днѣ ѣднѣннѣ:</p>	<p>Слѣва: Глѣдъ, ѣ. Андрей Іерѣмїитѣ: Проповѣднѣка вѣрѣ, и слѣжнѣ словѣ, Андрей всѣхвѣлнѣмъ: тоѣ бо нѣзгласнѣннѣ члѣкн о҃блѣдѣтъ. ѣмѣсто трѣстнѣ Крѣтъ въ рѣкѣхъ держѣ: и ѣко о҃днѣцѣ метѣлѣ слѣдъ, вѣвѣднѣтъ дѣла ѡ лѣстнѣ вѣрѣжѣлѣ: и прнѣнѣтъ Іен, дѣрѣ бл҃гопрнѣтѣнѣ прнѣнѣ . тогѣ вѣрнѣннѣ, въ лнѣцѣ о҃чнѣннѣкн Хѣбѣ всѣхвѣлнѣмъ, да мѣлѣтѣ сѣ ннѣмнѣ: ѣко да мнѣлѣстнѣвѣ бѣдетѣ намъ, въ днѣ ѣднѣннѣ.</p>	<p>Слѣва, Глѣдъ, нѣ. Проповѣднѣка вѣрѣ: Нѣцнѣ на лнѣтнѣ, лнѣстѣ, рѣла на ѣборѣтѣ:</p>

<p>И ѿ нѣѣ: Бѣ: Глѣ Тож.</p> <p>Взспрїимѣннѣ Внѣдлѣемѣ Бжїю Мнтропѣлію · свѣтѣ бѣ незаходїмѣннѣ, вз тѣбѣ родїтнѣ прнхѣднтѣ · лггѣн, чѣдїтнѣ на нѣсї · н чїцн прѣслѣвнѣ на землї · Колѣвн ѿ прѣсїды, прѣслѣвнѣ дѣры прннѣсїтѣ · пѣстѣрн свѣрѣлюще, трїтѣе пѣнїе взспѣнѣтѣ · всѣакѣ дѣхїнїе, дѣ хвѣлнтѣ всѣдѣтелѣ:</p>	<p>И ѿ нѣѣ: Прѣспѣлѣ:</p> <p>Глѣсѣ тож.</p> <p>Воспрїимѣннѣ, Внѣдлѣемѣ Бжїю Мнтропѣлію свѣтѣ бѣ незаходїмѣннѣ, вз тѣбѣ родїтнѣ прнхѣднтѣ. Иггѣн, оуднѣвѣтѣ на нѣсї: Чїцн, прѣслѣвѣтѣ на землї: Колѣвн ѿ Прѣсїды, слѣвнѣ дѣры прннѣсѣтѣ: Пѣстѣрїе свѣрѣлюще, Трїтѣе пѣнїе слѣцѣ воспѣнѣтѣ. Всѣакѣ дѣхїнїе, дѣ восхѣлнтѣ свѣхѣз ѣдѣтелѣ.</p>	<p>И ѿ нѣнѣѣ, Глѣсѣ тожѣ.</p> <p>Воспрїимѣннѣ внѣдлѣемѣ Бжїю мнтропѣлію: свѣтѣ бѣ незаходїмѣннѣ, вз тѣбѣ родїтнѣ прнхѣднтѣ. Иггѣн оуднѣвѣтѣ на нѣсї: чѣловѣцѣ, прѣслѣвнѣ на землї. колѣвн, нѣ прѣсїды прѣслѣвнѣ дѣры прннѣсїтѣ: пѣстѣрїе свѣрѣлюще, трнїтѣе пѣнїе пѣнѣновѣспѣнѣтѣ: всѣакѣ дѣхїнїе дѣ хвѣлнтѣ всѣдѣтелѣ.</p>
--	--	---

С. Божественна Літургія

Перш ніж аналізувати *Божественну Літургію*, варто пригадати, що вона містить такі змінні частини: *тропар*, *прокімен*, *читання Апостола*, *алилуя зі стихами*, *євангельське читання* та *причасний*. У таких богослужбових книгах, як *Анфологіон XVII-XVIII століття*, які були згадані вище, знаходимо лише скорочений варіант текстів змінних частин Святої Літургії. Серед *Літургіконів XVII століття*, у яких містяться змінні частини текстів свята на *Божественну Літургію*, є тільки *Служебник 1692*²⁵⁴ року, який був виданий у *Вільно*. Варто згадати також *Апостоли* і *Євангелія* як богослужбові книги, що містили у собі важливі змінні частини *Божественної Літургії*: *Львівські Євангелія 1636*²⁵⁵, *1665*²⁵⁶ та *1670*²⁵⁷ років, *Львівські Апостоли 1666*²⁵⁸ та *1696* років²⁵⁹. У XVIII столітті збільшується

²⁵⁴ *Служ. Віль.*, 1692, арк. 163-164.

²⁵⁵ *Єван. Львів.*, 1636, арк. 387.

²⁵⁶ *Єван. Львів.*, 1665, арк. 391.

²⁵⁷ *Єван. Львів.*, 1670, арк. 388.

²⁵⁸ *Апост. Львів.*, 1666, арк. 230.

²⁵⁹ *Апост. Львів.*, 1696, арк. 234.

кількість *Служебників*, у яких подано змінні частини даного свята, а саме *Унівські Служебники 1733*²⁶⁰, *1740*²⁶¹ та *1747*²⁶² років, *Супрасльський Служебник 1763 року*²⁶³ та *Почаївський Служебник 1791*²⁶⁴ року. Серед усіх вищезгаданих *Літургіконів* повний текст з *тропарями*, *Євангелієм* і іншими частинами є лише в *Почаївському Літургіконі 1791*²⁶⁵ року.

Перші богослужбові книги ХІХ століття, у яких подаються змінні частини даного свята на *Божественну Літургію - Часослов Львівський 1888 року*²⁶⁶ та *Львівський Служебник 1905 року*²⁶⁷. Останній містить також усі змінні частини Літургії, а у сам день святкування пам'яті апостола Андрея подає повне Євангеліє. Варто згадати й інші богослужбові книги, які містять богослужбові тексти свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного. Звернемо увагу, що не у всіх книгах знаходимо тексти для змінних частин даного свята. До прикладу, у *Римських Служебниках 1942*²⁶⁸, *1952*²⁶⁹ років є лише згадка про дане свято, що відсилає нас до загальної Служби апостола. У *Євангелії 2006*²⁷⁰ року також подано лише саме Євангельське читання на дане свято. Говорячи про такі богослужбові книги як *Апостол*, слід пам'ятати, що ця книга більшою мірою є книгою читців, тобто дяків, які здебільшого і до сьогодні мають змінні частини на більші свята. Не є винятком і *Римський Апостол 1955*²⁷¹, який містить на дане свято тропар і кондак, присвячений святому апостолу Андрею. Якщо згадати також *Римський Апостол 1969*²⁷² року, то можна сформувати значно

²⁶⁰ *Служ. Унів.*, 1733, арк. 163-164.

²⁶¹ *Служ. Унів.*, 1740, арк. 116.

²⁶² *Служ. Унів.*, 1747, арк. 169.

²⁶³ *Служ. Супраж.*, 1763, арк. 281.

²⁶⁴ *Літург. Поч.*, 1791, арк. 237.

²⁶⁵ *Літург. Поч.*, 1791, арк. 237.

²⁶⁶ ЧАСОСЛОВЪ, Греческыи Сорокоѣвъ, Львовъ, печатню Станропігійскаго Заведѣнія при Храмі оуспѣніа пречистыа Богоматере, двѣи. арк. тѣд-тѣс. = *Часо. Львів.*, 1888.

²⁶⁷ Місяцеслов // *Служ. Львів.*, 1905, с. 465.

²⁶⁸ Місяцеслов // *Служ. Рим.*, 1942, арк. 516.

²⁶⁹ Місяцеслов // *Служ. Рим.*, 1952, с. 516.

²⁷⁰ Місяцеслов // *Єван. Львів.*, 2006, с. 132.

²⁷¹ Місяцеслов // *Апост. Рим.*, 1955, с. 609.

²⁷² Місяцеслов // *Апост. Рим.*, 1969, с. 217-218.

ширшу картину, оскільки в даній літургійній книзі ми знаходимо не лише тропар і кондак свята, але й Прокімен і Аلیلія, що подаються зі стихами. Проте на сьогодні актуальним є *Апостол*, що був перевиданий у 2008 році. У день святаго апостола Андрея подано тільки тропар, кондак свята, а також саме апостольське читання²⁷³. Можемо зробити висновок, що на сьогодні до нас дійшли змінні літургійні тексти на Божественну Літургію, проте не вповні. Тексти збереглися в молитовнику «*Прийдіте поклонімся*»²⁷⁴, який активно використовує УГКЦ.

Для унаочнення та детальнішого аналізу історичного розвитку змінних частин Божественної Літургії пропонуємо розглянути ці частини у порівняльній таблиці:

ЧАСОСЛОВ Львів 1888 ²⁷⁵ .	СЛУЖЕБНИК Львів 1905 ²⁷⁶ .	АПОСТОЛ Рим-Львів 1991 -2008 ²⁷⁷ .	МОЛИТОВНИК Прийдіте поклонімся Львів 2008 ²⁷⁸ .
<p>Тропарь, Гласъ, д̣.</p> <p>Ѳѳкѡ ѲѲтоловъ первозвѡнный, Ѳ верховнаго ѲстыѲ братъ, ѲлицѲ всѲхъ ѲндрѲе молиса, миръ вселеннѲѲ даровати, Ѳ дѲшамъ нашимъ велію милость.</p>	<p>Тропарь, Гласъ, д̣.</p> <p>Ѳѳкѡ ѲѲловъ первозвѡнный, Ѳ верховнаго ѲстыѲ братъ, ѲлицѲ всѲхъ ѲндрѲе молиса, миръ вселеннѲѲ даровати, Ѳ дѲшамъ нашимъ велію милость.</p>	<p><i>Тропар, глас 4:</i></p> <p>Як первозваний з апостолів і як верховного брат Владиці всіх, Андрею, молися, мир вселенній дарувати і душам нашим велику милість.</p>	<p><i>Тропар, глас 4:</i></p> <p>Як первозваний з апостолів і як верховного брат Владиці всіх, Андрею, молися, мир вселенній дарувати і душам нашим велику милість.</p>

²⁷³ Місяцеслов // *Апос. Львів.*, 2008, с. 550.

²⁷⁴ Служба Святого апостола Андрея Первозванного // *Прийдіте поклонімся. Молитовник*, Львів 2012, с. 722-723 = *Прийдіте поклонімся*, 2012.

²⁷⁵ *Часо. Львів.*, 1888. арк. 334-335.

²⁷⁶ Місяцеслов // *Служ. Львів.*, 1905, с. 465.

²⁷⁷ Місяцеслов Служба Святого апостола Андрея Первозванного // *Апос. Львів.*, 2008, с. 550.

²⁷⁸ Служба Святого апостола Андрея Первозванного // *Прийдіте поклонімся*, 2012, с. 722-723.

<p>Кондакъ, Гласъ, Ъ. Мужество тезоименитаго бѣоглаболника, и ѡчениковъ первозанна Спасовыхъ, Петрова родника возхвалимъ: зане, ѡкоже древле семъ, и нынѣ намъ воззва: приидѣте, ѡбрътохомъ желаемо.</p>	<p>Кондакъ, Гласъ, Ъ. Мужество тезоименитаго бѣоглаболника и ѡченика возхвалимъ: зане ѡкоже древле семъ, и нынѣ намъ воззва: приидѣте, ѡбрътохомъ Желаемо.</p>	<p>Слава: Кондак, глас 2: Мужности богогласника, якого ім'я святкуємо, і верховного послідувателя Церкви, Петрового родича возхвалім, бо, як давно тому, так і нині до нас закликав: Прийдіть – ми знайшли, кого бажали.</p>	<p>Слава: Кондак, глас 2: Мужности богогласника, якого ім'я святкуємо, і верховного послідувателя Церкви, Петрового родича возхвалім, бо, як давно тому, так і нині до нас закликав: Прийдіть – ми знайшли, кого бажали.</p>
<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>І нині: Богородичний, глас 2: В молитвах невисипущу Богородицю і в заступництвах незамінне уповання гріб і умиртвіння не втримали. Бо як Матір Життя до життя переставив Той, Хто вселився в утробу приснодівственну.</p>
<p>Прокіменъ, Гласъ ѱ. Во всю землю ѡзиде вѣщаніе:</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>Прокімен, глас 8: На всю землю вийшло вістунання їх і до кінців вселенної глаголи їх (Пс. 18,5). Стих: Небеса повідають славу Божу, творіння ж рук Його сповіщає твердь (Пс. 18,2).</p>
<p>Ѳлаъ. Зачало рѣа.</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>Апостол: I до Коринтян 4,9- 16.</p>

			<p><i>Алилуя, глас 1:</i> Ісповідять небеса чуда Твої, Господи, і істину Твою в церкві святих (Пс. 88,6).</p> <p><i>Стих:</i> Бог прославлюваний на раді святих (Пс. 88,8).</p>
<p>ЄВАНГІЄ ВЪ ІВАННА, ЗАЧАЛО, Д.</p>	<p>Ѡ ІВАННА СЪТАГВЪ ЄВАНГІА ЧТЕНІЄ. ГЛАВА, Д. ЗАЧАЛО, Д. Во время оно, стоаше Іваннъ, и ѡученикъ егво двѣ.</p>		<p><i>Євангеліє:</i> <i>Йоана 1,35-51.</i></p>
<p>Прича́стенъ: Во всю́ зѣмлю́ и́зыде вѣща́ніе і́хъ:</p>	<p>Прича́стенъ: Во всю́ зѣмлю́ и́зыде вѣща́ніе і́хъ, и въ концы́ вселѣ́нныа глаго́ли і́хъ. Ѧллилу́ѡ.</p>		<p><i>Причасний:</i> На всю́ землю вийшло́ вѣстува́ннѡ і́х і до кінці́в вселенно́ї глаго́ли і́х (Пс. 18,5). Алилуя, <i>тричі.</i></p>

2.1.3. РОЗВИТОК БОГОСЛУЖБОВОГО УСТАВУ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного, що святкує УГКЦ 13 грудня за юліанським календарем (і 30 листопада за григоріанським), випадає воно у час Різдв'яного Посту, який у східній традиції починається 28 листопада за юліанським календарем. Розглядаючи літургійні тексти даного свята, варто звернути увагу, що вже в день свята подаються стихирі, присвячені Різдву Господа нашого Ісуса Христа²⁷⁹, які

²⁷⁹ Літургійні тексти, які молимося у день свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного, що присвячені передсвяттю Різдва Христового, зустрічаємо на *Великій Вечірній*: «І нині» на «Господи ззиваю я» («Нѣліе лнкѡи, слово Бѣже коспрінмн...»), «І нині» Стихирі на стиховні («Іѡанфе, рцы

допомагають вірним, що моляться у день свята, молитовно підготуватися до зустрічі із новонародженим Месією. Складно говорити про історію уставу цього свята, оскільки вкінці XVIII століття ми востаннє натрапляємо на більшість літургійних текстів даного свята²⁸⁰. Це пов'язано із відсутністю видань повних Святкових Міней, в УГКЦ.

Уперше приписи щодо уставу даного свята знаходимо у літургійних книгах XVII-XVIII століть. Вони подають устав свята в честь святого апостола Андрея для *Великої Вечірні* і *Утрени*. Літургійні книги подають дане свято як литійне (*Київський Анфологійон 1619* та *Львівські Анфологійони 1632, 1638, 1643, 1651 та 1694 років, Почаївській Мінеї 1761 року, Почаївському Трефологійоні 1777 року та Супрасльському Анфологійоні 1783 року*), а *Анфологійон Львівський 1738*²⁸¹ року подає свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного всенічним, наголошуючи на важливості цього свята в цілому.

У XVIII столітті, як уже згадувалось раніше, свято набуває більш загального характеру. *Почаївський Устав 1780 року*²⁸² пропонує у день свята в честь святого апостола Андрея Первозванного брати загальну службу апостола, подаючи це свято як поліелейне.

Говорячи про устав даного свята у XIX столітті, важливо взяти до уваги кілька Типіконів. Серед них варто насамперед згадати *Типік 1899 року*²⁸³, авторство якого належить о. Ісидору Дольницькому. У ньому не подано окремого уставу на дане свято, а дане свято позначено як поліелейний празник - за прикладом попереднього століття. Говорячи про

наміз, кáкв, ш сѣгыхз прѣлáz єи́н дѣл...»), а також на *Утрени*: «І нині» *Святільний* («Ві́га, є́гоже родилá єи́н дѣво всенепорóбчнá...») та *Стихири на псалмі похвальнім* («Воіпрѣимѣи́ вѣдлѣемѣ Бѣ́гю митропóлію...»).

²⁸⁰ Востаннє зустрічаємо повні літургійні тексти даного свята в *Супрасльському Анфологійоні 1783 року*.
Пор: *Анфол. Супр., 1783*.

²⁸¹ *Анфол. Львів., 1738*, арк. 169.

²⁸² ОУСТАВЪ ЦЕРКОВНАГО ПЪНІА особеннаго правило-чтѣніа зрачїи сѣрѣчь гáвѣ оуказѣющїи кáкв едѣжбы праздничнаго Трїадїоннаго и Пентикострадїоннаго іочиначти подревнемѣ оу҃рчáвѣ подобѣтѣ [...]. Почáевз дѣп, арк. л.д.

²⁸³ ТИПІКЪ ЦѢРКВѢ РѢКО-ВАДЛОЧЕСКОІ епископа ш Ісидора Дольницкаго. Львóвз, дѣп, с. 545.

*Перемишльський Типік 1852 року*²⁸⁴, варто сказати, що в даному уставі нічого взагалі не згадується про свято в честь апостола Андрея.

У ХХ столітті ситуація схожа на ту, що була в попередньому: усі літургійні книги цього століття подають свято в честь святого апостола Андрея як поліелейне свято, не подаючи окремих текстів. Якщо заглянути у Типікони даного століття, то можемо звернути увагу, що у *Перемишльському Типіконі 1903 року*²⁸⁵ устав на дане свято не подається. Також до цього століття можемо віднести і Типік, який наша Церква використовує офіційно і до сьогодні. Йдеться про Типік о. Ісидора Дольницького, у якому є згадка про свято в честь святого апостола Андрея Первозванного, однак подано його у місяцеслові як поліелейне²⁸⁶. Таким чином, Типік о. Ісидора Дольницького відсилає нас святкувати дане свято за уставом загальної служби «Апостола».

Щодо ХХІ століття, часу, у якому ми зараз живемо, варто згадати популярність в УГКЦ видавництва *Церковних Календарів з уставом*. Так свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного можемо знайти в наступних виданнях: *Календарі Стрийської єпархії на 2003*²⁸⁷ та *2008*²⁸⁸ роки, *Львівської архієпархії на 2011*²⁸⁹, *2013*²⁹⁰, *2015*²⁹¹ та *2018*²⁹² років. Зазначимо, що всі ці календарі беруть за основу Типік о. Ісидора Дольницького, який, як було вище сказано, подає дане свято як поліелейне.

²⁸⁴ ТУПІКѢОНА снѣрѣчь: Оуставъ церковнаго пѣніа њ обобеннаго правнлочтѣніа по оукѣцѣмъ въ книгахъ церковныхъ обрѣчѣнїемъ, съ приложѣнїемъ Счолпѣвъ Евангелїйныхъ по ключевымъ словамъ сочинѣнъ [...]. Перемишль дѣтѣ.

²⁸⁵ ТУПІКѢОНА снѣрѣчь: Оуставъ церковнаго пѣніа [...]. Перемишль 1903.

²⁸⁶ Типік, І. Дольницький с. 485, 481.

²⁸⁷ *Церковний календар з уставом на 2003 рік* / Головний редактор преосвященний Владика Юліан (Гбур). Стрий 2003, с. 337.

²⁸⁸ *Церковний календар з уставом на 2008 рік* / Головний редактор преосвященний Владика Юліан (Гбур). Стрий 2008, с. 190.

²⁸⁹ *Календар 2011. Устав богослужінь* / Літургійна комісія Львівської Архiepархії УГКЦ. Львів 2001, с. 199.

²⁹⁰ *Календар 2013. Устав богослужінь* / Літургійна комісія Львівської Архiepархії УГКЦ. Львів 2013, с. 243-244.

²⁹¹ *Церковний Календар 2015 року Божого з Уставом* / «Місіонер». Жовква 2014, с. 291-292.

²⁹² *Церковний Календар 2018 року Божого з Уставом* / «Місіонер». Жовква 2018, с. 265.

Підсумовуючи, можемо сказати, що у святі в честь святого апостола Андрія відбулися зміни у святкових богослужіннях. Бачимо, що від початків Церква вшановувала цей день як литійне свято аж до кінця XVIII століття. Уже в наступні століття це свято опускається до рівня поліелейних свят і таким залишається в УГКЦ до сьогодні.

2.2. БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ЛІТУРГІЙНИХ ТЕКСТІВ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Проводячи богословський аналіз літургійних текстів свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного, використовуватимемо загальноприйнятий літургійний аналіз. Таким чином ми розглянемо як загальну картину усіх текстів в цілому, так і зробимо більший акцент на деяких тестах. Коли ми співставляємо безліч літургійних текстів і шукаємо в них щось спільне, можемо вивести богословське значення даних текстів - чи то в історичному ключі, чи то в теологічному²⁹³. Дивлячись на тексти в честь святого апостола Андрія, знаходимо безліч посилань на Євангельські розповіді, які є ключовими у сприйнятті святого, якого є день. Також бачимо багато літургійних моментів, де народ, молячись до святого апостола, просить, щоб через нього Господь подав нам великі ласки. А тепер розкриємо це питання більш детально.

Варто пригадати, що більшість літургійних текстів базуються саме на житті святого, бо саме таким способом люди, молячись ті чи інші стихирі, можуть заглибитися у життя такої самої людини, як і вони, та почерпнути щось із прикладу їхнього життя для себе. Так як Андрей Первозванний був апостолом, то неодноразово згадуватимемо деталі із його життя, що були

---

²⁹³ А. ШМЕМАН, *Ввидение в литургическое богословие*, Paris: YMCA-PRESS 11, rue de la Montagne-Ste-Genevieve 1960, <http://www.xpa-spb.ru/libr/Shmeman/v-liturgicheskoe-bogoslovie.html#_0-3>, (дата звернення: 03.10.2018), с. 30.

збережені у Писанні. Також будемо зустрічати тексти із передань життя святого апостола Андрія.

Щоб якомога детальніше заглибитися в літургійні тексти даного свята, пропоную почати богословський огляд із більш детального аналізу кожної стихири, аби зрозуміти, що богонатхенний автор хотів нам сказати цією стихирою.

2.2.1. ВЕЧІРНЯ

Дивлячись на стихири, які подає нам автор на вечірніх розважаннях, можемо почерпнути для себе багато цікавого, духовного та корисного, а також пригадати те, про що вже раніше говорили, а саме про життя святого.

Говорячи про стихири на «*Господи взиваю я*», можемо стверджувати, що у першій стихирі автор нагадує нам про Івана Предтечу, який готує святого апостола до зустрічі з Месією. Також неможливо не помітити акцент, зроблений на первозванності учня, який вже був просвітлений наукою Хрестителя²⁹⁴. Друга стихира нагадує нам знову те саме, однак подає це вже іншими словами, додаючи згадку про місійність святого апостола, який сповіщає усьому краю про прихід Спаса²⁹⁵. У третій стихирі знову згадується причетність Андрія до свого першого учителя Йоана, який своїм прикладом готує учня до нового учителя, що приходить у світ²⁹⁶. На «*Слава*» згадується вже друга зустріч Учителя з учнем, коли той, полишивши риболовлю, пішов за ним, щоб стати ловцем людей, який має витягувати усі народи з глибин омани. Також є перша згадка у стихирах про те, що апостол - кровний брат верховного апостола²⁹⁷. На «*І нині*» ми

²⁹⁴ Перша стихра на «*Господи взиваю я*» Великої Вечірньої свята святого апостола Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

²⁹⁵ Друга стихра на «*Господи взиваю я*» Великої Вечірньої свята святого апостола Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

²⁹⁶ Третя стихра на «*Господи взиваю я*» Великої Вечірньої свята святого апостола Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

²⁹⁷ Стихра на «*Слава*», «*Господи взиваю я*» Великої Вечірньої свята святого апостола Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

знаходимо стихирі, що відсилають наші уми до думки про Різдво Христове, яке от-от прийде у кожен дім, тому ця стихира нагадує нам, що усі міста мають бути готові до зустрічі із Господом²⁹⁸.

Аналізуючи литійні стихирі, знаходимо там наступну богословську ідею, яку хотів донести автор до вірних. У першій стихирі ми відчуваємо вже нотки мучеництва святого апостола Андрея, який наслідує їх від свого Учня Христа Господа, вмираючи на хресті²⁹⁹. У другій стихирі, як і в стихирах «На Господи взиваю я», акцент зроблено на кровності Андрея і Петра, які колись ловили рибу, а тепер ловлять вселенну³⁰⁰. У третій же стихирі згадується про день п'ятидесятниці, який був важливим днем для кожного з апостолів, так як вони, прийнявши вогонь розумний, як співається в даній стихирі, спалили гріхи ним і просвітили розум поганам, привівши їх до Господа³⁰¹. У четвертій стихирі оспівується бажання святого апостола Андрея шукати Бога, який, лише дізнавшись, що Господь ходить по землі, прикликав свого брата Петра, щоб разом із ним стати правдивими учнями, які наслідуватимуть його аж до хресного терпіння³⁰². Молячись стихирі на «*Слава*», знаходимо біблійне підґрунтя цього рядка, яке показує, що святий апостол змінив вудку на хрест, яким тепер ловить людей із глибин омани³⁰³. На «*І нині*», маємо Богородичну стихирі, у якій вірні просять через її заступництво захисту від насильства і смутку³⁰⁴.

Стихирі на стиховні також для вірного розкривають глибокий зміст життя святого апостола - у першій стихирі, до прикладу, оспівується

²⁹⁸ Стихирі на «*І нині*», «*Господи взиваю я*» Великої Вечірньої свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 176.

²⁹⁹ Перша *Литійна* стихирі на Великій Вечірні свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

³⁰⁰ Друга *Литійна* стихирі на Великій Вечірні свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

³⁰¹ Третя *Литійна* стихирі на Великій Вечірні свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

³⁰² Четверта *Литійна* стихирі на Великій Вечірні свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

³⁰³ *Литійна* стихирі на «*Слава*», Великої Вечірньої свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

³⁰⁴ *Литійна* стихирі на «*І нині*», Великої Вечірньої свята святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 177-178.

Андрея як першого, хто почув поклик Господа і відразу залишився з Ним, не вагаючись³⁰⁵. У другій же стихирі продовжується тема першоапостольства – Андрей голосить братові, що знайшов Того, кого оспівують пророки³⁰⁶. У третій стихирі оповідається про місійний аспект життя святого апостола Андрія, який уже не простою сіткою ловить людей, але сіткою слів, що виходили з його уст, витягує людей із глибин незнання задля того, щоб пізнати вони Христа Господа³⁰⁷. На «*Слава*» відбувається заклик вірних, щоб вони вшанували того, хто є братом верховного апостола, які обоє прийняли правдиву науку і передали новим риbam, які були беззаконними, але тепер вони їх визволили³⁰⁸. На «*І нині*» знаходимо посилення на велике свято, яке прийде у найближчий час - Різдво Христове. У цій стихирі оспівується Йосиф, який всупереч різним сумнівам довіряє Господу, ангелу та пророкам, згодом він зустріне мудреців, що поклоняться і дадуть дари єдиному Богу, якому є слава³⁰⁹.

2.2.2. УТРЕНЯ

Говорячи про змінні частини Утрені в день свята в честь святого апостола Андрія Первозванного, варто зазначити, що самі тексти продовжують ідею розважання над життям святого апостола, про яке згадувалось на Великій Вечірній. На сідальних даного свята у першій стихирі чуємо знову оспівування святого Андрія як покликаного першого з усіх, до якого вірні з надією і вірою взивають зі своїми проханнями і молитвами³¹⁰. У другому

³⁰⁵ Перша «*Стихира на Стиховні*» свята святого апостола Андрія Первозванного, що на Великій Вечірній // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 178-179.

³⁰⁶ Друга «*Стихира на Стиховні*» свята святого апостола Андрія Первозванного, що на Великій Вечірній // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 178-179.

³⁰⁷ Третя «*Стихира на Стиховні*» свята святого апостола Андрія Первозванного, що на Великій Вечірній // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 178-179.

³⁰⁸ На «*Слава*» «*Стихира на Стиховні*» свята святого апостола Андрія Первозванного, що на Великій Вечірній // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 178-179.

³⁰⁹ На «*І нині*» «*Стихира на Стиховні*» свята святого апостола Андрія Первозванного, що на Великій Вечірній // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 178-179.

³¹⁰ Сідальний Утрені свята в честь святого апостола Андрія Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

сідальному знову оспівується вибраність святого апостола, якого Христос обирає, знаючи, що він вірно проголосить добру звістку по всьому світу, просвічуючи усі народи³¹¹. Третій сідальний, який співається після «Поліслю», є свого роду одою, яка прославляє великого проповідника Слова – апостола Андрея, який стає духовним ловцем людей³¹².

Після 50-го псалма співається стихира, що звертається до теми риболовлі, що підкреслює духовний ріст святого апостола, який з простого рибалки переростає у духовного ловця людей, тримаючи в руках замість вудки хрест, за допомогою якого він витягує поган із глибин омани, проповідуючи спасіння³¹³.

Після Канону наступною змінною частиною Утрени є світильний. У ньому чуємо продовження теми першоапостольства, а також наголошується на кровності з апостолом Петром та на смерті – за прикладом Учителя, який вмирає на хресті, учень віддає свій дух у руки Господеві на хресті³¹⁴.

Стихири на «Хвалите» передають здебільшого текст, зміст якого ми зустрічали вище. Зазначимо кілька важливих деталей, які ми не згадували раніше. Наприклад, у першому стиху вірні, молячись дану стихиру, закликають радіти Витсаїду, бо з неї вийдуть два славні учні - Андрей і Петро. Друга стихира також закликає радіти і веселитися, але вже самому апостолу, що його вибрав Бог. В третій стихирі зову наголошується на першовибраності апостола, що підкреслює його особливість серед інших учнів. Четверта стихира унікальна тим, що згадує Патри – місто, яке отримало унікального пастиря і покровителя. Хоч і в ньому віддав духа

³¹¹ Сідальний Утрени свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

³¹² Сідальний Утрени свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

³¹³ Стихира 50-го псалма на Утрени свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

³¹⁴ Світильний Утрени свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 186.

святий апостол, стихира оспівує святого Андрея Первозванного як заступника його мешканців³¹⁵.

Якщо розглянути тропар свята, можемо використати його як висновок усього вищесказаного, оскільки в ньому передано основну думку, що зустрічалась у більшості згадуваних раніше богослужбових текстах. Акцентується на титулі Первозванний та братерстві з верховним апостолом Петром, що теж дуже важливо³¹⁶. Підбиваючи підсумки даного розділу, важливо сказати, що тексти не мають ніякого значення для нас сьогодні, оскільки їх перестали використовувати вже дуже давно. І задля прослави покровителя нашої Церкви, апостола Київських церков ці тексти повинні знайти місце в Мінеях сучасності, щоб кожного року, 13 грудня, ми могли заспівати:

«А́ндре́е А́посто́ле: ве́рхо́внаго сы́нъ е́динокро́вныи́, ѿ все́ленныа кѣ́спна
проповѣ́днице́ велегласны́и, моли́ся не престы́и ѿ насъ, вѣ́рою ѿ любо́ви
благоче́лвѣщнухъ, всехва́льне при́снѣ чести́ю па́мать твою́.»³¹⁷

³¹⁵ Стихири «На Хваліте» Утрені свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 186-187.

³¹⁶ Тропар свята в честь святого апостола Андрея Первозванного // *Мін. Поч. (лист.)*, 1761, арк. 179.

³¹⁷ Стихири на «Господи, взиваю я» Великої Вечірні свята Св. Ап. Андрея Первозванного // *Анфол. Почаїв.*, 1777, арк. 170.

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИЧНО-БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ІКОНИ СВЯТОГО і ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Для Української Греко-Католицької Церкви почитання ікон тісно пов'язане з молитвою Церкви¹. Ікона – невід'ємна частина спілкування і прослави Всемогутнього Бога. Молячись на різного роду богослужіннях у храмі, вірні споглядають ікони, стаючи немовби частиною цих розписів та творять молитву з усіма святими, ангелами, пророками та апостолами, серед яких також із всехвальним апостолом Андреем Первозванним.

У цьому розділі ми дослідимо і коротко представимо розвиток зображення святого всехвального апостола Андрея Первозванного на іконі в Церкві. Розглянемо іконографічний канон, який допоможе нам більше зрозуміти зображені символи, що відкриватимуть новий зміст тому, хто споглядатиме святого апостола на святих іконах. Також розглянемо коротку історію розвитку зображення апостола Андрея Первозванного на землях сучасної України із часів Київської Русі. У кінці цього розділу представимо аналіз сучасних зображень святого всехвального апостола Андрея Первозванного храмів УГКЦ (в Україні та за її межами), які найкраще відображають апостола Андрея.

3.1. ЗНАЧЕННЯ ТА РОЗУМІННЯ ІКОНИ У СХІДНІЙ ТРАДИЦІЇ

Для православного християнина ікона має неабияке значення. Для віруючого це не лише мистецький твір, виконаний художником, а

---

¹ Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічачо 2011, § 592.

насамперед богословський твір, написаний майстром візуального богослов'я. Ікона не є твором певного художника, це не звичайна картина чи портрет, адже автором ікони є ціла Церква². Вона твориться молитвою для молитви³. Ікона є для «багатоголосного молитовного співу чи тиші у храмі, або для покуття у світлиці», де людина по-справжньому зможе відчутти присутність Бога і живе спілкування⁴. Саме ікона стає справжнім «місцем зустрічі» Бога і людини, спогляданням «лице в лице»⁵. Варто зазначити, що сама ікона походить із Літургії, вона є її частиною, що немовби з неї народжується⁶. Вірний, дивлячись на ікону, не повинен думати про автора, який її написав, чи роздумувати, у якому столітті вона була створена. Він повинен молитовно споглядати на того, хто на ній зображений, славлячи його і спілкуючись у молитві.

У Київській традиції місцем для ікони насамперед є храм, куди сходяться усі вірні для спільної молитви. В іконографічному розумінні храм є немовби новим Єрусалимом, про який говорить Євангелист Йоан у своєму одкровенні⁷, тому святі, пророки, мученики і апостоли присутні і стоять разом із вірними, віддаючи шану Христу Богу⁸. Іншими словами, дивлячись на ікону, ми немовби читаємо Святе Письмо. Святий Іван Дамаскин в VII столітті стверджував, що «те, що для слуху є слово, то для зору є зображення, і тим, чим являється книга для тих хто, знають читання і письмо, тим для неграмотних є зображення»⁹. Ми повинні зрозуміти, що перед тим, як написати ікону, іконописець має черпати натхнення з

² И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа. Богословие иконы*, Москва: БИИ 2012, с. 54.

³ И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа*, с. 55.

⁴ І. ІВАНЧО, *Ікона і літургія*, Львів: Свічадо 2009, с. 5.

⁵ Т. ШПІДЛІК – М. РУПНІК, *Про що розповідає ікона*, Львів: Свічадо, 1999, с. 5.

⁶ И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа*, с. 54.

⁷ «Побачив я небо нове і землю нову; бо перше небо і перша земля минули, і моря вже немає. І побачив я місто святе, Єрусалим новий, що сходить з неба від Бога, приготований, мов наречена, прикрашена для мужа свого. Почув я від престолу голос великий, що говорив: “От, житло Бога з людьми, і він житиме з ними, вони ж народом його будуть, і сам Бог буде з ними, і витре кожную сльозу з очей їхніх; і смерті не буде більше, ні скорботи, ні плачу, ні болю не буде більше, бо все попереднє минуло.”» (Одрк 21:1-4).

⁸ И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа*, с. 55.

⁹ ІВАН ДАМАСКІН, *Три слова про захист ікон, проти тих що зневажають святі ікони*, [PDF], 17 пункт: Православная энциклопедия «Азбука веры», <https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Damaskin/tri-zashhitelnykh-slova-protiv-poritsajushhikh-svjatye-ikony/> (дата звернення: 23.10.2018).

Євангелія, передань, життя святого, міней, щоб передати сутність того чи іншого святого, який зображується на іконі - не лише фізично як образ, але і духовно, пишучи фарбами про його святість¹⁰. Важливим і відповідальним моментом у роботі іконописця є іменування ікони до того, як Церква іменує її¹¹. На перший погляд, ікона виглядає як щось просте. Проте слід пам'ятати, що «мова ікони складна, бо ікона є образом і водночас словом, вона є об'явленням і водночас *anamnesis* – пригадуванням»¹². Іконописець, пишучи ту чи іншу ікону, не лише створює художній твір, яким люди будуть захоплюватися. Іконописець передає в іконі справжні «живучі, духовні дійсності християнських таїнств у видимій формі»¹³.

Не кожне зображення Бога чи святих можемо назвати іконою. Часто творчість різних художників виходить поза рамки традиційного канонічного зображення того чи іншого святого. Можна коротко описати, які саме риси повинні відрізняти релігійне зображення від ікони, оскільки це зовсім різні речі. В іконі немає нічого випадкового. Іконописець, який пише ікону, повинен звертати увагу на пропорцію постатей, лик зображеного, його міміку і вираз обличчя, має донести молільнику певну суть. Важливою є також палітра кольорів для канону зображення, так як кожен колір несе свою розповідь і свій зміст¹⁴. Що дуже важливо для ікон Христа, Богородиці та поодиноких зображень святих чи подій – це надпис. Вірний, що підходить до ікони, повинен свідомо розуміти і бачити, до кого

¹⁰ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа. Икона и иконописцы*, Москва: Паломник 2002, с. 140.

¹¹ «Людське іменування ікони є, так би мовити, проектом для церковного іменування, проте воно не може замінити церковного іменування. Людське іменування ікони, на відміну від церковного, не розкриває її правдивої іконічності та не може вважатися достатньою підставою для уможливлення молитовного вжитку цієї ікони – її права називатися іконою в автентичному розумінні слова. Церковне іменування ікони кардинально відрізняється від людського іменування ікони чи картини. Церковне іменування – це благословення і освячення ікони, тобто надання їй Церквою завершеності і можливості бути вживаною для богочитання. Церковне іменування ікони конче необхідне для її завершення – уможливлення молитовного вжитку і в церкві, і вдома.» Пор: П. САБАТ, *«Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції»* // *Metron (Метрон)* № 12 (2015), с. 64.

¹² Т. ШПІДЛІК – М. РУПНІК, *Про що розповідає ікона*, с. 10.

¹³ М. БАРЦДА, *«Іконографія та її значення»* // *Іконографія Свято-Миколаївської Церкви*, Торонто: Свято-Миколаївська Парафія 2002, с. 17.

¹⁴ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 59.

він приходить із молитвою, щоб часом не сплутати ту чи іншу подію та щось почерпнути для себе та духовно збагатитися¹⁵.

3.2. БОГОСЛОВ'Я ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО НА ІКОНАХ

3.2.1. Іконографічний канон зображення апостола у Східній традиції

Зображення апостолів було не менш важливим, ніж зображення інших святих. Перші ікони учнів Христових знаходимо з самих початків, а в ході історії їх почитання піднялось на високий рівень. Ще в 731 році на Римському Синоді говорили про почитання ікон. Цей синод поставив зображення апостолів на один рівень із зображенням Пресвятої Богородиці і її Сина Ісуса Христа¹⁶. Це посприяло розвитку написання ікон в честь апостолів, що у свою чергу вплинуло на формування канону, що до їх зображень. Знаходимо ранні ікони в честь святих апостолів, ще до іконоборчого періоду. Проте після «положення про ікони» святого Івана Дамаскина, ікона святих апостолів прийшла офіційно до Вселенської Церкви, серед яких всехвальний апостол Андрей Первозванний¹⁷.

Говорячи про загальні канонічні риси зображення апостола, можемо виокремити такі важливі ознаки. Можливим, але не обов'язковим, на іконі є зображення ковчегу, що служив також рамкою для ікони¹⁸. Лик та пропорції тілобудови не реалістичні, що несе в собі зміст переміни святого – він уже переображений у воскресіння у Господі¹⁹. Лик не може бути профільно обернутим, він має бути частково або повністю фронтальним – тільки так

¹⁵ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 592.

¹⁶ Римський Синод 731 року: «У майбутньому, якщо хтось зніме, знищить, збезчестить або зневажить зображення Господа нашого, зображення Його Святої Матері або апостолів [...], то не зможе приймати Тіла і Крови Господа нашого й буде вилучений з Церкви.» Пор: К. КЛЯВЗА, *Богословська герменевтика ікони, серія 7 «логос»*, Львів: Свічадо 2009, с. 125.

¹⁷ *Православные иконы*, Москва: Полигон 2006, с. 21.

¹⁸ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 77.

¹⁹ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богословя та духовність ікони*, Львів: Свічадо 2008, с. 171.

вірний відчує спілкування із святим, що зображений на іконі²⁰. Можемо зауважити, що візуально апостол Андрей схожий з апостолом Петром. Так роблять навмисно задля того, щоб підкреслити їхню кровну близькість як братів²¹. Часто зображають їх у дзеркальних кольорах одягу, щоб також виразити цю близькість²². У зображенні дещо більших очей святого можемо відчитати його глибоке бачення найглибших таємниць Господніх²³. Обов'язковим для східної ікони в зображенні святого є німб. «Німб – золоте саяво навкруг голови святого лику, який показує Божественну Славу святого»²⁴. Важливо пригадати книгу, яка зображується у формі кодексу, або сувій, що теж притаманно в зображенні святих апостолів, як посланців Христових²⁵. Також важливим елементом ікони є підпис – ім'я того, хто зображений на цій іконі. Це дає впевненість вірному, який стоїть перед нею, в тому, що він почитає саме того святого, до якого приступив²⁶.

3.2.2. ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО НА СВЯТИХ ІКОНАХ

Ще з самих початків виник особливий спосіб зображення всехвального апостола Андрея Первозванного. Його зображення є унікальним і легко впізнаваним з-поміж інших апостолів²⁷. Переважно його зображають з «сивим скуйовдженим волоссям і з не дуже довгою густою бородою»²⁸.

²⁰ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богослов'я та духовність ікони*, с. 171.

²¹ И. ЯЗЫКОВА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, Москва: БИИ 2011, с. 47.

²² И. ЯЗЫКОВА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 47.

²³ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богослов'я та духовність ікони*, с. 171.

²⁴ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 77.

²⁵ *Иконография святых* // <http://www.hram-feodosy.kiev.ua/iconograf_sv.htm>, (25 листопада 2018).

²⁶ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 77.

²⁷ Саме найдавніші зображення всехвального апостола Андрея, створили для усього християнського сходу вигляд, який стараються зберегти по сьогодні, зображаючи Первозванного апостола. Серед тих ікон ми зустрічаємо візантійську ікону апостола Андрея, що датується 1195 роком, з собору святого Димитрія. Також вартує згадати ще одну візантійську фреску святого апостола з XIII століття, що є в соборі Протата в селищі Каріес, що на Афоні. Але фрески не єдині зображення які дійшли до нас по сьогодні. Ми також зустрічаємо срібні позолочені медальйони, з вилитим зображенням апостола Андрея, що датується X століттям, і є також виготовленим у Візантії. Пор: *Православные иконы*, с. 11-22.

²⁸ «Православная энциклопедия», с. 376.

Подекуди зустрічаємо його з довгою роздвоєною сивою бородою²⁹. Дивлячись на мозаїку центральної апсиди Собору Святої Софії в Києві, святого апостола Андрея відразу можна впізнати завдяки вигляду, який по-особливому виділяється на фоні інших апостолів³⁰. Об'ємна зачіска з сиво-голубим відтінком, широко розплющені очі, довірливий погляд того, хто першим ступив за Господом нашим Ісусом Христом³¹. Говорячи про лик апостола Андрея, можемо сказати, що зображали часто видовженим, із вдумливим та уважним поглядом, що символізує його інтелектуальну духовну зрілість³². Одягнений на іконі в хітон³³ з клавом³⁴ і в гаматій³⁵, що є традиційно для зображення апостола³⁶. За описом агіографів, «він не був малим по тілобудові, але високий, носатий, бровастий, і трохи згорблений»³⁷. Його важко спутати з іншими апостолами, оскільки для нього і апостолів Петра і Павла іконописці дали індивідуальний образ³⁸ який легко запам'ятовується³⁹. Часто його представляють із книгою в руках, проте після іконоборчого періоду його почали здебільшого зображати із сувоєм у руці⁴⁰. Це символізує його місіонерську і проповідницьку діяльність⁴¹. У зображенні апостолів зображення книги або сувою було традицією так само, як німб чи апостольський одяг⁴². Також, особливо на Київській Русі, його часто зображали з хрестом у руці, що був жезлом, а у

²⁹ І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, Москва: БИИ 2011, с. 199.

³⁰ *Додаток № 2.1.*

³¹ І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 193.

³² І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 197.

³³ «Хітон (грец.) – верхня одежа у вигляді сорочки». Пор: С. АЛЕКСЕЕВ, *Энциклопедия православной иконы. Основы богословия иконы*, Санкт-Петербург: Сатись держава 2004, с. 329.

³⁴ «Клав або клавый (лат. – полоса) нашита вертикальна полоса на хітоні – знак розрізнення римських громадян. Клав в іконографії – символ чистоти і досконалості. Також клав пояснюється як знак післанництва, [...] месіанська роль. Таку нашиту полосу можна зустріти на іконах Спасителя і святих апостолів – проповідників Слова Божого». Пор: С. АЛЕКСЕЕВ, *Энциклопедия православной иконы*, с. 317.

³⁵ «Гаматій (грец. – плащ) – прямокутний кусок тканини у вигляді плаща. Використовувався в якості верхнього одягу». Пор: С. АЛЕКСЕЕВ, *Энциклопедия православной иконы*, с. 310.

³⁶ «Православная энциклопедия», с. 376.

³⁷ «Православная энциклопедия», с. 377.

³⁸ «Він часто зображається вкрай експресивним, патетично схвильовано, з розпатланим білим волоссям, яке розвівається, що в цілому взагалі не характерно зображений (апостол Андрея Первозванного) для іконописної традиції». Пор: І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 190.

³⁹ І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 190.

⁴⁰ «Православная энциклопедия», с. 377.

⁴¹ І. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 191.

⁴² С. АЛЕКСЕЕВ, *Зримая истина*, Санкт-Петербург: Ладан 2006, с. 153.

горі мав хрест. Такого типу ікону можемо зустріти в Каплиці Собору Пресвятої Богородиці, в Святоуспенській Унівській Лаврі. Апостол Андрей зображений із рівноапостольним Володимиром Великим та святим Йосафатом Кунцевичом. Сам апостол представлений темноволосим та з довгою бородою і, як вище було сказано, із хрестом, що має довге закінчення аж до землі⁴³. Щоб пригадати про мучеництво святого апостола, його зображають з так званим Андрієвським Хрестом, який формою нагадує букву «X»⁴⁴. Зображення страстей, розп'яття всехвального апостола Андрея первозванного було більш поширене у Західній Церкві⁴⁵.

3.2.3. БОГОСЛОВ'Я КОЛЬОРУ НА ІКОНАХ В ЧЕСТЬ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Важливо говорити про колір в іконографії, оскільки колір є символічним і також несе в собі певний зміст⁴⁶. Він пройшов великий шлях розвитку і зараз є невід'ємною частиною візантійської іконографії, з якої ми почерпнули чимало⁴⁷.

Коли ми зустрічаємо золоте тло, тобто золотий або жовтий фон, у східній іконографії це символізує присутність Бога і його ласки⁴⁸. Також золото несе в собі зміст світла або є самим світлом, (про що, згадувалось вище) та походить від Бога⁴⁹. На іконі золоте тло зустрічаємо не лише на задньому фоні, але і в одязі святого та на інших предметах. Таким чином іконописець підкреслює в цих речах «Божу благодать, яка проймає наповняє

⁴³ *Розписи в Святоуспенській Унівській Лаврі* / упоряд. Й. Вадюк – М. Лемик, Львів: Свічадо 2010, с. 76.

⁴⁴ «Православная энциклопедия», с. 377.

⁴⁵ «Православная энциклопедия», с. 377.

⁴⁶ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 59.

⁴⁷ В. ОВСІЙЧУК, *Українське малярство X-XVIII століть, проблеми кольору*, Львів: Інститут народознавства Національної Академії Наук України 1996, с. 16.

⁴⁸ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богословя та духовність ікони*, с. 172.

⁴⁹ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 50.

цілу особу»⁵⁰. Щоб виокремити Божу Силу і Славу, використовується також срібло та білий колір⁵¹.

Говорячи про богослов'я кольору одягу святого апостола Андрея, важливо сказати, що здебільшого його зображають в червоному хітоні і темно-зеленій гамантії⁵². Ці кольори також несуть у собі певний зміст, підкреслюючи риси святого апостола Андрея Первозванного. Наприклад, червоний колір символізує Божу енергію, яка направляла святого апостола в далекі міста різних країн. Також це колір динамізму, тобто руху, життєдайної сили, перемоги над смертю і колір мучеництва⁵³. Говорячи про зелений колір, варто зазначити, що він символізує силу Духа Святого, який зійшов на апостола Андрея в день П'ятидесятниці і супроводжував його продовж усього шляху⁵⁴. Існують також інші види зображень святого апостола Андрея, де його також асоціюють із зеленими ризами, проте другим кольором не є червоний але жовтий, що символізує Божу славу і благословення у всіх ділах всехвального апостола Андрея⁵⁵.

Важливо зазначити, що не лише колір відіграє важливу роль у богослов'ї ікони, але і світло, яке також має своє джерело. Якщо в мистецьких творах та різного роду картинах світло є більш природне і виходить від якогось джерела світлового потоку, створюючи природні тіні, то на іконі цього нема. Оскільки сам Господь є Світлом, у якому немає жодної темряви⁵⁶. Сама постать, що зображена на іконі, є джерелом цього світла. Це світло нібито виходить з ікони на глядача, який спостерігає за іконою того чи іншого святого⁵⁷. Проте самого джерела світла спостерігач не бачить, бо світло не явне, а з'являється начебто із самого нутра святого⁵⁸.

⁵⁰ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 595.

⁵¹ *Православные иконы* с. 22.

⁵² «Православная энциклопедия», с. 377.

⁵³ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богослов'я та духовність ікони*, с. 174.

⁵⁴ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богослов'я та духовність ікони*, с. 174.

⁵⁵ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 199.

⁵⁶ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 77.

⁵⁷ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 59-61.

⁵⁸ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 77.

3.3. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ІКОНИ В ЧЕШТЬ СЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО У КИЇВСЬКІЙ ЦЕРКВІ В ХОДІ ХІ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

У цьому підрозділі будемо розглядати зародження та історичний розвиток зображення святого всехвального апостола Андрія Первозванного на іконі у Київській Церкві.

Перед тим, як описати розвиток ікони в Київській Церкві, варто коротко ознайомитися із історією появи ікони у Вселенській Церкві. Найдавніші фрески апостола Андрія Первозванного знаходимо з IV-VI столітті в катакомбах Єгипту⁵⁹. Великим поштовхом для написання ікон в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного стало перенесення його святих мощей з Патрів до Константинополя в храм святих апостолів⁶⁰. Проте ще більшим поштовхом для розвитку вшанування святого апостола був напад на Константинопіль хрестоносців. Щоб підняти Візантійську Церкву на рівень з Римською, візантійці віддавали честь апостолу Андрею як апостолові Константинопільської Церкви. Після того масово почали створюватися безліч храмів в честь святого апостола Андрія Первозванного із житійними розписами святого, що дало новий поштовх для розвитку іконографії святого апостола Андрія Первозванного⁶¹.

Говорячи про Київську Русь, можна сказати, що із самих найдавніших початків зародження іконографії зображенню апостола Андрія надавали особливе значення⁶². Іконографія святих зароджується на Київській Русі із почитанням перших святих цих земель⁶³. А говорячи про почитання апостола Андрія на Київських землях, варто сказати воно починає утверджуватися з XI століття⁶⁴. До одних з перших зображень всехвального

⁵⁹ «Православная энциклопедия», с. 376.

⁶⁰ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 189.

⁶¹ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 192.

⁶² И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 193.

⁶³ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 140.

⁶⁴ В. РИЧКА, «Андрій Первозванний» // Енциклопедія історії України, том 1 (А-В), Київ: Наукова думка 2005.

апостола, що дійшли до наших днів, можемо віднести мозаїку Собору Святої Софії Київської, датованої 1046 роком⁶⁵. У святилищі храму зустрічаємо зображення Пресвятої Євхаристії, де Христос як Архиєрей роздає своїм апостолам своє тіло і кров під виглядом хліба і вина. З обох боків божественного престолу зображенні апостоли і серед них, дивлячись на апостолів, що праворуч від Спасителя, апостол Андрей зображений четвертим. Перед ним ближче до Ісуса Христа стоять верховні апостоли Петро і Павло та чотири Євангелиста⁶⁶, після яких за гідністю приступає всехвальний апостол Андрей⁶⁷. Менш ніж за сотню років після хрещення у Києві був зведений собор, який також зберіг ікону святого апостола Андрея Первозванного до сьогодні. Йдеться про Михайлівський Золотоверхий собор (1112 року), який має схожу на собор Святої Софії композицію, на якій бачимо зображеного апостола Андрея⁶⁸.

Після написання Нестором Літописцем найвідомішого твору Київської Русі – «Повісті минулих літ», прослава та іконографія святого всехвального апостола Андрея набула нового розвитку і величності на теренах Київської Русі. В особливу чергу почали ілюструвати розповідь із літопису, де апостол Андрей благословляє Київські гори⁶⁹.

Важливу роль у розвитку зображення апостола Андрея в Київській Русі відіграли князі, які, починаючи із XI століття, брали собі святого апостола Андрея Первозванного як особливого заступника і патрона⁷⁰. Наприклад, Всеволод, син Ярослава Мудрого, у 1030 роках отримує при хрещенні ім'я Андрій – так само і наступні покоління в роді Мономаховичів один за одним отримують ім'я при Хрещенні в честь святого апостола Андрея

⁶⁵ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 193.

⁶⁶ Розглянувши детальніше це зображення, то можемо дослідити що в ряді де стоїть апостол Андрей Первозванный першим від Ісуса Христа ми бачимо апостола Павла, в слід за ним двох євангелистів Матей і Марко, а після них іде брат верховного апостола Петра – Андрей. Пор: И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 194.

⁶⁷ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 193.

⁶⁸ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 193.

⁶⁹ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 195.

⁷⁰ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, 195.

Первозванного⁷¹. Можемо зустріти на княжих печатках Мономаховичів зображення святого апостола Андрея, який представлений на них одягненим в «апостольський одяг і з жезлом в руках»⁷², інколи з хрестом⁷³. Ці печатки використовувались для підтвердження найважливіших княжих документів того часу⁷⁴.

Наступним етапом розвитку зображення апостола Андрея на Русі є початок створення високих іконостасів (XIV-XV століття), де поміщається апостольський ряд в чині моління, серед яких також зустрічаємо святого апостола Андрея⁷⁵. Варто також коротко згадати утворення і розповсюдження зображення страстей апостола Андрея Первозванного, яке, можливо, було більш популярне на Заході і на Російських землях та почало активно розвиватися із XVII століття⁷⁶. Це пов'язано із перевезенням мощей з Греції на Руські землі: біля цих мощей ставилися ікони страстей апостола Андрея, що почали набувати популярності з XVII століття⁷⁷.

3.4. ОСНОВНІ ВИДИ ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО НА ІКОНАХ

3.4.1. ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО НА ІКОНІ ПРЕСВЯТОЇ ЄВХАРИСТІЇ (АПСИДА)

Раніше у цій науковій роботі ми згадували про тип зображення апостола Андрея на іконі «Причастя апостолів» чи іконі «(Пресвятої) Євхаристії» аж по сьогодні⁷⁸. У літургійні редакції ікона Пресвятої Євхаристії є іконою

⁷¹ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 196.

⁷² И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 196.

⁷³ Додаток № 2.2.

⁷⁴ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 196.

⁷⁵ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 197.

⁷⁶ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 200.

⁷⁷ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 200-201.

⁷⁸ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 614.

«Тайної Вечері»⁷⁹. У деяких храмах можемо побачити, що місце для святих апостолів є у святилищі та за вівтарем – серед них можемо зустріти апостола Андрея Первозванного, який зазвичай стоїть біля апостола Йоана Богослова⁸⁰. Це давня традиція Східної Церкви – зображати за головним престолом храму ікону Пресв'ятої Євхаристії⁸¹. Варто згадати мозаїку з монастиря Святої Катерини на Синаї, датовану VI століттям. Де у святилищі храму є ікона Пресвятої Євхаристії, де апостол Андрей займає особливе місце разом із апостолом Павлом⁸². Як було сказано вище, ікона Пресвятої Євхаристії традиційно знаходиться в середній частині святилища⁸³. В Українській іконографії ще раз згадаємо мозаїку Святої Софії Київської, де серед апостолів чітко бачимо всехвального апостола Андрея Первозванного. Варто звернути увагу на поставу святого апостола: його «права рука приложена до грудей що є символом прийняття Божого благословення, а ліва завмерла в положенні деісусного предстояння, що символізує повну готовність і смирення», щоб служити Його Святим Тайнам⁸⁴. Хоч і святих апостолів переважно не підписують в іконі Пресвятої Євхаристії, проте за традиційним іконографічним стилем можна впізнати серед усіх саме святого апостола Андрея. З-поміж деяких храмів УГКЦ міста Львова можемо виокремити храм Святої Анни⁸⁵, де також бачимо традиційне зображення пресвятої Євхаристії у святилищі храму. Серед усіх апостолів ми можемо чітко впізнати святого апостола Андрея, який стоїть другим після свого брата Петра⁸⁶. Також дану ікону можемо побачити на

⁷⁹ П. САБАТ, «Ікона “Тайна вечеря”» // сайт: *Радіо Воскресіння*, 12 квітня 2012, <<http://www.rr.lviv.ua/podcasts/proponidi-ta-duhovni-nauku-403/>> (дата звернення: 20.11.2018).

⁸⁰ ИЗДАНИЕ ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННАГО КОМИТЕТА ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О РУССКОЙ ИКОНОПИСИ, *Иконописный сборникъ, съ 23 рисунками въ текстѣ. Выпуск II*, Санкт-Петербургъ: Типографія И. Генералова 1908, с. 90.

⁸¹ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 83.

⁸² И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 190.

⁸³ ИЗДАНИЕ ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННАГО КОМИТЕТА ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О РУССКОЙ ИКОНОПИСИ, *Иконописный сборникъ*, с. 90.

⁸⁴ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 194.

⁸⁵ Храм Святої Анни УГКЦ, м. Львів, вул. Городоцька 32.

⁸⁶ *Додаток № 2.3.*

розписах у храмі Львівської Духовної Семінарії Святого Духа УГКЦ⁸⁷ та в каплиці Св. Йоана Богослова, Філософсько-богословського факультету, Українського Католицького Університету⁸⁸.

3.4.2. ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО В АПОСТОЛЬСЬКОМУ РЯДІ (ІКОНОСТАС)

Іконостас є іконою ікон, іншими словами – «свята стіна»⁸⁹. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви порівнює святилище з небом, а храм вірних – із Христовою Церквою. Тут, на землі, між ними є іконостас, що є не переступною стіною, але дверима до неба для людей⁹⁰. «Іконостас є не лише об'єктом молитовного споглядання, але є і самим об'єктом молитви»⁹¹. У центрі іконостасу зображений Христос Пантократор, до якого звернені усі святі, зображені на іконостасі, разом із вірними у храмі, що спільно приносять Богові вселенську молитву церкви⁹². «Ця молитва є зараз і звершиться аж на Страшному Суді»⁹³.

Апостольський чин в іконостасі з'являється аж у XVII столітті за патріарха Нікона в Московській Церкві⁹⁴. Він є третім рядом іконостасу і традиційно називається «Деїсіс»⁹⁵ (δέησι), що в перекладі з грецької – моління⁹⁶. По центрі цього ряду Ісус Христос, ікона якого є або Спас в Силах, або Христос Пантократор. По обидві сторони зображено дванадцять апостолів, які в молитві звернені до Христа, або інколи звернені до вірних, що споглядатимуть іконостас⁹⁷. На початку цей чин включав у себе різного

⁸⁷ Додаток № 2.4.

⁸⁸ Додаток № 2.5.

⁸⁹ К. КЛЯВЗА, *Богословська герменевтика ікони*, с. 59.

⁹⁰ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 600-601.

⁹¹ А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 91

⁹² А. СТРИЖЕВ, *Богословие образа*, с. 88.

⁹³ С. АЛЕКСЕЕВ, *Зримая истина*, с. 225.

⁹⁴ И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа*, с. 71.

⁹⁵ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 607.

⁹⁶ И. ЯЗИКОВА, *Со-творение образа*, с. 70.

⁹⁷ Я. КРЕХОВЕЦЬКИЙ, *Богословя та духовність ікони*, с. 179.

роду чини, зображенні по ієрархії, але з часом він переріс у ряд, який отримав назву «“апостольський чин”», де святий апостол Андрей зазвичай стоїть разом із Йоаном Богословом⁹⁸. Святий апостол традиційно тримає в руках книгу, а інколи сувій⁹⁹. На більшості іконостасів ми зустрічаємо саме таке зображення святого. До прикладу, можемо проілюструвати ікону апостолів з Богородчанського іконостасу, що датується XVII-XVIII століттям¹⁰⁰. З XVII століття можемо навести приклад також іконостасу церкви Різдва Христового що у м. Жовква¹⁰¹. На ньому ми також бачимо святого апостола Андрея Первозванного, зображеного у повний ріст, з пишною темною бородою та сувоєм в руці¹⁰². Також схожі зображення святого апостола Андрея в чині моління знаходимо на іконостасах ще із XVI століття, що дає змогу підреслити, що даний чин скоріше постав в Київській Церкві ніж у Московській¹⁰³. Серед них вартує згадати іконостас церкви Успіння Пресвятої Богородиці села Наконечне, Львівської області, де апостол Андрей зображений із апостолом Яковом, які обидва в руці тримають сувій¹⁰⁴. Дивлячись на іконостаси, створені в XX – на початку XXI століття, можемо побачити доданий Андріївський хрест, який зображають або позаду апостола, або у руках святого апостола Андрея Первозванного. Такі іконостаси знаходимо в храмах УГКЦ м. Львова, а саме у храмі Переображення Господнього¹⁰⁵ та храмі священномученика Йосафата¹⁰⁶.

⁹⁸ «Православная энциклопедия», с. 377.

⁹⁹ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 197-198.

¹⁰⁰ Богородчанський іконостас знаходиться на виставці з 2013 року в Національному Музеї ім. митр. Андрея Шептицького, (Додаток № 2.6).

¹⁰¹ Іконостас є перенесений до церкви Бобору Пресвятої Богородиці с. Скварява-Нова Львівської області.

¹⁰² Л. МІЛЯЄВ – М. ГЕЛИТОВИЧ, *Українська ікона XI-XVIII століть*, Державні зібрання України 2007, с. 397.

¹⁰³ М. ГЕЛИНОВИЧ, *Ікони Старосамбірщини XIV-XVI століть*, зі збірки *Національного Музею імені Андрея Шептицького*, Львів: Свічадо 2016, с. 128-129.

¹⁰⁴ Л. МІЛЯЄВ – М. ГЕЛИТОВИЧ, *Українська ікона XI-XVIII століть*, с. 260.

¹⁰⁵ Храм Переображення господнього УГКЦ, Вул. Краківська 21. (Додаток № 2.7).

¹⁰⁶ Храм свщ. Йосафата Кунцевича, Вул. Замарстинівська 134. (Додаток № 2.8).

3.4.3. ІНШІ ІКОНОГРАФІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО І ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Оскільки святий апостол Андрей мав безпосередній зв'язок з Ісусом Христом і є частиною євангельських подій та розповідей, то його часто можемо зустріти на празничних іконах того чи іншого свята. Майже ніколи кожного із цих апостолів на таких іконах не підписують, тому визначити на тій чи іншій іконі саме Андрея Первозванного нелегко, але це можливо завдяки його відомому вигляду, що став вже канонічним. Всехвальний апостол Андрей, починаючи з кінця XV століття, почав виділятися серед інших персонажів і апостолів¹⁰⁷. Говорячи про дванадцять церковних свят, варто згадати тільки деякі ікони, серед яких подекуди виділялася постать Первозванного апостола. Серед інших апостолів святого апостола Андрея ми бачимо в іконі Воскресіння Лазаря, Вхід Господній у Єрусалим, Вознесіння Господнє¹⁰⁸, Зіслання Святого Духа, та Успіння Пресвятої Богородиці¹⁰⁹. В іконі Страшного суду, якщо придивлятися детальніше в місце раю, де сидять святі апостоли, також можемо зустріти апостола Андрея, що сидить четвертим після апостола Марка і веде бесіду з євангелистом Лукою¹¹⁰. Важливо сказати, що в цій іконі є підписи, завдяки яким легко можемо впізнати, де зображений кожен із апостолів Христових.

Одним із найпопулярніших зображень апостола Андрея є його зображення з хрестом. Такі ікони, як було вище згадано, зустрічаємо на різних іконостасах, настінних фресках, зображеннях в літургійних книгах тощо. Говорячи про літургійні книги, варто сказати, що починаючи з

¹⁰⁷ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 198.

¹⁰⁸ Проілюструємо розпис Вознесіння Господнього, що знаходиться у святилищі храму Львівської Духовної Семінарії Святого Духа, де з обох боків святилища бачимо Богородицю, апостолів і ангелів а посередині Ісуса Христа, що возноситься на небо. Апостол Андрей зображений навпроти Богородиці у другому ряді апостолів, по середині. (*Додаток № 2.9*).

¹⁰⁹ Звернувши увагу на ікону Успіння Пресвятої Богородиці що з селеща Смільник 1547 року, можемо побачити що святий апостол Андрей Первозванний зображений двічі на цій іконі. В перше він зображений у низу, разом з усіма апостолами, що оплакують приснодіву, а вдруге на небі у хмарі, де кожен апостол зображений окремо з ангелом у колі. Пор: І. ІВАНЧО, *Ікона і літургія*, с. 465.

¹¹⁰ *Додаток № 2.10*.

*Львівського Анфологіону 1643 року*¹¹¹, зустрічаємо часто зображення апостола Андрея з його Х-подібним хрестом на початку стихир свята¹¹². Саме в цьому Анфологіоні на ілюстрації на передньому плані чітко бачимо святого апостола з хрестом, а на задньому плані – його сцени мучеництва і мучителя. Також бачимо місто, яке зображене, мабуть, крізь призму майбутнього часу, що стало християнським – з церквами і хрестами. Також схожі зображення зустрічаємо на фресках, що були як колись, так збереглися і зараз по різних церквах УГКЦ в Україні та за її межами. Добрим прикладом цього типу служить зображення святого апостола Андрея Первозванного в українській парафії в Канаді, де святий апостол зображений разом із апостолом Яковом та іншими кількома апостолами, які готові віддати своє життя за Христа Бога нашого¹¹³. Апостол Андрей правою рукою вказує угору, а в лівій руці тримає сувій. Позаду нього традиційно бачимо хрест, що зображався буквою «Х»¹¹⁴. Схожу композицію також з Андрієвським хрестом бачимо в храмі Христа - Чоловіколюбця у місті Жовква, де чітко видно апостола Андрея серед інших учнів Господа нашого Ісуса Христа¹¹⁵. Говорячи про зображення святого апостола з хрестом, варто згадати сцени страстей, які більше любили зображати в Західній церкві. Ці релігійні зображення мучеництва всехвального Андрея Первозванного не так часто можемо знайти, але у Львові присутнє таке зображення і в храмі, що названий в честь святого апостола Андрея Первозваного і є колишнім храмом та монастирем Бернардинів¹¹⁶. Тут бачимо більш реалістичне зображення, у якому апостол Андрей ніби сам тягнеться до свого хреста, бажаючи віддати життя за свого Спасителя і Господа Ісуса Христа¹¹⁷. Чимось неймовірним, і цікавим було зображення апостола Андрея,

¹¹¹ Служба свята Служба свята святого апостола Андрея Первозванного // *Анфол. Львів., 1643*, арк. 197.

¹¹² *Додаток № 2.11.*

¹¹³ М. БАРИДА, «Іконографія та її значення» с. 49.

¹¹⁴ М. БАРИДА, «Іконографія та її значення» с. 137.

¹¹⁵ Ю. БУЦМАНЮК, *Стінопис Жовківської церкви Христа – Чоловіколюбця*, Львів: Місіонер 2006.

¹¹⁶ Храм святого апостола Андрея Первозванного УГКЦ, м. Львів, Площа Соборна 3А.

¹¹⁷ *Додаток № 2.12.*

мальованого з лику митрополита Андрея Шептицького¹¹⁸. Ікона була написана для храму Святого Миколая що у м. Золочів на початку ХХ століття¹¹⁹.

Також, як вже було вище згадано, зустрічається часте зображення апостола Андрея із хрестом у руці, який має довге закінчення. Одні з найдавніших таких зображень зустрічаємо на Афоні в монастирі святого апостола Павла, що датується ХV століттям¹²⁰. Говорячи про Україну, пригадаємо зображення апостола Андрея в Успенському Унівському монастирі, про який згадувалося раніше, а також ікону апостола Андрея Первозванного Української церкви Канади. Ця ікона особлива тим, що навколо апостола на ковчезі зображені святі, які мають відношення до Київської Церкви. Бачимо на ній Рівноапостольних Володимира і Ольгу, святих Кирила і Methodія, преподобних Антонія і Теодозія Печерських, а також мучеників Бориса і Гліба. У верхній же частині ікони на ковчезі бачимо Ісуса Христа і предстояння перед ним Богородиці і Йоана Предтечі¹²¹.

Серед числа різних ікон де є зображений апостол Андрей зустрічаємо часті також зображення спільної ікони обох братів, Петра і Андрея, які є покровителями обох церков – Візантійської та Римської. Їхня спільна ікона, що здебільшого зображена в поцілунку чи у великій близькості, символізує єдність обох Церков¹²². Загалом часто в східному іконописі можемо зустріти поряд обох братів: чи то на іконостасах, чи то на інших іконах апостолів, а

---

¹¹⁸ Додаток № 2.13.

¹¹⁹ «Із ікон дивиться Андрей Шептицький. Вівтар ХVІІІ ст. без якихось суттєвих змін зберігся до початку ХХ ст., коли його на замовлення пароха, отця Степана Юрика, оновив Модест Сосенко. Митець працював у храмі протягом 1911-13 рр. і додав у намісний ряд замість празничної ікони «Святий Миколай» ікону «Андрій Первозванний». [...] «На той час найкращим прототипом для зображення апостола Андрія була постать Митрополита Андрея Шептицького.» [...] Відтак на присутніх у храмі споглядав Митрополит: очі — сумні, у правій руці тримає Святе Письмо, лівою притримує «Андріївський хрест». Тепер ікона перебуває у Національному музеї у Львові.» Пор: В. МОРОЗ, «Найдавніша церква Золочева» // РІСУ, 15 січня 2011, <https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40174/> (дата звернення: 29 листопада 2018).

¹²⁰ ИЗДАНИЕ ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННОГО КОМИТЕТА ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О РУССКОЙ ИКОНОПИСИ, *Иконописный сборник*, с. 90.

¹²¹ Д. СТЕПОВИК, *Мистецтво ікони*. Рим Візантія Україна, Київ: Наукова думка 2008, с. 389.

¹²² И. ЯЗЫКОВА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 49.

також подекуди їх зображають сидячими поруч у день П'ятидесятниці, коли Дух Святий зійшов на них¹²³.

Варто згадати також релігійне зображення, яке особливо прижилось в Київській Церкві, на якому зображають святого апостола Андрея, що ставить хрест на горі та благословляє майбутню землю Києва. Таку ікону, як правило, зображають дуже чітко: бачимо святого апостола Андрея, у якого в одній руці хрест, а в іншій сувій або книга, позаду нього майбутній Київ, вкритий безліччю церков¹²⁴. Згадуючи Свято-Миколаївський храм, що в Торонто, варто згадати ще одну ікону присвячену всехвальному апостолу Андрею Первозванному. Йдеться про ікону, де зображено святого апостола на київських горах, який разом із учнями ставить святий хрест і благословляє як архиерей обома руками це місце¹²⁵. Цю ікону знаходимо в центральній стіні притвору, де біля неї символічно розміщено ще одну ікону – «Хрещення України» як символ здійснення пророцтва святого апостола Андрея¹²⁶. За символікою і зображенням можемо відчитати в цьому зображенні риси чогось давнього, що майже точно передає схему і композицію ікони Воздвиження Чесного і Животворного Хреста Господнього¹²⁷.

Зображення святого апостола Андрея відкривають для нас живе спілкування із ним. Через ікону цього святого можемо прославляти того «якого ім'я святкуємо, і верховного послідувача Церкви, Петрового родича возхвалім, бо, як давно тому, так і нині до нас закликав: Прийдіть – ми знайшли, кого бажали»¹²⁸.

¹²³ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 191.

¹²⁴ Такі зображення ми можемо знайти в каталозі Жолтовського, а також можемо побачити велике зображення у храмі Переображення господнього що у м. Львові (Вул. Краківська 21) (*Додаток № 2.14*). Пор: П. ЖОЛТОВСЬКИЙ, *Малюнки Києво-Лаврської Майстерні. Альбом-Каталог*, Київ: Наукова думка 1982, с. 72.

¹²⁵ М. БАРИДА, «Іконографія та її значення» с. 165.

¹²⁶ М. БАРИДА, «Іконографія та її значення» с. 53-54.

¹²⁷ И. ШАЛИНА, *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, с. 195.

¹²⁸ Кондак в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного // *Прийдіте поклонімся*, 2012, с. 722-723.

ВИСНОВКИ

У цій праці ми дослідили свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного в літургійній традиції УГКЦ. Дослідження провели шляхом огляду життя всехвального апостола Андрея, його місій і аналізу літургійних текстів свята та іконографії. Почитання апостола Андрея Первозванного важливе, оскільки, за легендами, він вважається апостолом України та особливим заступником християн Київської Церкви.

Зробивши короткий історично-богословський аналіз цього свята, нам вдалось розкрити його важливість у літургійному році УГКЦ, представити значущість самої особи апостола Андрея Первозванного та корисність святкування його в літургійній традиції УГКЦ.

Магістерська праця поділена на три розділи, які глибоко розкривають тему роботи. У першому розділі ми розглянули історичні підстави свята, тобто дослідили життя всехвального апостола Андрея Первозванного, його почитання і вшанування в Церкві. Особливим моментом цього розділу – аналіз легенди про апостола Андрея: як той, будучи на Київських горах, благословив їх, поставивши хрест. Цей символ робить апостола Андрея особливим заступником і захисником Київської Церкви.

У другому розділі було представлено історичний розвиток свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного в літургійній традиції УГКЦ. Досліджуючи літургійні тексти цього свята, ми зосередили свою увагу на літургійних текстах XVII-XXI століть. У цьому розділі методом порівняння було здійснено аналіз змінних частин богослужінь добового кола свята в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного: *Великої Вечірні, Утрени, Божественної Літургії* на основі літургійних текстів XVII-XXI століть. У цьому розділі нам вдалось дослідити, що свято в честь святого всехвального апостола Андрея Первозванного вперше появилось в друкованому виданні – *Київського Анфологіону 1619 року*. Це

дає підставу міркувати, що свято вшановувалося ще до початку XVII століття. Дотепер свято існує в літургійній традиції УГКЦ. Звертаючись до друкованих видань, можемо зробити висновок, що свято в честь святого всехвального апостола Андрея було литійним аж до кінця XVIII століття. Починаючи із XIX століття і до сьогодні воно святкується як поліелейне. Застосовуючи метод порівняльного аналізу богослужбових книг різних століть, можемо зробити висновок, що тексти майже не змінилися аж до кінця XVIII століття. Після цього тексти просто зникають, а устави приписують брати загальні літургійні тексти апостола і дотепер. На нашу думку, зникнення першоджерельних текстів свята з ужитку в УГКЦ спричинено тим, що Унійна Церква із XVIII століття по сьогодні не має перевидання книг Мінеї, яка б містила дані стихири. Не знаходимо текстів цього свята що до змінних частин *Великої Вечірньої* та *Утрени* в *Молитвослові 1975 року*, та в *Молитвослові 1990 року*. Що до змінних частин *Божественної Літургії* можемо побачити, що їх тексти майже не змінилися від давніх, лише були перекладені, а дещо було добавлено – йдеться про «*Богородичний*» та стихи на «*Алилуя*».

У третьому розділі ми здійснили історично-богословський аналіз ікони всехвального апостола Андрея Первозванного. Розглянули перші зображення святого апостола Андрея, що походять з Греції, де його особливо почитають як засновника Візантійської Церкви. Було досліджено основи зображення апостола Андрея, яке прийшло до нас, на Київські землі, від самого початку розвитку християнства. Також з'ясували, що існують різні типи зображення святого апостола на різних іконах, подіях, сюжетах та з різними постатями. Побачили, що апостол Андрей є невід'ємною частиною сучасного іконостасу та розпису святилища, здебільшого він стоїть відразу після верховних апостолів та євангелістів. У кінці розділу ми розглянули різні типи зображення святого, оглядаючи ікони, що містяться у храмах УГКЦ.

Підсумовуючи проведені дослідження, можемо зробити такі висновки:

1. У цьому дослідженні ми звернули увагу на те, що свято в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного в ході історії із литійного свята перетворилося на поліелейне. На нашу думку, таке применшення значимості святого недопустиме. Важливо повернути вшановування цього святого із правильно прекладеними усіма стихирами і літургійними текстами, так, як це було колись, однак із часом втрачено і забулося.
2. Щодо іконографії святого всехвального апостола Андрія Первозванного варто зазначити, що в літургійній традиції УГКЦ не завжди можна побачити чітко виокремленого апостола Андрія серед інших апостолів. Тому, пишучи ікону всехвального апостола Андрія, необхідно робити звичним його зображенням та зберігати канон, який сформувався протягом століть, а також зображати його із предметами, що вказуватимуть вірному на нього, а саме з хрестом у формі букви «Х» чи іншим йому відповідним знаряддям.

На нашу думку, ми досягли мети і виконали поставлені у цій праці завдання. Можемо лише підсумувати, що магістерська робота не є вичерпним дослідженням обраної теми. Однак вона може стати певним поштовхом для подальшого глибшого дослідження свята в честь святого всехвального апостола Андрія Первозванного в українських церквах Київської традиції.

Рімскаго, со всѣми Слѣжбѣми, Недѣльными и Празниными в Унѣвѣ
первое Тѣпом издадеа в ѡбнтели Оүспѣнїа Прѣстыа Бѣы, и всѣгда
Дѣы Мрїи Чинѣ Сѣого Васїлаа Великаго в лѣто ѡ Рождества Хѣа
„ѡѡг.

9. ЛЕИТОУРГИКОН сї ѣсѣтѣ СЛУЖБЕННИКЪ Содержащ в себѣ по чинѣ
Сѣыа Восточныа Цркви Антѣргїи, Іже вѣ Сѣыхѣ ѡѣз нашыхѣ
Іѡанна Златоустого, Васїлаа Великаго, и Григорїа Двоеслова Папы
Рімскаго, со всѣми Слѣжбѣми, Недѣльными и Празниными в Унѣвѣ
второе Тѣпом издадеа в ѡбнтели Оүспѣнїа Прѣстыа Бѣы, и всѣгда
Дѣы Мрїи Чинѣ Сѣого Васїлаа Великаго в лѣто ѡ Рождества Хѣа
„ѡѡм.
10. ЛЕИТОУРГИКОН сї ѣсѣтѣ СЛУЖБЕННИКЪ Содержащ в себѣ по чинѣ
Сѣыа Восточныа Цркви Антѣргїи, Іже вѣ Свѣтыхѣ Оѣецѣ нашыхѣ
Іѡанна Златоустого, Васїлаа Великаго, и Григорїа Двоеслова Папы
Рімскаго, со Слѣжбѣми, Недѣльными и Двїжнмыхѣ и не двїжнмыхѣ
и на кѣждо днѣ всего лѣта сѣыѣ и со нїими многими, сѣлѡ
полѣзными прилогн. Чинѣ и испрѣвнѡ положѣнныа вторїцею
Тѣпомѣ издадеа вѣ ѡбщежителномѣ Мнѣрѣ Сѣпраликомѣ, чинѣ
сѣаго Васїлаа Великаго в лѣто Гднѣ „ѡѡг.

11. ЛЕИТОУРГИКОН сї ѣсѣтѣ СЛУЖБЕННИКЪ Содержащ в себѣ по чинѣ
Сѣыа Восточныа Цркви Антѣргїи, иже вѣ Сѣыхѣ Оѣцѣ нашыхѣ Іѡана

Златоустого, Васи́ліа Вели́каго, ѿ Григѡ́ріа Двоелѡба Па́пы Рѣмскаго, съ Слѡже́аы, Недѣльными ѿ Празни́ными в Ѡбѣтели Оу́невскои чинѡ сѣаго Васи́ліа Вели́каго трѣтоѡ Тѣпом ѿзданѡ Рокѡ Мѡѡѡ.

12. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ сѣ ѡсѣтѡ СЛУЖЕБНИКѡ съ дерѡжащѡ въсебѣ починѡ Сѣыа Восточныа Цркви Антѡргѣи ѿже въ Сѣыхѡ ѡцѡ нашьыхѡ ѿѡанна Златоустого, Васи́ліа Вели́каго, ѿ Григѡ́ріа Двоелѡба Па́пы Рѣмскаго, съ всеми Слѡже́аы, Недѣльными ѿ Празни́ными. В Книльни Пѣрвое Тѣпоѡ ѿзданѡ, въ ѡбѣтели Сѣыа живоначалныа Трѡци Чинѡ Сѣого Васи́ліа Вели́: въ Лѣто ѡ Рожѣствѡ Хѣа. Мѡѡѡ.
13. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ сѣ ѡсѣтѡ СЛУЖЕБНИКѡ: Съдерѡжащѡ въсебѣ починѡ Сѣыа Восточныа [...]. Съпраслѡ Мѡѡѡ.
14. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ сѣ ѡсѣтѡ: СЛУЖЕБНИКѡ ѡ Антѡргѣи ѡ: Васи́ліа, ѿѡанна Златѡустѡ, ѿ преждещѣенныхѡ: [...]. Кѣевѡ Мѡѡѡ.
15. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ сѣрѣчѡ СЛУЖЕБНИКѡ содерѡжащѡ въ себѣ по чинѡ сѣыа кѡло́ческѡи восточныѡ Цркви АНТѡРГѣи ѿѡанна Златоустого, Васи́ліа Вели́каго ѿ Григѡ́ріа Двоелѡба, Па́пы Рѣмскаго, со всеми слѡже́аы недѣльными, ѡжеднѣвными, празничными ѿ ѡбцими сѣыамѡ. Пѣрваа Часть. Тѣпомѡ ѿ ѿднѣвѣнемѡ Ставропигѣйскаго ѿститѡѡта, при Цркви Оуспѣнѣиа Пресѣыа Бѡгородици. Въ лѣто ѡ Рожѣствѡ Хрѣтѡва, Мѡѡѡ.

16. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ *сирѣчь: СЛУЖЕБНИКЪ* содержáчьхъ въ себѣ по чинѣ стѣхъ востóчныхъ Цѣркве Лѣтѣргѣи ѣже во стѣхъ оцѣхъ нáшихъ: Їωáнна Златоустáгъ, Βασίλῃα Βελήκαгъ ѡ Гρηγόρια Δωδεσλόβα Πάπυ Рѣмскагъ со вѣкмѣи службамѣи недѣльнымѣи, ѣжеднѣвнымѣи, прázдничнымѣи ѡ ѡбщымѣи стѣхъ. Во Львóвѣ. Тѣпомъ ѡ ѡжднѣнѣемъ Стáвропóгѣйскагъ Инстѣтѣтá, при Цѣрквѣ Оѹспѣнїа Пресѣтѣа Бѣгородѣици. Въ лѣтѣ ѡ Рóждествѣ Хрѣтóва, мѣс. (1905).
17. *ἸΠΥ Ἡ ΒῚΛΠῚ* недѣламъ вѣго лѣтá, ѡ на Прáдникѣи Γάκῃа ѡ на пáмáтѣи Стѣхъ. Тѣнѣемъ Брáтѣствá Ὑσπε: Прѣч: Бѣомѣре. Львóвъ *мѣс.
18. *ἸΝΦΟΛΟΓΙΟΝ* [...]. Львóвъ *мѣлв.
19. *ἸΝΦΟΛΟΓΙΟΝ* [...]. Львóвъ *мѣлг.
20. *ἸΝΦΟΛΟΓΙΟΝ* [...]. СѢпрѣль *мѣпг.
21. *ἸΠΟΣΤΟΛ* [...]. Львóвъ *мѣчс.
22. *Апостол*. Львѣв 2008.
23. *Апостоли і Євангелїї на недїлї, празники і днї святих цїлого року*, Львов 1888.
24. *ἸΠΟΣΤΟΛῚ* сѣ ѣст: кнїга дѣáнїй ѡ посланїй стѣхъ Ἰπѣтѣлѣ, зá держáвы велїкагъ королá Стáнїслава Ἰνѣгѣтá [...]. Пóчáевъ *мѣпг.
25. *ἸΠΟΣΤΟΛῚ* [...]. Пóчáевъ *мѣжн.
26. *ΒΕΧΙΡΗΔ Ἡ ὙΤΡΕΗΔ* тá ѡншї бoгослужѣннá на вѣ недѣлї і свáтá цїлого рокá. Дрѣге поправленѣ вѣданнá. Жовкѣвá 1937.

27. *ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на неділі і празники подвижні з каноном покаяним (поклонами), богослуженєм страсного тижня службами общими съвятим, євангеліями воскресними рядовими і календар цілого року з пасхалією. Часть Перша. Жовква. Печатня ОО. Василян 1945.*
28. *ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на празники неподвижні з пред-попразденьствами та неділі цілого року, з царскими Часами і великим Повечерієм Богоявленє, Благовіщенє і Рождество Хр. І календар цілого року з пасхалією. Часть Друга. Жовква. Печатня ОО. Василян 1912.*
29. *ЄВАНГЕЛІОН [...]. Почіевъ „ЛѢТН.*
30. *ЄВАНГЕЛІОН сѣрѣчъ: бѣговѣстїе бѣгодѣноуѣныхъ євангелїстѣ бѣгословенїемъ сѣтѣишнихъ Четверопрестолныхъ Патрїархъ брѣцтва Лѣовскѣ Станроуцишнихъ храма Успенїа Престѣла Бѣа ѡпѣснѡ третїнею нѣздадеа въ Лѣовѣ в лѣто ѡ Созданїа Мїра зрѣн ѡ ѡ Рѣтѣа Хѣа „ЛѢТН. Мѣа ѡпр. ѡ.*
31. *ЄВАНГЕЛІОН сѣрѣчъ: бѣговѣстїе бѣгодѣноуѣныхъ євангелїстѣ бѣгвенїемъ сѣтѣишнѣ Патрїарѣ н Превѣщеннаго Кѣръ Петра Могїлы Метрополїтѣ Прѣво: Тѣанїмъ брѣтѣтва станроу: храма Успенїа Прѣтѣла Бѣа: въ Лѣовѣ въ лѣто ѡ Созданїа мїра зрѣмд ѡ Рѣтѣа Хѣа „ЛѢТН. ѡпр. ѡ.*
32. *ЄВАНГЕЛІОН сѣрѣчъ: бѣговѣстїе бѣгодѣноуѣныхъ євангелїстѣ за правленїемъ ѣ: Королев: Мѣти, ѡ за бѣгословенїемъ сѣтѣишнѣ Патрїарѣ н бѣголюбїваго ѣ: Мѣти Гѣна ѡца ѡданїа Желнеборскаго ѣпа, Лѣовскѣ: Гѣлнѣ: н Кам: Подѣ въ Лѣовѣ Рокѣ „ЛѢТН. Мѣа ѡпр. ѡ.*

33. **ИЗБОРНИКЪ БЛАГОПОТРЕБНЫХЪ ЦЕРКОВНЫХЪ ЧИНОВЪ И СЛУЖБЪ** изъ Часослова, Литургікона, Октоиха, Миніен и Трїодей. Составленъ въ пользу православно-кадолическихъ христїанъ и изданъ трѣдми Іереевъ Сильвестра Сембратовича, Юліана Пелеша и Онѣдрїи Лепкого. Львовъ. Тѣпомъ Ставропгїйскаго Института подъ ѡправленїемъ Стефана Гучковскаго 1873.
34. **ИЗБОРНИКЪ БЛАГОПОТРЕБНЫХЪ ЦЕРКОВНЫХЪ ЧИНОВЪ И СЛУЖБЪ** изъ Часослова, Октоиха, Трефологона, Трїодей Миніен ѡщей и Литургікона. Второе изданїе. Пересмотрѣлъ и дополнилъ Онѣдрїи Лепкий. Львовъ. Изданїе Ставропгїйскаго Института.
35. **ІЕРЕЙСКІЙ ЧАСОСЛОВЪ** и нныя моленїа ꙗже Іреемъ чести подобаетъ Жѡвкѡ. Тѣпомъ и изданїемъ Инокъвъ Чїна стѣгъ Велїїа Велїкагъ Гѡда Бжїа мцѣгъ.
36. *Календар 2011. Устав богослужень /* Літургїйна комісія Львівської Архиепархїї УГКЦ. Львів 2011.
37. *Календар 2013. Устав богослужень /* Літургїйна комісія Львівської Архиепархїї УГКЦ. Львів 2013.
38. **КНИГА МИНІЯ. Во славу Стыа Единосушна, животворащїа, и нераздѣлїма Трїцы, ѡца и Сна, и Стыа Дха, за державы велїкагъ Ингуста третїагъ, Блгословенїемъ егъ Преосщїенства кѣръ Силвестра Авенїенскагъ Рданѣчкагъ Езѣрха митрополїн Кїевскїа, Галнцкїа, и всеа Россїен, Мцкагъ и ѡстрогскагъ епїкпа, пронзволенїемъ**

преподобнѣйшаго гдѣна оца ѿромонаха Упатїа Бѣлѣнскаго, Чїна, сѣаго Васїліа Велїкаго, протоархімандрїта, тцїанїемз њ њждивенїемз монахѡвз тоегѡждо чїна в сѣой чѡдотвѡрной лѡурѣ Почѡевскої, тѣпомз. Їздана лѣта ѡ сотворенїа мїра по грѣцескимз хроногрѣмз зсѣд, ѡ рождествѣ же Хрїстоѡа лѣтѣа.

39. ЛЕГТОУРІЯРІОНЪ или СЛУЖЕБНИКЪ содержащїи въ себѣ по чїнѣ Сѣыхъ Востѡчныхъ Цркви Антѡргїн, ѡже во Сѣыхъ Оцз нашнхъ, Іѡанна Златоустогѡ, Васїліа Велїкаго, њ Гргорїа Двоелѡѡа Папы Рїмскаго, со всѣми чрз вѣсь годъ на всѣкъ день Радобїи, тѣже прѣдднчнмыи њ ѡбщнмыи слѡжбамн за державы ѣгѡ мїлостн велїкаго корола Стѡнѣлаѡа Аугѡста, Благословенїемз њ повелѣнїемз преосцѣнаго Кѡрз Стефана Левѣнскаго Епїкѡпствз, Лѡцкаго њ Острѡгскаго, Коадѡтора Епїпа съ наследствомз, њ Адмѣнѣстрѡтора съ всѣкимз чннопавленїем њ влѣстїю [...]. Почѡевз лѣтѣа.

40. ЛЕГТОУРІЯРІОНЪ или СЛУЖЕБНИКЪ содержащїи въ себѣ по чїнѣ Сѣыхъ Востѡчнаѡ Цркви Антѡргїн, ѡже въ Сѣыхъ Оцз нашнхъ Іѡанна Златоустогѡ, Васїліа Велїкаго, њ Гргорїа Двоелѡѡа Папы Рїмскаго, съ Слѡжбамн, Нльнмыи, прѣдднчнмыи њ ѡбщнмыи третїе тѣпомз њздадеѡа въ ѡбнтелн Почѡевскої Рокѡ лѣтѣа.

41. ЛЕГТОУРІЯРІОНЪ или СЛУЖЕБНИКЪ содержащїи въ себѣ по чїнѣ Сѣыхъ Востѡчнаѡ Цркви Антѡргїн, ѡже въ Сѣыхъ Оцз нашнхъ Іѡанна

Златоустовъ, Васіліа Великаго, ѿ Григоріа Двоелова Папы Римскаго,
 съ Службами, Недѣльными, прѣдднчными, ѡбщными ѿ прочіими
 благопотребными четвертое чѣпомъ издадеа въ Ѳвѣтели Почіевскоѣ
 Рокъ Гжѣа *АѲпн.

42. ЛІТУРГІКОНЪ ѿ ѳотъ СЛУЖБНИКЪ. Въ фотолітографіи Г. Д. Ц. Римъ.
 ацнѣ.
43. *Молитвослов. Вечірні Утрені: Недільні-Щоденні-Загальні.* Рим 1975.
44. *Молитвослов. Часослов-Октоїх-Триодь-Мінея.* Рим-Торонто 1990.
45. МОЛИТВОСЛОВЪ ВЪ НЕМЖЕ ЧІНЪ ЧАСОВЪ ЦРКОВНЫХЪ И ПРОЧИХЪ
 спасительныхъ моленій съ тропарями ѿ кондаками [...]. Почіевъ *АѲѡд.
46. МОЛИТВОСЛОВЪ [...]. Почіевъ *АѲлѡд.
47. МОЛИТВОСЛОВЪ [...]. Почіевъ *АѲчг.
48. МОЛИТВОСЛОВЪ [...]. Унѣвъ *АѲм.
49. МОЛИТВОСЛОВЪ въе ноцноднѣное послѣдованнїе, Ынокомъ ж ѿ мѣрскімъ
 ѿрѣзмъ прилѣшajúще съ тропарями ѿ кондаками [...]. Почіевъ *АѲжн.
50. ОУСТАВЪ ЦЕРКОВНАГО ПБНІА особеннаго правило-чтеніа зрлчїи
 срѣчь гѣвъ оуказajúщїи кѣкѣ службы прѣдднчными со Трїодїонмъ ѿ
 Пентикострїономъ сочинѣти подрѣвнемѡ оуставѡ подобѣтъ [...].
 Почіевъ *АѲп.
51. *Прийдіте поклонімся. Молитовник,* Львів 2012.
52. *Святе Євангелїе.* Львів 2006.

53. *Священна і Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого.* Львів 2007.
54. *Священна і Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого.* Львів 2012.
55. СЛУЖЕБНИК. Киіно 1617.
56. СЛУЖЕБНИКЪ СОДЕРЖАЩЪ ВЪ СЕБѢ ПО ЧИНУ СѢТІА ВОСТОЧНЫА ЦРКВИ, ІЖЕ В СѢТІХЪ ОЦА НШЕГО Іоанна Златоустого Ѣ прочая Іерейская служба съ службами Воскресенныи, Прѣдвѣщныи и Ѣщныи Ѣбѣтелн Почѣвской Ѣспеніа Прѣтвѣа Бѣн Рокѣ ѡ Рѣ Хѣа „Аѣд“.
57. СЛУЖЕБНИКЪ. ВЪ ТѢПОГРАФІИ КРѢПТОФЕРРАТСКІА Ѣбѣтель. Римъ. аѣмѣ.
58. ТИПЪ ЦРКВЕ РѢско-Кадоліческіа списанъ ѡ Ісідора Дольницкаго. Львѣвъ „Аѣд“.
59. ТИПЪ снѣрѣчь: Оуставъ церкѣвнаго пѣніа и осѣбннаго правнлочтѣніа по оѣказамъ въ кнѣгахъ церкѣвныхъ обрѣтѣющимся, съ приложѣніемъ Столпѣвъ Ѣвангелійныхъ по ключевымъ словамъ сочинѣнъ и третіймъ тиснѣніемъ напечатанъ. Въ примѣчаніахъ оѣказано рѣшеніа Львѣвскаго провинціального Сѣнода, ѣгоже Оуставъ положѣнъ при концѣ тѣпѣка. Перемышль 1903.
60. ТИПЪ снѣрѣчь: Оуставъ церкѣвнаго пѣніа и осѣбннаго правнлочтѣніа по оѣказамъ въ кнѣгахъ церкѣвныхъ обрѣтѣющимся,

сз приложѣніемз Столпѡвз Ѣвѡнгелійныхз по ключевымз словамз сочинѣнз [...]. Перемышль ꙗѡнѡ.

61. ТРЕФОЛОПОН сієстз словопочтаніє грѣчески ѦНФЛОПОНЪ сієстз цѣѣтословіє вєєгѡ гѡда, по мѣсѡцєлѡвѡѢ, Госпѡдєкнмз, Богорѡдичнымз ѡ ѡзѡщнѣншнхз стѣхз праздннкѡмз подобѡющаѡ сз сєєѣ ѡєдєржѡщз за дєржѡвы єгѡ мѡдѡстн вєлѡкагѡ Королѡ Станѣслава Ѧвѡгѡста блѡгословѣнієм єгѡ прєосѣенствѡ Кѡрз Кѡпріѡнѡ Стєчкагѡ Ѣѡрха вєє Рѡссіѡ, Лѡцкагѡ, Стєркагѡ Ѣппѡ, тѡщѡніємз жє ѡ ѡзднвєніємз монѡхѡвз Чѡна Стѡгѡ Васлѡѡ Вєлѡкагѡ во Стѡѡ чѡдѡтѡрнѡѡ Пѡчѡєвскѡѡ Лѡурѣ ѡздѡнз лѣтѡ ѡ сотѡрѣніѡ мѡрѡ по грѣческнмз хроѡгрѡфѡмз ꙗѡє. ѡ Рѡждєствѡ Хрѡтѡѡ ꙗѡѡѡ.
62. ТРЕБНИК [...]. Лѡѡвз ꙗѡѡѡ.
63. Церковний *Калєндѡр 2015 рѡкѡ Бѡжѡгѡ з Уставѡм* / «Місіѡнер». Жѡвкѡѡ 2014.
64. Церковний *Калєндѡр 2018 рѡкѡ Бѡжѡгѡ з Уставѡм* / «Місіѡнер». Жѡвкѡѡ 2018.
65. *Цєрковний калєндѡр з уставѡм на 2003 рѡк* / Головний рєдѡктор прєосѡщєнний Владика Юліѡн (Гѡѡур). Стрїѡѡ 2003.
66. *Цєрковний калєндѡр з уставѡм на 2008 рѡк* / Головний рєдѡктор прєосѡщєнний Владика Юліѡн (Гѡѡур). Стрїѡѡ 2008.
67. ЧѡСОСЛѡВѡ сѡдєржѡщѡ вєєѣ послѣдѡѡнїє вєєѣх слѡжєѡѡ Цєркѡѡвнѡхз, Тропѡрѡѡ ѡ Кондѡкѡѡ сз Бѡгорѡдичнѡмн вѡскрѡѡнѡ ѡднєвнѡѡ, тѡкѡждє Тропѡрѡѡ ѡ Кондѡкѡѡ вєєѣхз слѡжєѡѡ пѡдѡѡнѡжнѡхз ѡ нєпѡдѡѡнѡжнѡхз,

Послѣдованіѣ Пасхи ѿ инныхъ некихъ Моленій, Мѣсяцесловъ всегѡ
лѣта съ прилженіемъ Индиктіона ѿ Пасхалин. Жѡбква. Тѣпографіа
Инокѡвъ Чина сѣгѡ Васіліа В. аѣ.

68. ЧАСОСЛОВЪ содержѣщъ въ себѣ чинъ моленій ноцныхъ ѿ днѣвныхъ [...].
Почѣевъ аѣ.
69. ЧАСОСЛОВЪ [...]. Почѣв аѣ.
70. ЧАСОСЛОВЪ имѣа въ себѣ сдѣжеѣ црковнѣю, съ мѣселѡвомъ, ѿ прочіимъ
оказаньми [...]. Почѣевъ аѣ.
71. ЧАСОСЛОВЪ, Греческы Орлоіонъ, Львѡвъ, печѣтню Стѡвропѣгійскагѡ
Заведеніа при Храмѣ оупеніа пречистыа Бѣомѣтере, аѣ.
72. ЧАСОСЛОВЪ. Въ тѣпографіи крѣптоферратскіа дѣнтель. Рѣмъ аѣ.
73. ЧАСОСЛОВЪ. Въ фѡтолітографіи Л. Д. Е. В. Л. Рѣмъ аѣ.
74. Читання Євангелія, день за днем. Свѣчадо, Львѣв 2012.

ІНШІ ДЖЕРЕЛА:

1. Виноградовым А., *Греческие предания о св. Апостоле Андрее*, I: *жития*, Библиотека «Христианского востока», Издательство: С.-Петербургского Университета, 2005.
2. Дольницький І. *Типик Української Католицької Церкви*. Рим 1992.
3. *Літопис Руський: Повість минулих літ (За Іпатівським списком)* / перекл. Леоніда Махновця. Київ 1989.
4. *Святе Письмо Старого і Нового Завітів* / пер. за давньоєврейськими і грецькими текстами І. Хоменка. Рим 2007.

5. СИНОД ЄПИСКОПІВ УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011.
6. ТУПТАЛО Д., *Життя Святих, четві мінеї, III: листопад* / перекл. Валерій Шевчук, Видавництво «Свічадо», Львів, 2007.
7. *Чинности і Рішення провінціального Собора в Галичині отбувшого ся во Львові в році 1891. (Титул IV. Глава VI. 7)*, Львов 1896.

II. ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. «Православная энциклопедия» // Патриарха Московского Алексия II (ред.), т. 2, Церковно-научной центр «Православная энциклопедия».
2. АЛЕКСЕЕВ С., *Зримая истина*, Санкт-Петербург: Ладан 2006.
3. АЛЕКСЕЕВ С., *Энциклопедия правосланой иконы. Основы богословия иконы*, Санкт-Петербург: Сатись держава 2004.
4. БАРИДА М., «Іконографія та її значення» // Іконографія Свято-Миколаївської Церкви, Торонто: Свято-Миколаївська Парафія 2002.
5. БЕНЕДИКТ XVI, *У истоков церкви. Апостоли и первые ученики Христа*, Москва: 2008.
6. БУЦМАНЮК Ю., *Стінопис Жовківської церкви Христа – Чоловіколюбця*, Львів: Місіонер 2006.
7. ГЕЛИНОВИЧ М., *Иконы Старосамбірщины XIV-XVI століть, зі збірки Національного Музею імені Андрея Шептицького*, Львів: Свічадо 2016.
8. ДВОРНИК Ф., *Идея апостольства в Византии и легенда об апостоле Андрее*, Санкт-Петербург: Издательский Центр «Гуманитарная Академия» 2007.

9. Дорожинський Д., *Празники церковного року. Діло нашого спасення представлене у празниках церковного року з додатком життєписів найзнаменитіших творців східного богослуження*, Львів: Свічадо 2013.
10. Жолтовський П., *Малюнки Києво-Лаврської Майстерні. Альбом-Каталог*, Київ: Наукова думка 1982.
11. ИЗДАНИЕ ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННАГО КОМИТЕТА ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О РУССКОЙ ИКОНОПИСИ, *Иконописный сборникъ, съ 23 рисунками въ текстъ. Выпуск II*, Санкт-Петербургъ: Типографья И. Генералова 1908.
12. Іванчо. І. *Ікона і літургія* / перекл. о. Ласло Пушкаш. Львів 2009.
13. Клявза К., *Богословська герменевтика ікони, серія 7 «логос»*, Львів: Свічадо 2009.
14. Креховецький Я., *Богословя та духовність ікони*, Львів: Свічадо 2008.
15. Луцькь І., *Илюстровани життя святихъ, которыхъ память греко-католицка Церковь на каждый день въ році почитає*, II, Ставропигійского Института, под управлением Михаила Рефця, Львов, 1907.
16. Мляєв Л. – Гелитович М., *Українська ікона XI-XVIII століть*, Державні зібрання України 2007.
17. Овсійчук В., *Українське малярство X-XVIII століть, проблеми кольору*, Львів: Інститут народознавства Національної Академії Наук України 1996.
18. *Православные иконы*, Москва: Полигон 2006.
19. Ричка В., «Андрій Первозванний» // *Енциклопедія історії України*, том 1 (А-В), Київ: Наукова думка 2005.

20. *Розписи в Святоуспенській Унівській Лаврі* / упоряд. Й. Вадюк – М. Лемик, Львів: Свічадо 2010.
21. РОСТОВСКИЙ Д., *Жития святых, на русском языке. Изложение по руководству «четых - миней», XI: месяц Ноябрь, Рождества Богородицы Свято-Пафнутьев Боровский Монастырь*, 1997.
22. СТЕПОВИК Д., *Мистецтво ікони*. Рим Візантія Україна, Київ: Наукова думка 2008.
23. СТРИЖЕВ А., *Богословие образа. Икона и иконописцы*, Москва: Паломник 2002.
24. ТРУХ А., *Життя Святих, духовні читання для Українського народу на кожен день Божого року, IV: жовтень, листопад, грудень*, Видавництво отців Василян, Канада: 1960.
25. ШАЛИНА И., *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, Москва: БИИ 2011.
26. ШЕВЧУК С., «Передне слово» // Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011, с. 5-8.
27. ШПІДЛІК Т. – РУПНІК М., *Про що розповідає ікона*, Львів: Свічадо, 1999.
28. ЯЗЫКОВА И., *Со-творение образа. Богословие иконы*, Москва: БИИ 2012.
29. ЯЗЫКОВА И., *Андрей Первозванный – апостол для запада и востока*, Москва: БИИ 2011.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ:

1. САБАТ П., «Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції» // *Metron (Μέτρον) № 12 (2015)*.

III. ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

1. БАРКЛИ У., «Комментарий Беркли», Євангелиє Йоана, Глава 1 // сайт: Библия онлайн, <<https://bible.by/barclay/43/1/>> (дата звернення 08.02.2018).
2. ДАМАСКИН І., *Три слова про захист ікон, проти тих що зневажають святі ікони*, [PDF], 17 пункт: Православная энциклопедия «Азбука веры», <https://azbyka.ru/otechnik/Joann_Damaskin/tri-zashhitelnykh-slova-protiv-poritsajushhikh-svjatyje-ikony/> (дата звернення: 23.10.2018).
3. *Иконография святых* // <http://www.hram-feodosy.kiev.ua/iconograf_sv.htm> (25 листопада 2018).
4. МОРОЗ В., «Найдавніша церква Золочева» // РІСУ, 15 січня 2011, <https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40174/> (дата звернення: 29 листопада 2018).
5. ОРЛОВ Г., «Святой апостол Андрей Первозванный», Церковь Христова, Рассказы из истории христианской Церкви // сайт: Библиотека православной литературы, <http://www.librarium.orthodoxy.ru/orlov/o_andrey.htm> (дата звернення 12.02.2018).
6. ПОНОМАРЕВ А., «Андрей Первозванный», Православная богословская энциклопедия, Том I // сайт: Православная онлайн-библиотека «Святоотеческое наследие», <<http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/pravoslavnaia-bogoslovskaja-jenciklopedija/tom-1/andrej-pervozvannyj.html>> (дата звернення: 12.02.2018).
7. САБАТ П., «Ікона “Тайна вечеря”» // сайт: Радіо Воскресіння, 12 квітня 2012, < <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/propovidi-ta-duhovni-nauky-403/>> (дата звернення: 20.11.2018).

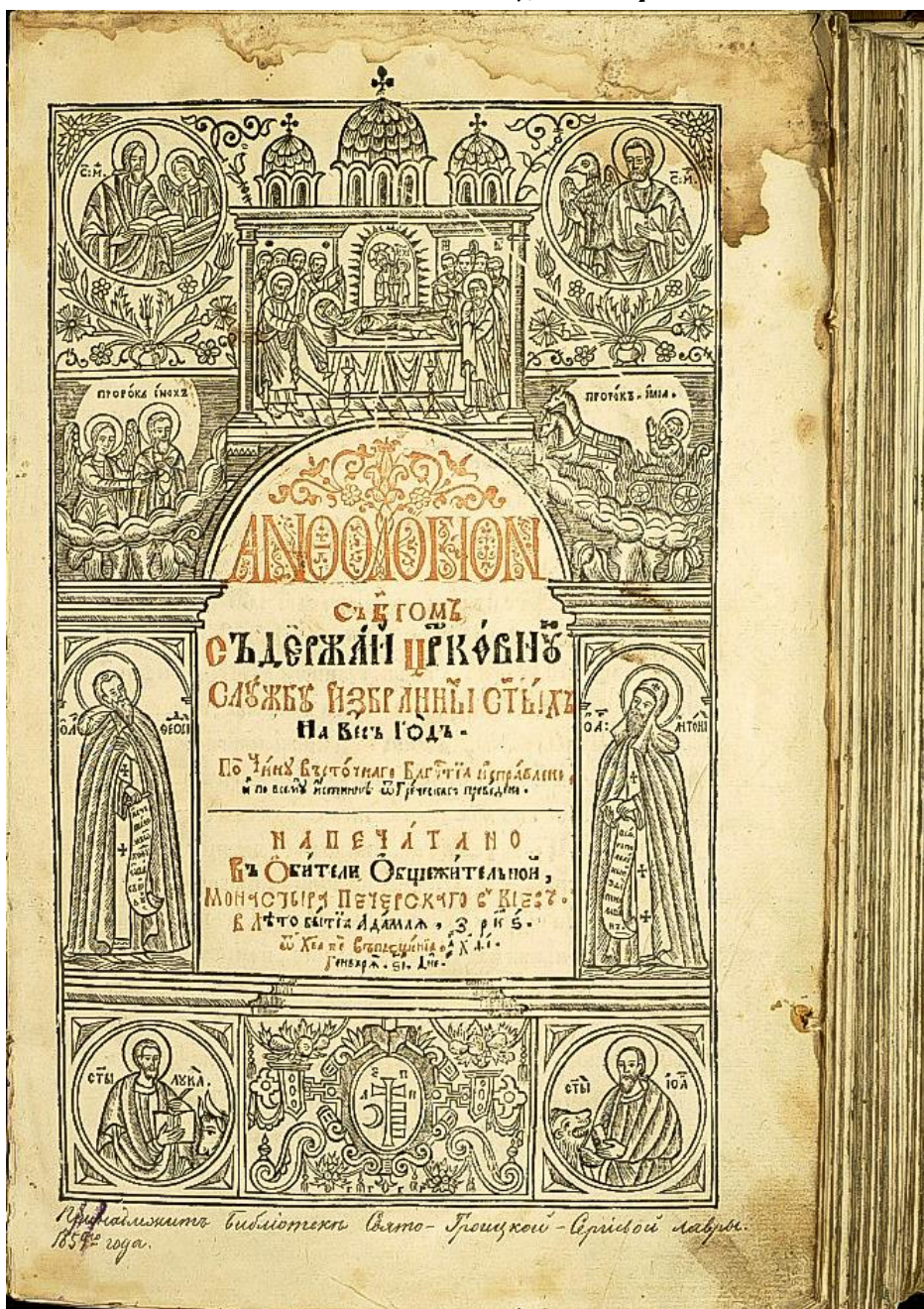
8. Софія Київська Заповідник Софіївський Собор у Києві, «*Софіївський Собор, Мозаїки та фрески Софіївського Собору*», <http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/sofiivskiy_sobor_mozaiky_i_fresky.shtml> (Дата звернення: 15.11.2018).
9. Проект Полтавіка, «*Політичний розвиток Переяславицини в II пол. XI – поч. XII ст.*», <<http://history-poltava.org.ua/?p=20555>> (дата звернення 25.11.2018).
10. ШМЕМАН А., *Введение в литургическое богословие*, Paris: YMCA-PRESS 11, rue de la Montagne-Ste-Genevieve 1960, <http://www.xpaspb.ru/libr/Shmeman/v-liturgicheskoe-bogoslovie.html#_0-3> (дата звернення: 03.10.2018).

ДОДАТКИ

1. НАЯВНІСТЬ ЗГАДКИ СВЯТА В ЧЕСТЬ СВЯТОГО ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО У БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГАХ (1619)

Додаток № 1.1.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ сз БГОМЗ сздержай црковнью слбжеу нзбранны стыхз на
всез годз [...]. Кіевз лхд, і, с. ψγς-ω, д.

УН.

Аѣто
ш: 23;

8/155.
Чпр: 1.

М: Л.

СВЯТЫН ВЪ СВЯТЫНЪ ЯДЪ ГРЪЗЪНО

+

сг: 115. 116

☞

Чнат: 115.

На вѣ: вѣчѣ: По началу ѿ: Блжѣ мѣ. На грѣхѣ: 3
 стѣ, на нѣ. Гл: д. пог, двѣ. аа, двѣ. по: 3
 Иже Пѣтѣкомъ свѣтомъ въ ображенѣ. Егда сѣаніе,
 свѣтѣнои, ѿ оцѣа славы въ іанѣ, члѣкомъ ѿ ѿ,
 за блговтрѣкѣ сѣти въ хотѣвъ. тогда прѣвѣ славне,
 кнѣмъ прѣтѣ: прѣвѣщѣ помышленіемъ. съвершеню,
 лѣчию того блжтва. тѣмже и проповѣдникъ, и апле
 къ въ, дѣ блншего. егѣже мѣи: сѣти, и провѣтѣти
 дѣа наша: ☞ **И**же Пѣтѣвѣмъ гласомъ оглашенѣ,
 егда прѣтон, слово въплѣтѣ. животъ намъ подава:
 и сѣианіе, на землѣ блговѣтѣва. тогда томъ прѣре,
 послѣдовамъ еси. и сѣкѣ вѣрѣвнаго: и прѣтаго, како
 началка томъ ѿтѣлѣ еси. егѣже и оубѣдѣвъ, и
 вѣкѣи, сѣоникъ своимъ, блншего. егѣже мѣи: сѣти,
 и провѣтѣти дѣа нѣа: ☞ **И**же и зѣ неплодоке про
 злѣшомъ оучникъ къ въ. егда двѣсѣнои, рѣтѣво въ сѣа.
 блгочѣстѣа оучѣл, и цѣлоуриа, показѣва чѣтѣтѣ. Тогда
 ты теплѣишій, добродѣтелиа рачѣтель, Андрѣ блжѣне
 къ стѣ. въсхожденіа, въ сѣрци своимъ полагаа. и ѿ
 славы кнѣтѣннѣи, въ зѣа славѣ, дѣ блншего. егѣ
 мѣи: сѣти, и провѣтѣти дѣа нѣа: ☞ **С:** Гл: д. ѿгѣ:
Рыбнѣю ловѣтѣв, оставѣа апле. члѣки оублѣмѣши,
 трѣстѣю проповѣданіа. метѣа какоже оуднѣ, блгѣтѣ
 лѣнѣе. и въводѣ изгѣбеннѣа лѣи, изыки къ: Андрѣ
 апле,

А.

УПА.

Апѣ, въхоуномъ единокубниче. и вселенѣ, единопобѣ-
дѣилю величаныи. млитиелъ непреданъ ѡ насъ, въкроу
и любувию, хваллци въсехване прншчтнбю, памлть бою: ∞

Иинѣ, бѣ. или, пѣнѣкой зводѣ, гла, то. Исая ликуи, слово бжге въсгрѣмѣ,
Лиса, дѣ, иѣ. На оустр. Настіхонехъ третин сті. въхѣ. Свѣстїи, и чпѣнїа.

Ѡ Свѣорнаго псалнїа Петрова, Чпѣнїе. Зачало. нѣ. Гл: а. и б. Псалмѣ, а.

Петре, чпѣнїе хѣте, израильтїи прншлци разсѣланїа. (чпѣнїе все радо, стѣнїю
престѣлїи, или и пѣ. а. б. или, на прѣво престѣлѣ. а проче чпѣнїе непредѣла,
днѣже прндетъ се слово.) и върѣдїи вѣнѣ, неспѣнїа. И зрѣко стѣнїи.

Ѡ Свѣорнаго псалнїа Петрова, Чпѣнїе. Зачало, гл. Гл: б. и г.

Взавблнїи, хѣспстрада по насъ, мамѣ осплвалъ сѣрзѣ, да псалѣдѣмѣ
стопамѣ его: Кнѣцѣ. върѣдїи на се званїи вѣстїе, да бавенїе наслѣдїи.

Ѡ Свѣорнаго псалнїа Петрова, Чпѣнїе, Зачало, гл. Гл: а.

Взавблнїи, хѣспстрадавшѣ за насъ плѣтїю. Кнѣцѣ. да ѡ вѣстїи славы
бѣ, и хѣспнїи. емѣже стѣнїа слава и держава. въвѣки вѣкнїи, аминѣ.

Млїтїи. стѣнїи сагл: Гл: а. Борнїе Андрїа ермїска.

Первозваннїи оучнїкѣ, и подобнїи стѣнїи. стѣнїи
та гї, Андрїа апѣ. иже въ глѣбннѣ нѣвѣднїа, прѣд-

цїамыи иногда, оуднїю крѣта твоѣго, въвлекѣ
приведѣтѣ. тѣмѣ, и спшїа върнїи, въпїемѣ ти:

млѣвами его прѣлїе, жнзнь нашѣ оумнїи, и спнї
дшїа наша: ∞ Глї. Выпшїмѣ върнїи, Петрова

срѣнїка Андрїа, хѣа оучнїка. тѣнѣ, море мрїями
нспытлѣ иногда, рыкы оуловилѣ е. ннѣже вселнїю,

трѣстїю оуловлѣ крѣтною. и глзїкн ѡ лїстн ѡвращлѣ,
къ крѣнїю. и хѣ прѣстоѣ, прѣсї мнра мїровн, и дшїа

ншїи велїю матѣ: ∞ Глї. Огнѣ оумнїи, прѣсѣщлїю
пѣмылїи, и опаллїющѣ грѣхн, внѣтрѣ прїемѣ крѣнїи,

апѣ хѣ и оучнїкѣ. сїантѣ оубо, тлїннїи лѣчлїи
оучнїи, въ глзїчїкн не прѣсѣщнїи срѣца. Опаллїи ж

плїкн, сѣновнїаа нечїлїкн баснодкнїа. Огнѣ бо дшїа,
такокоѣ и мл дѣнїю. Ѡ чїдо стѣннїо, и стѣннїо

крѣннїи лзїкѣ, крѣннїи стѣннїо, тѣло прѣстннїо,
оумнїи

Б. в.

оумнїи

УНБ -

Ноевїа,

С Ап. Андр.

оумный и невидимый, приемлет разумъ. но съ
тайниче неизреченны, и зрителю небы. млы озари-
тиса дша ншимъ: ∞ **Гл: и. Творение Малаха.**

Желанмаго ба въплоти видѣвъ на земли ходѣща,
Бговидче перевозчанне. съкрѣбникъ въпїа радѣща:
Обрѣтохѡ съ Симеонежеланмаго. Спѣхъ же двѣски
възопїалъ ей: иже шобразомъ желантъ еленъ на
истоникѣ водныа, сице желанъ дша моѡ къ тебѣ хѣ
бѣ. тѣмъ и желаніе къ желанію приложилъ ей. Крѣта
радѣ въходѣши, къ нѣмѡже възжелѣлъ ей. ꙗко
истинный оучникъ, и мрыи подобникъ бывъ крѣтомъ
того стѣти. тѣмъ же и слакѣ причастникъ его бы.
прилежно млы ш дша ншн: ∞ **Слава. Глѣт. и.**

Индра
Брадика.
и аполо.

Проповѣника върѣ, и слѡгѡ слѡкѡ, **Андреа** въхвали.
тонѡ, и зглубенны члѣки хловлѣтъ. вмѣсто трѡсти,
крѣтъ върѣка держѣ. и ꙗко юже метѣа снѡв, въводѣ
дша, ш лѣтѣи вражѣа. и приносѣи Гѣи, дарѣ блгопрїате
пнш. того върнїи, съ лнкѡ оучникъ хѣы въхвали.
да млыа емѡ, ꙗко да мѣтѣи въ дѣ на вѣднѣ сжнн.

Интѣ, б,
Блѣче примѣ
ан, лнѣтѣи.

Настї: стѣи, подобны. **Гл: е. Радѣнїа** поникѡ:
Радѣнїа словеснои нѣо, слакѣ Бжїю всегда повѣдал.
первыи, да зокѣща послѣшѣа теплѣ. и бѣ шѣтѣпнш
ѣнїмъ съпрекыбѣа. ш нѣгоже проскѣщѣа, оубѣдѣлъ
ей скѣтѣ вторыи. иже въ тѣмѣ, маѣнїами своїми
проскѣтѣ ей, блгоѣи, того оуподоблѣа. тѣже
пртѡнѣ твоѣ, съвершѣемъ торжѣтѣо. и мѡщїей ракѣ,
радѡно цѣлѣн. ш нѣаже иѣточѣнши, спнїе пролѣщї, и
вѣлю мѣтѣ: ∞ **Стї. Въ вѣю зѣмлю, и зыде:**

Первыи

Прѣвозка:

А:

Унг.

Прѣвыи добродѣтелии Обрѣтатель. милдіа ради намъ
прележѣщаго Андреѣ, Бгѣоразумне Бствѣ. съвокъвпнса
ѣмѣ разъжжѣною любовію. скръвникѣ въпїа: Бгѣже
проповѣдаша Пїрци въ дѣѣ, Обрѣтохѣ. гради къ
Бгѣ лѣпотѣ. въспѣмѣ дшю и помышлѣніемъ, ꙗко
свѣтѣ наставляемѣ, Бгѣвѣми свѣтлостѣми. ноцѣ
прелести и тѣмѣ неразѣміа ѡженіемъ. **Х**а блѣвѣще,
подающаго мїрови вѣлію мѣть: **С:** **Ш**ѣа повѣ:

Изыки иже невѣдаща Бѣ, ꙗко и зглубиннѣ вѣмѣ мїа
оуловилъ Бѣи, мрежею боухъ словесѣ. и въмѣщлѣши
ѣвѣ сланыа мѣра. конь и змѣдѣ ꙗвилѣ Бѣи влѣтѣ
ицаго мѣре, прншпамѣне. и тѣбнѣ Бѣкожїа и сѣши,
соль ѣтнѣю вложїи мѣрѣ свою. Бѣже и прѣюдїшаса
дѣпле славне, Бѣи Бѣнѣи мѣрѣи Бѣтѣвѣи внимающеи.
Ха невѣдащеи, подающа мїрови вѣлію мѣть: **С:**

Скрѣвника Петрова, и Хѣа оуѣника, рыбамъ хитрѣца,
и ловца члѣкѣ, в пѣнѣи почтѣ Андреѣ дѣпле. Бѣсѣа оуѣо
оуѣнїа вѣа наказѣвѣ позелѣнѣми. и ꙗко лѣщенїе рыбѣ,
плѣоть Бѣзакѣоннѣи прѣдѣстѣ, и тѣхъ оуловилъ Бѣстѣ.
Того мѣлѣами Хѣ, подажѣ люде своѣи мѣрѣ, и вѣлію мѣть.
И ѣнѣ. Г. Лѣт. 100. и фе рѣчїна. како ѡстѣи. и рѣчї на чѣ. Г. дѣ. кѣ. Тѣо Г. дѣ.
Вѣо Г. лѣт. прѣвозваннѣи. и вѣрѣзаннѣи ѣстѣи и вѣрѣтѣ. Вѣтѣ вѣсѣхѣ Чѣдѣе. мѣлѣа.
мѣтѣ вѣслѣннѣи вѣрѣкѣтнѣ, и дѣшамѣтѣ нѣшнѣмѣ вѣлію мѣть.

Пїрци. на а, стѣло: **Сѣ:** **Г:** **А:** **Пѣ:** Грѣбѣ твоѣи.
Ико Бжѣтѣвѣнаго оуѣника, и прѣвозваннаго вѣсѣхъ Хѣвѣ
оуѣникѣ. похвалѣнѣ тѣа любовію Андреѣ дѣпле. и вѣрѣно
въпїетнѣ: и зѣбѣи сѣлѣдѣ своѣ, Бѣмѣже ѡ Бѣ оуѣвѣрнѣса.
вѣлѣкїа печѣли, и ноужда, и сидѣнїа, и вѣлѣкого ѡ
злоглѣнїа: **С:** **П**ѣки того. **И**нѣтѣ: **Бѣ:** **Тѣ:**

Ъ Г.

Рѣцѣ

Кѣло.

Сѣло.

Г:

Г. и мѣно

Прѣвозвана .

л .

УНѢ .

Желаніемъ илюбовію неуклонною . доверодѣтельны
степень наученъ, и въ хожденію прѣш поучаема . ѿ
худыа силы къ верховнѣи, Андрее силѣ постиже : ∞

Радвиса кагтныи источникъ . радвиса лѣствице, и
дверь неѣнаа . радвиса свѣщниче, и рѣчко златаа, и
горонѣккомаа . гаже жинодѣвца хѣа, міроки рожьша .

И, **К**л : **А**плв . **Г**л : **т**о . **П**ѣ : **а** . **І**м : **С**топо Огнѣ :

Тростію еѣліа, ѿглубенны прѣлестя иземъ, Андрее
многшпѣтны . ты оуловилъ еси люди, гажеже повѣлѣ
хс . іже наоучивый тѣа, члѣки гаже рыкы оуловлѣти :

Іже вѣрѣ столпъ, сѣдѣлице истинны догматъ хѣѣ,
Андрей бгодухновенный . бѣа днѣ призываетъ зеныа
кшнца, прѣзвѣство лѣтноа сътавити . сѣцѣмѣа

ѿбо вѣи вѣрніи : ∞ **М**оскаго кнѣа, мрежами испылѣ .
художествомъ ловитѣль, сѣтїю дхобною . гаже къ
племена и люди, оуловлѣши дхѣ гаже бѣно . вышнню

глубеннѣ многочюднѣ, гаже ѿкрывѣа намъ : ∞
Тайногаче, самовиче и рѣтѣрѣ, неизреченаго познаніа
хѣа . іже вѣпріемый івыше дхѣ стѣаго : глѣща, въ

лзѣщѣхъ сѣдѣаго, огнѣмъ радѣлающа дарованіа .
млѣ спѣтнѣа на : ∞ **П**рекеначѣлныа Трѣца, едѣници
превѣщѣеннѣи : вѣрѣю поклонѣма . не расѣцаа бжѣа :

ѣсть бо едѣношѣразна, прѣста, не радѣла . съво
кѣплѣю же ію : свѣщѣвомъ лицѣ, и вѣрѣно радѣлаю : ∞
Младенѣбѣнѣ бѣ ѿ дѣѣи, и обновлѣетъ раіаѣвшѣа

ѿ адама . и радѣвшѣа гѣтѣ средостѣнѣе, и вѣрѣжы прѣгра
ждѣнѣе, въ плѣти скѣи . клѣѣѣ бѣлаи прѣмѣтѣнню,
ѿ прѣтѣа мѣтрѣи произше : ∞ **К**лѣѣа . **Х**ѣражѣнѣа :

ѿ . д .

Пѣ : **г** .

Бо :

С : **З**о :

И : **Б**о :

УП.С.

Ноевѣя,

С Ап: Адрѣ,

Пѣ, г. Імо. Едино свѣдѣніе зѣмныхъ ищущихъ:
 Питье жаждѣю не званъ Андрей, но своимъ и зволѣ-
 ніемъ - к животному источнику, яко елень - и къ мѣ-
 сего оберѣтъ проповѣда - и пивъ, напоилъ еи: не лѣ-
 нными водами, не таавшая жаждѣю к концѣ: ∞

Оу вѣдѣ есттвенныхъ заковны, Андрей достолавно - и
 приобщиника сродника прѣемъ, въ пѣя: оберѣтохъ
 жеманяго - и пѣтъ сътворившемъ, плотное рождѣніе -
 проповѣда, разумъ дхъовный: ∞ **М**режею словесною,
 и зглубины прѣлсти оуловилъ еи словесныхъ рыбы
 апле. и трапѣзѣ хвѣ снѣдѣ чиню прине - просвѣ-
 щенъ блгтѣю, и авшагося плѣтнымъ подобіемъ: ∞

Оброіѣ

Бо:

Облжѣтъ ѣ легкій, неложно дѣво именѣи, прѣчески
 поладвище еи сѣдѣ - прінде бо на тѣ гѣ, низложити
 егѣпетская прѣлстнаа рѣкотворѣніа - и просвѣтити
 симъ слѣжачи: ∞ **И, Ім:** Дѣ оутвердѣнѣ рце:

Словомъ призывающемъ, гряди помнѣ - хъ авѣе по-
 слѣдова, въ Андреймъ и Кифа - родителѣ оставивше,
 и кораблицѣ, и мрежа - яко вѣрѣ произволителн: ∞

Капица прѣтворивъ, въ дѣомы бжѣа вычтне - оутѣлѣ
 еи въ нихъ, сны крѣченіа - и хже блгтѣ оконви, кодою
 и дхомъ: ∞ **Б**исера многоцѣннаго, тайнѣ мѣрѣ
 прѣложилъ еи - срца твоего сила, съкровѣннаго апле -
 егоже вѣрою стѣжаша, и зыцы оберѣтшей: ∞

Ико съкровище егѣліе, въ рѣцѣ прѣемъ многоцѣтнѣ -
 бѣю шбогатилъ еи зѣмлю, бжѣны проповѣданіемъ -
 тѣже и пѣматъ бою, почитанъ съ страданіи боими: ∞

ѣ: Зо:

Иже въ Трѣци единѣ силѣ, праволавно вѣи въспоемъ -
 бизначѣ

Прѣвозва:

л:

УНЗ:

Безначалнаго не созданаго Бѣ, Единовѣснаго съ-
пѣртонаго. Трисупоетанаго Трелична, сию въспѣвающе.

Всѣлика оубо Мѣти чадю рождши, двѣ вѣбовати к томѣ **Н: Бѣ:**
немо же. ты же рождши Хѣ, Мѣти Дѣва пребыла еси.

млекоу въспитавши живѣ нашѣ, чѣта пребывши:

Кѣла. Пѣковѣчно ѿ ѿ: Сѣ: Гѣ: и: по: П ^{дѣла} ^{и слов:}

Ико перевозанаго вѣи оубчника, и самовидца словѣ и
словѣ, Андреѣ Апле по долгу чѣмѣ тѣ. и бо агнецю

въземлющемѣ мироу прегрѣшенѣа, не ѿмѣнною вѣроу,

тѣпѣ повѣдоваля еси. тѣмѣ и стѣти ѿбщникѣ

иавнѣа. плѣтѣю претрѣпѣвшаго насѣрѣди вѣнѣдѣю

сѣмѣрѣ. сего рѣди вѣпѣемѣ ти: мѣи Хѣ Бѣ, грѣхѣмѣ

ѿставленѣе подати, празнивающи мѣ любовѣю стѣю

пѣмѣмѣ твоею: **И нѣ, сѣ: Гѣ, Тѣ иже.**

Идѣлика шатѣнѣа низложивѣ, сѣ словѣ стѣти вѣ-
желѣвѣ, Андреѣ блжѣне. иавнѣа Апле, не наа вѣмѣ

и гѣчѣа чюдѣа. и зыкѣмѣ бѣвѣ, вѣсѣ блжѣне оубчѣлѣ.

тѣмѣ твоею пѣмѣмѣ доѣбѣино чѣвѣще пѣнѣми сѣмѣи

и вѣроу величѣемѣ, Гнѣ Апле. мѣи Хѣ Бѣ, грѣхѣмѣ

ѿставленѣе даровѣти, чѣвѣщи мѣ любовѣю стѣю пѣмѣмѣ

твоею: **Сѣ: Н: Бѣ: Гѣ, тѣ. Рѣ** ^и ^и ^и

ѿбѣрѣннѣи Бжѣи. рѣнѣа ѿроковѣце, сѣдѣлицѣе цѣркѣе.

ѿдрѣ прѣнепѣщѣенно погѣланнѣи. златоѿѿфурнѣи

чѣртѣе. рѣза лѣчѣцѣѣтнаа. оубкращѣннѣи ѿбразѣ.

молненѣинонѣ ѿрѣжѣе. сѣвѣтѣилнѣикѣ мнѣогѣсѣвѣтлѣи.

рѣнѣа еѣе, двѣнадѣсѣтѣстѣеннѣи гѣрѣде, и дѣверѣ злато-

токовѣннаа, и полѣто сѣвѣтѣ ѿбѣрѣннаа. сѣвѣтѣлопозла-

щѣннаа трѣпѣзо. Бжѣоубкращѣннѣа сѣнѣ. рѣнѣа сѣмѣнѣа

ѣ е.

не вѣсто,

҃ни-

Поимѣя,

Слп: Адрѣ,

Невѣсто, слнца каплиця · рѣка еди́на, дши мои́
 блгоуспѣе: ∞ **Пѣ: д: Ірмо: Гоу тл** блгти бжїа:
Бжтѣвнаа потрѣбительнаа горшаго, вездѣтелнаа и
 свѣтозарнаа, дхѡвнаа сила: в тл Андрее вѣлшнел
 блгоуспш Огненны азыко · ннзрѣнныхъ показа
 тл проповѣдателя: ∞ **Н**еорѣжїа ѡмщению, взлтъ
 плѣтескаа · на потрѣбленіе люты, оутверженїи бражїи,
 Адрѣ вѣстїе · нѡдмѣ ограднел принесе, плѣни азыки
 в послѣшанїе: ∞ **Г**оу тл каплицѣ разумное вѣстїе,
 пресѣченны бѣ, оушцеставннел еже ѡ насъ Андрее
 мѣн · гѡры горкїа бѣсовскаго вѣношенїа, потрѣблнщ
 силою дхѡвною: ∞ **А**нгобї съвершajúщїи бою памл
 плѣнми, обїлна дара, оутѣла своѣго хл, Андрее
 вѣсѣгате: дхѡвнаго вѣстїа вѡды испѡнла, непрестан
 млтвми еї: ∞ **П**оимѣ вѣстїе, истрашное ткоѣ
 тайнство · премїрныхъ бо оутѣнел, чиншначалїи ·
 на тл, Сый спїде, ꙗко дожъ, нарѣно препѣтла · на
 спнїи ншї и обнѡелнїе: ∞ **П, црї: Дхѡ презрл:**
Мрѣжа своѣ поберже, ивземъ вѣртъ · пѣтемъ послѣ
 довалъ еїи, зовѣщемъ хл · и сѣтъ дхѡвнѣю распрѣстїе:
 кмѣло рїетъ, члскн лѡвншн · слава давшемъ ти Дхѡ: ∞
Дхѡвннй пламень, азыкомъ вѣспрїимъ · бы дпле,
 блгопрїатенъ мѣжъ · нены красѡтъ, преходл · и ꙗже
 вїнхъ, мысленнл начлаел: красѡты, ина ѡкрыва еїа ·
Пѣстїню жаждѡщю, напоилъ еїи прїре · бжннми
 словесїи своїми, и показалъ еїю многшплѡднѣ, члда
 црковнаа: плѡдшнолщѣ, проповѣданїа сѣмл ·
 слава давшемъ ти Дхѡ: ∞ **Н**исповѣдннѣю твою
 красѡтѣ,

Пръкозѣна.

2.

Уи. 6.

красотѣ Андрей провидѣ Ісѣ. срѣника призвѣ свѣтлѣ:
Петре единокровне обрѣтѣхомъ Моею, иже законѣ
и Пѣрки проповѣданого. гряди, прилепѣи свѣцѣмъ
животѣ: ~ **Трѣцѣ** единницѣ, въспоймѣ вѣрнѣи въ

С: Зо:

единномъ Бжтѣвѣ. Оца и Сна и Дха Бжтѣвнаго.
свѣцтво единно, и свѣтѣтко нераздѣлно, неразлѣчно.
единъ бо вътрѣлицѣбѣ: ~ **И:** Единного ѿ Трѣца,

Бо:

низрѣченно въчрѣвѣ прѣемши, родила еси нетлѣннѣ
Сна и Бѣ. и Трѣца оубо приложѣнѣа вѣдѣчески нимѣ.
и чѣта икоже бѣ и прѣжде ржтѣа Дѣа Бгѣомѣти пребѣ: ~

Клѣла. Желѣ и корѣне: **Пѣ: С: Ірмо.** Просѣбѣши:

Прѣла еси игоже възжѣлѣ, Андрей всѣхвалне, въ не-
тлѣннѣа сѣнимѣ въшѣдѣ обѣитѣи, колѣзненнѣа
рѣколати своѣа пожавѣ доіѣоно. тѣже тѣа пѣнѣми
славимѣ: ~ **С:** ѡлюбилѣ еси вѣкѣ. и вѣлѣдѣ того

погнавѣ стѣолѣ, и животѣ на тѣла вѣнѣнѣхѣ. и того
стѣрѣти немоно прѣчѣтне Андреѣ, даже до смѣрти подражѣ.

П: апрагѣ тѣа ико стрѣлѣ сѣанѣ вѣжѣне, пѣвети вѣвѣ
мѣрѣ Гѣ, острѣпала бѣшѣвы. и словѣрѣемѣ члѣки
оіѣрѣплѣннѣа ищѣла: ~ **П:** рѣшѣнѣа вѣрнѣо при-

Бо:

носѣщи прѣпѣта и прѣзри. но прѣйми, и сѣа прѣнѣи
сѣв своѣи в прѣтаа, Бѣ единномъ вѣтѣлю. тѣа бо
заѣвѣпницѣ и мамы: **И, Ірм:** Озарѣнѣшѣ ѡмѣ Бѣ:

С: ѡжелѣвыи Крѣта Хѣв оучѣне, полвчилѣ еси Крѣто
своѣи в нетлѣннѣо цѣтѣкѣ, и иже мнѣшѣи прѣвлѣклѣ
еи сѣв Бгѣотѣиичѣ. на сѣвѣтѣво подалѣ естѣ вѣамѣ
Бгѣословѣи того: ~ **С:** ѡзыскѣлѣ еси Хѣ свѣцаго

животѣ. и икѣи ищѣща, пѣрѣвыи обрѣлѣ ии. и обрѣ
таннѣ

Пръкозѣ :

1.

Уѣа :

губиша . ты бо чѣла , и прежде ржѣва , и поржѣѣ : ∞

Инь , ѿм . Прѣвѣ Ісѣнѣ подобѣ : **И**же ѿ видѣады
приводѣи насѣ , празновати съзываютѣ . торжѣѣ
того прѣложѣ намѣ обѣды , борѣнѣа егѣ : ∞

Иже хѣдѣ ожество ловитѣль , вѣрою оучникѣ , ꙗко глѣ
бинѣ испѣтаа . срѣца вѣрнѣ оудницю и зѣлачѣ слова ,
и оуловлѣнѣтѣ насѣ : ∞

Любѣ хѣбы вѣ срѣцы бѣомѣ
огнь , обносѣ оучнѣ . вѣпѣа ꙗзыкѣ , пламень вѣашѣ
оугаѣ , истинѣ ꙗвльшѣсѣ хѣ : ∞

Иже солѣнѣ ꙗма
принесѣша хѣ хлѣбы вѣашѣ . насладѣшѣ вѣсѣ велѣнѣа
нѣнаа , и негѣлѣмаа пища : ∞

Оцѣ и снѣ и дхѣ , **ѿ : ѿ :**
истинѣ поклонѣсѣа вѣрнѣи , трѣупѣстѣа номѣ естѣвѣ ,
нераздѣлимѣомѣ , вѣпѣюще : слава вѣ трѣци бгѣ : ∞ **ѿ :**

Благоволенѣемѣ оучимѣ , вѣплощѣсѣ снѣ дхѣомѣ бжѣи ,
вѣоутрѣбѣ твоѣи чѣла . и спѣе дрѣвнѣи ѿбразѣ , бгѣо
родитѣлицѣ ꙗвѣ : ∞ **Калавѣа .** Втрѣба Ісѣны мѣа :

Кѣ : Глѣ : ѿ . **По :** вѣмѣлтѣвахѣ : **И**же мѣжѣствѣ
тезонмѣнѣтаго бгѣо глѣснѣка , и цркви побѣрнѣка ,
апѣла верховнаго , петрѣова срѣонѣка вѣсхвалѣмѣ . занѣ
ꙗкоже ѿмѣ дрѣвле , и намѣ нѣнѣ вѣзываютѣ : **П**рѣидѣтѣ ,
обѣртѣохѣмѣ желѣемаго : ∞ **ѿкозѣ .**

Свѣше оубѣ дѣдѣ вѣставлѣнѣ , грѣшнаго ꙗко мѣнѣ ,
и повѣдѣати бжѣа , блгѣословѣсно ѿправдѣнѣа . обѣачѣ
ѿвѣрѣ оучѣ пакѣи , и слѣзѣами мнѣогѣми и повѣдѣати .
днѣ бо глѣсѣ егѣ ꙗще оуслѣшѣтѣ , срѣца не ожестѣтѣ ,
ꙗкоже нѣкогда ізраѣль прѣшгорчѣ . принѣсѣтѣ оубѣ
прѣчѣнѣ ѿ алма , гѣи велѣчѣскаа вѣспѣйте . **О**бѣртѣохѣ
(прѣидѣтѣ) желѣемаго : ∞

Мѣа нѣе :

Vāg.

Пѣ: 3. Ірмосъ. Твѣи мысленю Бже пицѣ:

Неложно, гавѣтвено исплѣниа, Обѣщаніе Твое Хѣ-
йго бѣри оучникъ Твоѣи Бжтѣвнѣишии слово запрѣщаа,
накрѣткѣю тишинѣ предложн. хвалимый шѣемъ Бже
и препрославленъ: ∞

На разоумнѣю Скъна Аплѣ,
взыти горѣ повелѣнъ. спнѣаже прѣимъ чашѣ, рѣаа
подаши приходѣ смртѣю, къ Бжтѣвномѣ животѣ,
хвалимый шѣ: Бѣи препрославленъ: ∞

Та словенѣю
рѣкѣ показѣ, Бжтѣвнаа вода живота, прѣлестныа
рѣки потоки и дѣвшающѣ блжене проповѣданіа. и въ-
пѣющѣ напалющѣ, хвалимый шѣемъ Бѣи препросл: ∞

Ты земленъ сынъ Аплѣ, паче вѣтѣа чудобѣствѣнши,
лекѣвнѣ бо съпримѣниа томѣ повелѣ довалѣ нѣи Хѣ,
та въ блженѣшомѣ. хвалимый кыпѣаа, Бѣи прѣ: ∞

Та Іаксѣвъ Бже аѣвнѣцѣ, прѣски развѣмѣ. тобои
бо на землі, прѣвъзновимый гавнѣа члкъш: и поживѣ
гавкѣ блженѣволи. хвалимый шѣемъ Бѣи препрославлѣ.

Инь Іри: Иже и пѣщи отѣю: Пѣтаго Дѣа Огнь, свѣ-
шѣдыи свѣише Аплѣ Хѣъ. азѣски новыми, и ниже
никогдаже глѣши, мѣра концѣи. повелѣ тебѣ глѣти,
величѣа его: ∞

Оуднѣиа вѣдѣкъ помыслѣ, проповѣ-
данію, его въ вѣрѣнѣи землі. Тайници Хѣы, и зрѣтели
вѣшнихѣ. гавко болико дванадѣсатѣ, тѣи земліа
просвѣтнѣте: ∞

Оуднѣиа блѣко Хѣ, блгѣтѣ твоѣ,
въ бѣомѣрѣхѣ оучнѣцѣ. иже мали и прѣсти сѣще, вѣи
землю прѣлѣкѣиша. шѣ концѣи еѣа, даже доконѣ вѣѣ: ∞

Но повчи тако та глѣти, Аплѣ: кѣдо просвѣти Твоѣи развѣ
зрѣти гавѣ непрѣстоупныа слѣвы, зарѣ въ вѣавшѣю

ИСТИНЫИ

Bo:

Удѣ.

Поѣвѣн,

С: Ап: Аде,

Бо:

Гадѣиел двоице кинзрѣнаа, прѣмша нанѣбѣхъ ннѣ
жителство. назирающа же поющѣ изволеніе, самы
себѣ повѣждающѣ силою. и бжтѣвны дарованій про-
скѣщанта свѣтлѣми: ∞ **И** корине двѣа прозвѣ,
прѣрикаго дѣо и бгѣотѣнскаго. но и двѣа вѣистинѣ
ты прослави, ꙗко рождыши проицаемаго гѣ славы.
ѣго поуще величѣн: ∞ **И, ім:** свѣтлѣноиный обѣла:

И же свѣтъ распроураннѣый тѣйнаго бгѣовидѣнїа. и
ꙗко рыбы и нѣи оуловнѣый добрѣтами, нѣнырѣ мѣннѣ-
мнѣи стѣ, стѣвѣ гѣрѣцѣ, ѣже илѣочити и намѣ мнѣрдѣ: ∞

И годаримѣ ꙗзыци, иже тобою проскѣщнѣиел. и
ѣземлѣ нанѣа тобою възнесѣннѣа. слѣжнѣа бѣ
вражѣа оставше, быхѣо съ причѣстннѣи стѣи аггѣлѣ.
Гѣнїа же славы съобыщннѣицы: ∞ **И** нзрѣчѣннѣхѣ

самовицы, и слѣжитѣлѣе слова. тѣннѣици и зрѣтѣлѣе
ннѣпылѣмѣ. и наслѣннѣкѣо и намѣ быти, мнѣтѣа
дѣиел двѣа цѣтѣа. и съ причѣстннѣкѣо бжтѣа ѣго: ∞

И азѣти ирѣшѣати, прѣмшии ѣ хѣвлѣ. разрѣшнѣте
вѣа свѣзѣннѣа, ѣ мнѣогѣи съгѣрѣщнѣннѣи. ѣгда прѣидѣ
хѣс, и вѣи сѣдѣте двѣанѣдѣцѣа тѣ, на прѣтѣлѣхѣ своѣхѣ.

С: З:

Свѣдѣтѣвѣа, кѣлѣна илѣа: ∞ **Т**рѣзѣтѣвноѣ ѣстѣо,
и нѣрадѣлнѣмѣю славу. иже ѣ бжтѣвѣ ѣднѣно пѣвлѣмѣ
вѣпрѣстѣннѣи, нанѣи и на землѣ, гѣрѣцѣ нѣразлѣчноу
прослави мѣ. и снѣомѣ оцѣ и дѣхѣ, поклѣнѣющнѣа

И: К:

кѣлѣочнѣннѣо: ∞ **П**отѣонѣ мнѣрдѣ, прѣбѣгающнѣи вѣброю.
и поклѣнѣющнѣа кѣлѣочнѣннѣо, снѣвѣ боимѣ дѣо бгѣороднѣ-
тѣннѣицы. тогѣ ꙗко бѣа мнѣрѣ и гѣа, мнѣи: ѣ илѣтѣннѣа и вѣдѣа
и зѣбѣвнѣи. и вѣа чнѣскнѣхѣ и кѣвѣшнѣннѣи: ∞ **К**атѣаваїа.

Таїстѣо

Пръкозвѣны.

л.

уѣз.

^{Занеже странни вѣжх:} Свѣ: По: Въ дѣ сщѣнне:
 Слово преиначалою Обрѣтъ тѣ прелѣженне, перво-
 звѣнна показѣ вѣмѣ дѣлѣ, Андреѣ прѣпоаматне .
 и сего стопами градѣи, показѣлъ еси наставникѣ
 закѣлѣши . къ немоу сѣхъ въводѣ, Бжтѣвному
 жителѣмъ: ∞ Сла: Дрѣ: Свѣ: по: Жены вѣлы:
 Петра скрѣвника, оучникѣ прѣвѣишаго . самовица
 и вѣгѣ вѣкша Слово, Андреѣ дѣла, прелѣвно въспѣн .
 изыкико провѣти . и распѣтъ ел съвершенѣ, яко
 оучникѣ вѣлѣ: ∞ Ииѣ: Бгѣ: Па, егѣже родила еси
 дѣо пренепорѣчнаѣ мѣи ѡ вѣхъ, иже кѣлѣстно
 тѣ чѣвѣи хъ, съ Пръкозвѣнными Андрѣемъ . оуль-
 чити Бжтѣвнаго сѣанѣ твоѣго сна, и стоанѣ
 и зѣраннѣхъ стѣхъ . ико можиши елико хѣщѣши: ∞
 НА ХВѣ: Стѣ: на д . Гл: л . По: Нѣны чѣнѣ:
 Видѣи дѣ ииѣ вѣели ел, въ тѣ егѣко процѣтѣ ѡша . ѡ
 мѣрѣна оудѣла, елгоухѣннѣи крѣни . Петрѣ и Андрѣи .
 мѣрѣ вѣемѣ, вѣрѣ проповѣданѣе, елгоухѣюще елѣтѣю
 Хвѣю . егѣ и стѣти причѣиша ел: ∞ Андрѣи мѣнѣ
 и ликѣи, яко прѣятѣ елѣ . въ словѣи сѣанѣ, слѣнца
 слѣвы, хѣ жизнѣдаѣца . егѣже и держѣ ел въ вѣрѣ про-
 повѣдѣ ел . того мѣи ел прѣстѣнѣ ѡ на, иже вѣрѣю
 въспѣвѣющѣхъ тѣ: ∞ Таиноу чѣтъ Бжтѣвнаго,
 смѣтѣнѣа Хвѣ . иже и зѣранѣ ел въ пѣрѣы, наоучѣтнѣ ел
 словѣи, Андрѣи Бгѣвидѣцѣ . въ пѣа глѣ, скрѣвника
 Петра вѣидѣвѣ: Обрѣтохѣ Мѣсѣю, егѣже писѣнѣа, и
 прѣци проповѣдѣашѣ: ∞ Сѣчѣскѣи тѣ градѣ, пѣлѣрѣ
 слѣжа, и влѣстѣ ел Бжтѣвнаго . и вѣдѣ вѣлѣчѣи хъ,
 И ѣ . и зѣранѣ

Удѣ.

Новемерія, 10

и збавителя и хранителя тѣхъ, Андреѣ прѣмре, кѣго дѣршо
читѣтъ. но мѣи кѣ прѣстѣни ѡ не, сѣтѣна невредѣнѣи: ∞

Слѣва: Галѣтѣ, II. Самогласнѣтѣ. Анаѣтоліа, илѣи Андреѣ Веруѣмѣтѣ.

Проповѣдника вѣрѣ, и слѣжитѣла словѣ, Андреѣ
вѣхвалѣмѣ. тѣи кѣ и зглавѣннѣ, члѣки оуловлѣтѣ.
вѣ мѣсто трѣи: Крѣтъ, вѣрѣка дѣржа. и гѣкоже оу же
мѣтѣа сѣлѣ, вѣводѣтѣ дѣшѣ, ѡ лѣсти вѣрѣжѣа. и при-
ношѣтъ гѣи, дѣрѣ блѣгопрѣатѣнѣ. и рѣшѣ тогѣ вѣрѣнѣи, сѣ
лѣки оучнѣкѣ Хвѣи вѣхвалѣмѣ. дѣ мѣлѣтѣа ѣмѣ: гѣко
дѣ мѣлѣтѣа бѣдѣ нѣа, вѣднѣ сѣднѣи: ∞ Илѣи: бѣ: Галѣ, 70.

Вѣспрѣимѣи вѣндѣемѣ Бжѣю Мѣтрополѣю. свѣтѣа кѣ
незаходѣмѣи, вѣ тѣбѣ родѣтѣна прихѣдѣтѣ. Аггѣли,
чюдѣтѣла на нѣсѣи. и члѣци, прогласѣтѣ на землѣи.

Вѣлѣкѣи ѡ Перѣды, прѣславнѣа дѣрѣи принѣшѣтѣ.

Пѣстыри свѣрѣающѣ, трѣтоѣ пѣнѣи вѣспѣиѣтѣ.

Вѣлѣкѣа дѣхѣнѣи, дѣхѣлѣнтѣ вѣсѣдѣтѣла: ∞

Слѣвослѣвѣи вѣрѣнѣкоѣ. и ѡ оучнѣтѣа.

На Аѣрѣ: илѣи: сѣ: Кѣс. Члѣ: Крѣ: З: рѣа. Аѣи: сѣа: трѣи: сѣ: Илѣи: бѣ: нѣтѣ
ѣлѣи, ѡ лѣанѣа, зѣчѣа. I. Сѣтѣи: сѣ: и ѡ оучнѣтѣа ѣго дѣа:

Мѣца Дѣкѣмѣврѣа, вѣ д. Прѣлогѣ. С: вѣ: М: Вѣрѣарѣи.

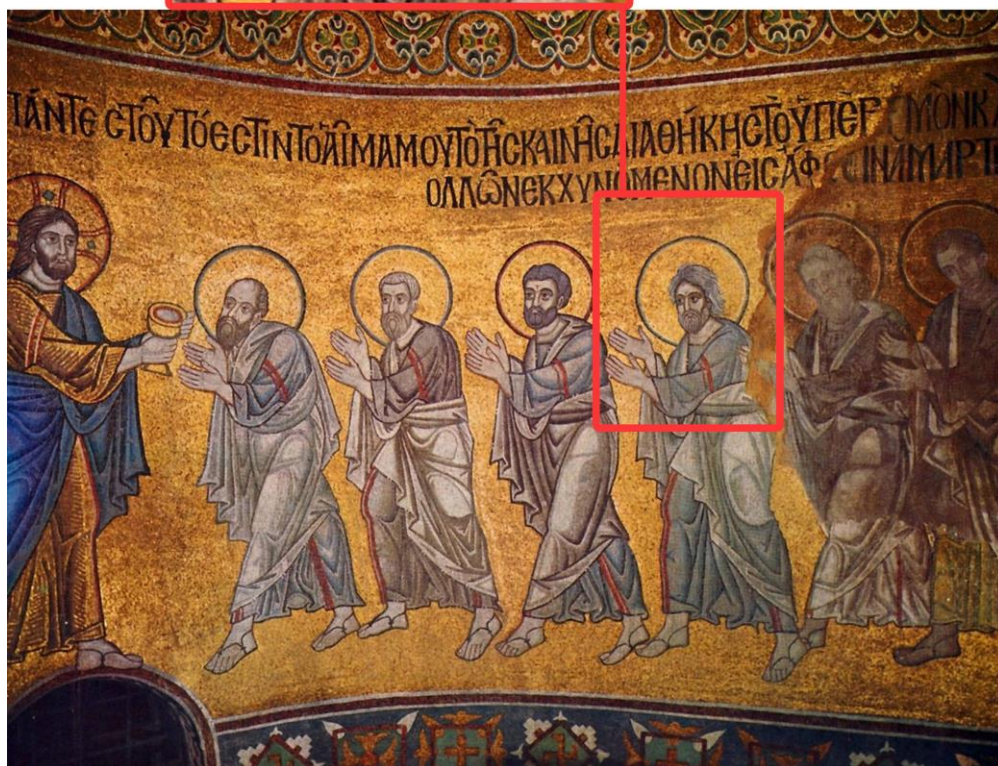
Учѣа сѣше приидѣхѣи ѣаѣ Цѣрѣи, ѡ лѣнѣнѣа вѣсѣтѣи. дѣци Дѣсѣкѣра нѣтѣ ѣгоѣ Елѣанѣа.
ѣже на вѣи оубѣ пѣрѣдѣ ѡцѣиѣтѣ хранѣнѣи, шѣ вѣтѣнѣа рѣдѣи Тѣлѣсѣнѣа крѣсѣтѣи. и дѣвѣ
ѣи и дѣсѣи дѣа пѣсѣанѣ лѣтѣсѣа илѣи: ѣже и дѣсѣи: гѣко вѣшѣи. Дѣца бѣо сѣ рѣи, и Хѣ
члѣиѣтѣи, нѣоупѣчѣа ѡ дѣа. оубѣ дѣлѣжѣ: ѣтѣцѣа ѣже ѡнѣи. зѣчѣежѣ ѣнѣи ѣнѣгѣа сѣ
зѣдѣтѣи сѣнѣа, дѣвѣ сѣнѣа вѣ рѣчѣ сѣтѣи рѣтѣи. ѣже тѣрѣи пѣвелѣтѣ вѣтѣи. и ѡ вѣнѣтѣ
вѣтѣи рѣшѣна вѣтѣи. и рѣчѣ: вѣтѣи ѣ оцѣи ѣ сѣнѣа и сѣтѣи дѣа. сѣтѣи рѣхѣ сѣе. ѣже сѣ
дѣлѣиѣтѣа, ѣсѣи оубѣтѣи: ѣ илѣи рѣтѣи и шѣчѣиѣтѣа сѣиѣтѣа. и зѣвѣтѣиѣтѣа ѣи.
и вѣрѣзѣтѣа ѣа ѣнѣнѣи вѣтѣи. гѣлѣтѣа ѣтѣцѣа ѣа вѣтѣи сѣтѣи. и ѣиѣтѣа ѣ зѣа вѣлѣсѣи, и
прѣдѣстѣа Кѣи ѣзѣи сѣтѣиѣа Тѣа. и ѣже прѣнѣиѣтѣа илѣи рѣдѣвѣшѣа Хѣа: и дѣлѣтѣа ѣ ѣвѣчѣ
ѣтѣиѣтѣа. ѣнѣа вѣсѣтѣа вѣлѣиѣи. и сѣтѣиѣа. и рѣсѣа ѣи сѣтѣиѣа, и мѣлѣтѣа мѣлѣтѣа
ѣо гѣлѣтѣа ѣнѣа. Тѣже сѣвѣзѣтѣа гѣлѣтѣа нѣага вѣдѣиѣа вѣтѣи. и ѣнѣа. и сѣтѣиѣтѣа
ѣиѣтѣа ѣтѣцѣа ѣа сѣиѣа рѣкѣа. мѣчѣиѣтѣа гѣлѣтѣа ѣи ѡлѣтѣа. ѣже и гѣлѣтѣа, илѣи ѣи
оубѣчѣнѣи Тѣа, илѣи рѣчѣиѣтѣа сѣтѣи гѣрѣи. илѣи рѣчѣа сѣтѣа ѣнѣи, и пѣжѣе ѣго.
ѣже и вѣтѣа дѣшѣа илѣи рѣчѣа: ∞

Мѣца Дѣ

2. ІКОНОГРАФІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО ВСЕХВАЛЬНОГО АПОСТОЛА АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Додаток № 2.1.

Мозаїка центральної апсиди Собору святої Софії м. Київ. Ікона
«Причастя святих апостолів»¹.

¹ Софія Київська Заповідник Софіївський Собор у Києві, «Софіївський Собор, Мозаїки та фрески Софіївського Собору», <http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/sofiivskiy_sobor_mozaiky_i_fresky.shtml> (Дата звернення: 15.11.2018)

Додаток № 2.2.

Висла печатка Всеволода Ярославовича, на якій зображений всехвальний апостол Андрей Первозванний².

Додаток № 2.3.

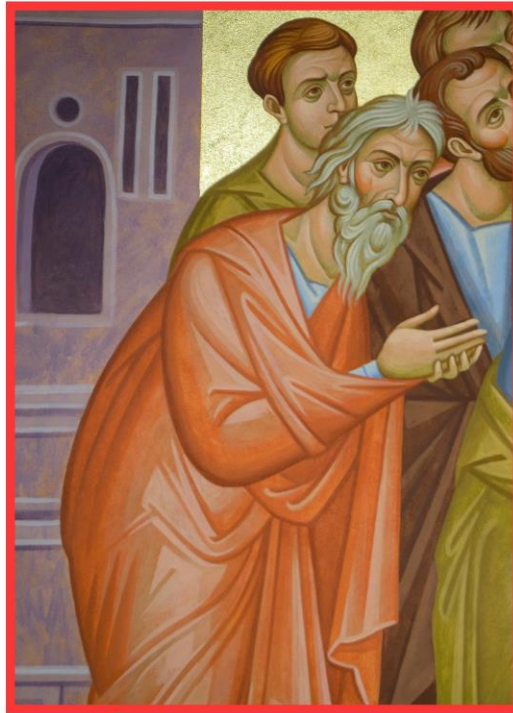

Зображення «Причасття святих Апостолів» у храмі святої Анни м. Львів.

² Проект Полтавіка, «Політичний розвиток Переяславщини в II пол. XI – поч. XII ст.», <<http://history-poltava.org.ua/?p=20555>> (дата звернення 25.11.2018).

Додаток № 2.4.

Зображення «Причасття святих Апостолів» у храмі Львівської Духовної Семінарії Святого Духа УГКЦ.

Додаток № 2.5.

Зображення «Причасття святих Апостолів» у каплиці святого Йоана Богослова, ФБФ УКУ.

Додаток № 2.6.

Фрагмент Богородчанського іконостасу. Апостол Андрей зображений ліворуч.

Додаток № 2.7.

Фрагмент іконостасу, храму Переображення Господнього м. Львів.

Додаток № 2.8

Фрагмент іконостасу Храму свц. Йосафата Кунцевича м. Львів.

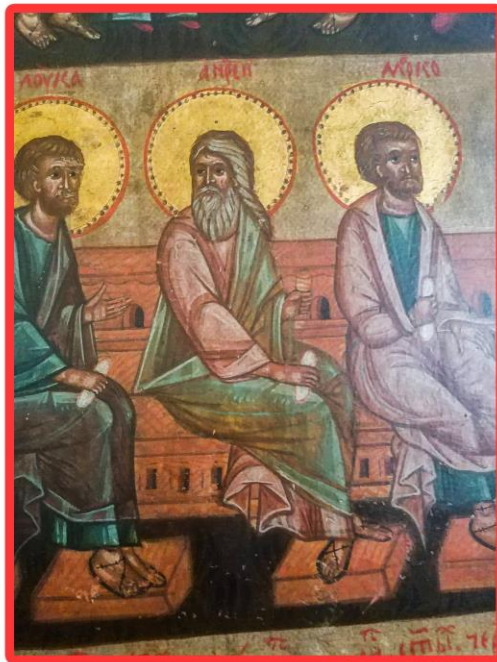

Додаток № 2.9.

Розпис храму Львівської Духовної Семінарії святого Духа «Вознесіння Господнє».

Додаток № 2.10.

Икона «Страшный Суд» XVI ст., с. Мианець.

Додаток № 2.11.

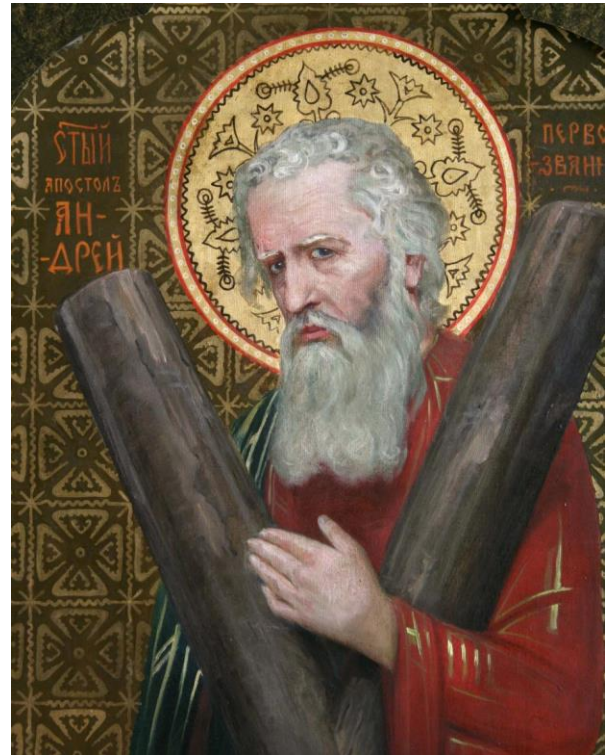
Зображення апостола Андрея Первозванного в Львівському Анфологоні 1643 року.

Додаток № 2.12.

Ікона всехвального апостола Андрея Первозванного в храмі апостола Андрея Первозванного м. Львів.

Додаток № 2.13.

Зображення всехвального апостола Андрія що знаходиться у храмі Святого Миколая м. Золочів³.

Додаток № 2.14.

Зображення всехвального апостола Андрія Первозванного на Київських горах, що знаходиться в храмі Переображення Господнього м. Львів.

³ В. МОРОЗ, «Найдавніша церква Золочева» // РІСУ, 15 січня 2011, <https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40174/> (дата звернення: 29 листопада 2018).